

KATEDRA HISTORIE PEDAGOGICKÉ FAKULTY

BOHEMIAE
OCCIDENTALIS
HISTORICA

2/2017

Plzeň 2017

STUDIE

Sasko-lauenburští vévodové jako příklad aristokracie v Čechách 17. století¹⁾

Michal VOKURKA

Abstract: Julius Henry, Duke of Saxe-Lauenburg was among those who obtained a dominion in Bohemia during the Thirty Years' War. He and his son belong to the richest aristocrats in the land what was reflected in their representation and building activity. This paper is trying to introduce some interesting moments to motivate further research about this family which should be included in the early modern aristocracy discussion.

Key words: Dukes of Saxe-Lauenburg; Aristocracy; the Thirty Years' War; Gardens; Ostrov; Zákupy

Strukturálním proměnám šlechty českých zemí v první polovině 17. století již bylo věnováno nemálo pozornosti.²⁾ Další studie se zaměřily na příbuzná témata, jakými jsou otázky týkající se konfiskací a konverzí. Mnoho rodů, které v tomto období zažily svůj vzestup do nejvyšších pater tuzemské aristokracie, se těší soustavnému zájmu badatelů.³⁾ Kromě reprezentačních, kariérních a sňatkových strategií se zkoumá také rodová paměť a v případě rodin z cizích zemí i kontakty mezi novým a původním prostředím.⁴⁾ To vše viděno na pozadí třicetileté války se všemi jejími dopady poskytuje neobyčejně zajímavé podněty pro další zkoumání. Poměrně logicky k osobám, které zaznamenaly kariérní a společenský vzestup, náleží vojáci. Z geografického pohledu se potom největší změny v Čechách soustředily do pásu kopírujícího severní zemskou hranici od západu na východ čili do oblasti blízko luteránského Saska a Slezska, kde potkáváme největší zastoupení nové šlechty (tj. té, která dosud nebyla usazena v Čechách, případně nově vstupuje do šlechtického stavu).⁵⁾ Jedním z rodů, který se takto dostal do Čech, jsou i sasko-lauenburští vévodové. Než však představím Julia Jindřicha (1586–1665), který se v Čechách usadil, a jeho syna, generála Julia Františka, pokusím se přiblížit situaci celého rodu v první polovině 17. století. Jedním z hlavních cílů studie je poukázat na činnost tohoto rodu jak v regionálních souvislostech, tak v kontextu říšském. Konečně, jedná se o jeden

1) Tento text vznikl v rámci Vnitřního grantu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, FF/VG/2017/74.

2) Z obecnějších Josef POLIŠENSKÝ – Frederick SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20 (70), č. 4, 1972, s. 515–526; Petr ČORNEJ, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1, 1976, s. 165–194; Ondřej FELCMAN, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století, tamtéž*, s. 195–228. Nověji Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

3) Ze základních např. Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013; Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999; Tomáš KNOZ, *Liechtensteinové, Morava a Valtice v 1. polovině 17. století*, in: Emil Kordiovský (red.), *Město Valtice, Břeclav 2001*, s. 301–315; Anna KUBÍKOVÁ, *Eggenberkové. Z bankéřské lavice na knížecí stolec*, Praha 2016; Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ, *Schwarzenbergové 1615–1789*, České Budějovice 2009.

4) Ve vztahu k Francii stojí za pozornost časopis *Dějiny a současnost* 36, č. 11, 2013 s tématem Francouzská šlechta v zemích Koruny české. K německým zemím např. Ronald G. ASCH – Václav BŮŽEK – Volker TRUGENBERGER (Hg.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450–1850*, Stuttgart 2013.

5) P. ČORNEJ, *Vliv*, s. 182.

z nemnoha knížecích rodů, který v Čechách sídlil a není historiografií příliš reflektován.^{6]} Cílem studie rozhodně není uspokojivě odpovědět na všechny předkládané otázky spojené s činností rodu; spíše půjde o předestření témat a možností dalšího výzkumu. Za úspěch bych považoval reflexi tohoto rodu mezi historiky i mimo tradiční kontext zahrady v Ostrově, který bohužel zastihuje vše ostatní kolem sasko-lauenburských vévodů.

Příčiny příchodu cizí šlechty do Čech je potřeba hledat nejen uvnitř království, ale také v zemích, odkud tyto osoby pocházely. Je vhodné se ptát, jakou perspektivu měly ve své vlasti, co je mohlo držet doma a co je naopak přimělo k odchodu. V případě sasko-lauenburského vévodství se jako vysvětlení nabízí nepoměr mezi velikostí země, která patřila k nejmenším v Říši, a počtem mužských příslušníků vládnoucího rodu. František II., jenž vládl v letech 1581 až 1619, zplodil ve dvou manželstvích 21 dětí, z nichž 10 chlapců a 6 dívek zemřelo až po dosažení třicátého roku života.^{7]} Vzhledem k omezeným ekonomickým možnostem nemohl otec své potomky zajistit úměrně rodové prestiži, což ho stavělo do nezáviděníhodné situace. Většina jeho synů hledala uplatnění v evropských armádách podobně jako kdysi on, což jim umožnilo dosáhnout postavení úměrného jejich urozenosti a získat životní zkušenosti.^{8]}

Z prvního manželství s Markétou Pomořanskou (1553–1581) měl František II. dvě dcery a čtyři syny.^{9]} Obě dcery zůstaly neprovdány a v odborné literatuře o nich není zmínka. Ze synů se dva dožili dospělosti. Zatímco o prvorozeném Augustovi (1577–1656), který se roku 1619 ujal vlády, máme dost informací, o mladším Filipovi (1578–1605) víme pramálo.^{10]} Zato synové z druhého manželství o sobě dali vědět od Anglie po Uhry a od Švédska po Itálii. Druhý sňatek uzavřel František II. s Marií (1566–1626), dcerou vévody brunšvicko-wolfenbüttelského, a to v roce 1582 ve Wolfenbüttelu, kde se o dva roky později narodil i Julius Jindřich.^{11]}

6] K roku 1741 mělo být v Čechách 14 knížat. Zdeněk HOJDA – Mojmír HORYNA, *Zámek a palác. Barokní aristokracie v čase proměn*, in: Vít Vlnas (red.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 341–346.

7] <https://histfam.familysearch.org/getperson.php?personID=I50333 & tree=EuropeRoyalNobleHous> [1. 11. 2017].

8] Ačkoliv byl František II. protestant, účastnil se v habsburských službách bojů v Nizozemí a Uhrách. Peter KOBBE, *Geschichte und Landesbeschreibung des Herzogtums Lauenburg*, Theil 1–3, Altona 1837; zde Theil 2, s. 406. K vojenským kariéram Vítězslav PRCHAL, *Společensví hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015, s. 256–258; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 440–464.

9] Markéta byla dcerou vévody Filipa I. z Pomořanska-Wolgastu (1515–1560) a s Františkem II. měli potomky Marii (1576–1625), Augusta (1577–1656), Filipa (1578–1605), Kateřinu Uršulu (1580–1611) a dva syny z let 1580 a 1581, kteří zemřeli ještě před křtem. Jejich matka Markéta zemřela 7. 9. 1581, den po porodu posledního syna, který zesnul krátce po ní.

10] Velmi zajímavá a dosud nevytěžená je Augustova korespondence s jeho hejtmanem Joachimem Wernerem von Wittorff z doby třicetileté války s těžištěm na počátku 30. let 17. století. August se snažil zachovat neutralitu po celou dobu války, což s sebou neslo značné ústupky procházejícím vojskům. Nicméně válečné škody zde nebyly odlišné od okolních oblastí. Kreisarchiv Ratzeburg, Abt. 10, Ritter- und Landschaft, Nr. 874, Herzog August an Joachim Werner von Wittort.

11] Z tohoto manželství vzešli František Julius (1584–1634), Julius Jindřich (1586–1665), Arnošt Ludvík (1587–1620), Hedvika Sibyla (1588–1635), Juliana (1589–1630), Sabina Kateřina (1591–1591), Jáchym Zikmund (1593–1629), František Karel (1594–1660), Rudolf Maxmilián (1596–1647), Hedvika Marie (1597–1644), František Albrecht (1598–1642), Jan Jiří (1600–1601), Sofie Hedvika (1601–1660) a František Jindřich (1604–1658). Dcery se až na jednu podařilo po Františkově smrti poměrně dobře provdat. Je velice pravděpodobné, že na tyto sňatky měli velký vliv bratři provdávaných, kteří tou dobou dosáhli zlepšení svého postavení, a tudíž i určité prestiže pro svůj rod. Viz P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 2, s. 409–420. František II. nejspíše nebyl s to své dcery opatřit dostatečným věnem. Avšak jeho předchůdci, přestože na tom také nebyli ekonomicky nejlépe, si dokázali udržovat příbuzenské vztahy s dobře postavenými rody a dynastiemi. Byli spřízněni nejen s kurfiřtskými

Minimálně prvním šesti synům Františka II. a Marie Brunšvicko-Wolfenbüttelské se dostalo kvalitního protestantského vzdělání na Collegiu illustre v Tübingenu.^{12]} Po ukončení studií čekala mladé pány nejspíše i kavalírská cesta, ale v literatuře je zmiňována jen cesta Julia Jindřicha s Arnoštem Ludvíkem do Anglie, které v případě Julia Jindřicha ještě předcházela pobyt v Rouen.^{13]} Jak vyplývá z výše zmíněné smlouvy (viz pozn. 11), setrvání na rodových statcích by bylo značně omezující, čímž byli mladí vévodové nuceni vybudovat si svou kariéru v cizích službách. Kromě Julia Jindřicha stojí za pozornost počínání Františka Julia (1584–1634), Františka Karla (1594–1660), Rudolfa Maxmiliána (1596–1647), Františka Albrechta (1598–1642) a Františka Jindřicha (1604–1658).^{14]}

První informace o uplatnění některých bratrů se nám dostává v souvislosti s válkou ve Furlánsku. Všech pět sledovaných bratrů totiž hledalo svou příležitost v armádě. Když v roce 1617 bojoval Ferdinand Štýrský proti Benátkám, byl v jeho službách jako plukovník Julius Jindřich Sasko-Lauenburský, jehož podplukovníkem byl jeho mladší bratr Rudolf Maxmilián. Bojovali tak spolu proti Františku Karlovi Sasko-Lauenburskému, který se tou dobou snažil uplatnit jako voják na straně Benátek. Zatímco Julius Jindřich a Rudolf Maxmilián zůstali věrni císaři, zkusil později František Karel štěstí v Savojsku pod velením Petra Arnošta II. z Mansfeldu.^{15]} Jistě nepřekvapí, že v bitvě na Bílé hoře došlo k dalšímu setkání/střetnutí těchto bratrů, přičemž počet důstojníků habsburské strany ještě rozšířil František Albrecht, který tehdy začínal jako podplukovník v pluku Julia Jindřicha.^{16]}

Nejpozději v následujícím roce (tedy 1621) se do válečného dění zapojil i František Julius, a to nejprve v Horní Falci pod velením Mansfelda, načež se stal císařským komorníkem^{17]} a nejpozději na počátku třicátých let konvertoval ke katolictví.^{18]} Roku

a knížecími rody v Říši, ale rovněž s panovnicí Švédska, Dánska a Polska. Viz František STELLNER – Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české*, Praha 2001, s. 219–220. Domnívám se, že pokračování v tradici dobrého provdávání je zásluhou Marie Brunšvicko-Wolfenbüttelské a jejích synů. Ostatně, s každou provdanou dívkou se zvyšovala jak rodová prestiž, tak roční renta, již podle smlouvy vyplácel vládnoucí vévoda August svým bratrům. Podle smlouvy z 4. října 1619 náležela každému z bratrů jedna ves s poplužním dvorem a 2 500 zlatých ročně z výnosů spravovaných Augustem. Dále smlouva nařizuje, že pokud by chtěl někdo z mladších bratrů pobývat na Augustových statcích, nechť tak nečiní déle než osm dní, přičemž celý jeho doprovod má čítat maximálně dvanáct koní. Roční deputát se postupně zvyšoval s tím, jak ubývalo členů rodu s nárokem na podíl. Landesarchiv Schleswig, Abt. 210, Lauenburgische Regierung zu Ratzeburg, Nr. 98., Erbvergleich der Brüder [...] von Sachsen, Engern und Westphalen.

12] František Julius, Julius Jindřich a Arnošt Ludvík studovali v Tübingenu od r. 1602, jejich bratři Jáchym Zikmund, František Karel a Rudolf Maxmilián od r. 1607. Viz Christian Friedrich SATTLER, *Historische Beschreibung des Herzogthums Württemberg*, Stuttgart 1752, s. 38. O studiu nejmladších dvou (Františka Albrechta a Františka Jindřicha) jsem nenašel zmínky, ale lze u nich předpokládat podobné vzdělání.

13] Hans-Georg KAACK, *Sachsen-Lauenburg und Böhmen. Die Welfen und das Herzogtum Lauenburg*, Ratzeburg 1989, s. 42.

14] O Arnoštu Ludvíkovi (1587–1620) víme jen, že se stal obětí loupežné vraždy nedaleko Lince. O Jáchymu Zikmundovi (1593–1629) toho víme ještě méně. H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 42. Nejstarší August se naplno věnoval péči o vévodství.

15] Johann Samuel ERSCH – Johann Gottfried GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge*, Band 48, Leipzig 1848, s. 94n.

16] Olivier CHALINE, *Bílá Hora*, Praha 2013, s. 148. Zdráhám se věřit Chalínovu tvrzení, že všichni bratři na habsburské straně byli katolíky. Zejména v případě Františka Albrechta není situace jasná. Srov. Neue Deutsche Biographie (dále jako NDB) – Franz Albrecht von Sachsen-Lauenburg: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz52969.html#ndbcontent> [1. 11. 2017].

17] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 99.

18] Petr MAŤA, *Wandlungen des böhmischen Adels im 17. Jahrhundert und der Aufstieg des Hauses Sachsen-*

1623 vstoupil do císařských služeb i František Karel, který ještě předtím stačil s unijními vojáky vydrancovat neutrální území svého nevlastního bratra Augusta. U císařských však nevydržel déle než dva roky a již roku 1625 se objevil ve službách dánských.^{19]} Snaha uchytit se na straně císaře asi souvisí s rostoucím úspěchem Julia Jindřicha (levně získaná panství) a Valdštejna, jehož armáda získávala v Říši převahu. Polepšil si i František Albrecht, který se po pěti letech ve Valdštejnově armádě dočkal vlastních pluků – dvou pluků lehké jízdy a jednoho pěšího.^{20]} Plukovnícké hodnosti se dočkal i Rudolf Maxmilián, jehož povýšení patrně souviselo s konverzí ke katolictví. Výsledkem bylo, že tři sasko-lauenburští bratři sloužící v císařské armádě se stali majiteli sedmi pluků.^{21]}

Smrt Marie Brunšvicko-Lüneburské roku 1626 přiměla bratry navázat kontakt s nejstarším Augustem. Jádrem korespondence byly požadavky na úpravu smluv mezi bratry, neboť smrtí matky se uvolnilo nemalé množství peněz.^{22]}

V roce 1627 v císařských službách působili kromě Julia Jindřicha i František Albrecht, Rudolf Maxmilián a opětovně též František Karel, jenž v dánských službách nevydržel dlouho.^{23]} Velké změny s sebou přinesl švédský vstup do války roku 1630, kdy se František Karel a František Jindřich přidali ke Gustavu II. Adolfovi. Zatímco první dohlížel na verbování v Lübecku, ten druhý postavil vlastní pluk pod Banérovým velením.^{24]} O rok později máme zprávu o tom, že František Julius spolu s Juliem Jindřichem jednali jako císařští vyslanci v Drážďanech,^{25]} což naznačuje, že František Julius tou dobou už nějaký čas v císařských službách byl, když byl pověřen tímto citlivým úkolem. Blízký vztah k saským kurfiřtům si Julius Jindřich udržel až do své smrti.^{26]}

Rok 1631 byl důležitý i pro Františka Albrechta, kterého nejprve v létě jmenoval Ferdinand II. generálstrážmistrem, ale už v prosinci ho z této pozice odvolal navrátilivší se Valdštejn. Nelze se tedy divit, když ho v bitvě u Lützeniu nalézáme mezi Švédy. Smrt Gustava II. Adolfa v této bitvě ale zapůsobila jako další impulz ke změně stran,^{27]} a tak jak František Albrecht, tak i do té doby švédský plukovník František Karel odešli hledat štěstí do Drážďan. Zatímco o mladším Františku Karlovi nějakou dobu není zpráv, byl

Lauenburg in Böhmen, in: Annemarie Röder – Michael Wenger (Hg.), *Barockes Erbe: Markgräfin Sibylla Augusta von Baden-Baden und ihre böhmische Heimat*, Stuttgart 2010, s. 14.

19] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 94.

20] Hans-Georg KAACK, *Die Herzöge Julius Heinrich und Franz Albrecht als kaiserlich Bestallte seit 1617*, in: Eckhardt Opitz (Hg.), *Krieg und Frieden im Herzogtum Lauenburg und in seinen Nachbarterritorien vom Mittelalter bis zum Ende des Kalten Krieges*, Bochum 2000, s. 139–174. Též NDB (jako pozn. 17).

21] Nutno dodat, že Rudolf Maxmilián z armády koncem 20. let odešel. P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 10.

22] Každému z dědiců se zvýšil roční příjem o 600 zl. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 95.

23] Co touto dobou dělali František Julius, který předtím působil na protestantské straně, a František Jindřich, se mi nepodařilo dohledat.

24] Starším bádáním je František Julius považován za nejlepšího vojáka mezi svými bratry. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 93.

25] Tamtéž, s. 98.

26] Katrin KELLER, „*Alhier an dem kayserlichen hofe ist wenig newes vorgefallen, welches zu berichten der importanz were...*“. *Verbindungen zwischen den Residenzen Wien und Dresden im 17. Jahrhundert*, in: Werner Paravicini – Jörg Wettlaufer (Hg.), *Vorbild, Austausch, Konkurrenz. Höfe und Residenzen in der gegenseitigen Wahrnehmung (Residenzenforschung 23)*, Ostfildern 2010, S. 137–155.

27] Ačkoliv se František Albrecht během bitvy pohyboval v bezprostřední blízkosti Gustava Adolfa, nebyla mu udělena žádná vojenská hodnost, neboť si u švédských důstojníků nezískal dostatečnou důvěru. Pravděpodobně prostě jen tvořil králův doprovod. Jörg-Georg FINDEISEN, *Gustav II. Adolf von Schweden. Der Eroberer aus dem Norden*, Graz – Wien – Köln 1996, s. 16–21.

František Albrecht jmenován saským polním maršálem.^{28]} Z této pozice vedl i jednání s Bernardem Výmarským a Albrechtem z Valdštejna,^{29]} což se mu stalo osudným, neboť byl v únoru 1634 zatčen císařskými oddíly, když jel do Chebu jednat s Valdštejnem, netuše, že generalissimus je již mrtvý. Věznění kvůli podezření ze zrady neunikli ani Julius Jindřich a diplomat František Julius.

Je pozoruhodné, že v následujících letech již bratři v podstatě neměnili strany. Méně výrazný František Jindřich zůstal ve službách Švédska, podobně jako Rudolf Maximilián setrval na straně císaře až do své smrti roku 1647, avšak nikoli už jako voják. František Karel až do roku 1637 působil jako saský diplomat, přičemž se spolu s Juliem Jindřichem (jehož pověřil Ferdinand III.) snažil přimět Švédy k uzavření separátního míru s císařem a přerušení spolupráce s Francií. Toto úsilí však nevedlo ke zdárnému cíli. Jediný František Karel přešel po roce 1637 od saského kurfiřta do služeb císaře a nejspíše se držel stranou vojensko-politického dění.^{30]} Výrazně se naopak projevil František Albrecht, který se k aktivní kariéře pod Arnimovým velením vrátil roku 1639. Po Arnimově smrti roku 1641 byl jmenován císařským polním maršálem a pověřen vedením společných sasko-císařských oddílů ve Slezsku proti Švédům. O rok později byl vážně raněn v bitvě u Svídnice a několik dní poté zemřel ve švédském zajetí. Není bez zajímavosti, že pro Švédy se jednalo o významného zajatce, neboť byl podezříván ze zabití Gustava Adolfa.^{31]}

Pokud do třicetileté války zasahoval i August, byla to vždy jen obranná reakce na chování vojska, které se pohybovalo na neutrálním lauenburském území. Se svými nevlastními bratry neměl nejlepší vztahy. Především František Karel mu způsobil značné škody, když se nechal se svým švédským oddílem obklíčit Pappenheimem v rezidenčním městě Ratzeburg.^{32]} Jinak do kontaktu se svými bratry přicházel především v rámci mateřských tahanic.

Přestože se bratři střídali ve službách různých vojevůdců a států, nelze si nevšimnout stálého postavení, které si vybudoval Julius Jindřich na císařské straně a které v průběhu války využili hned čtyři jeho sourozenci jako záchytný bod pro svou další kariéru. Shodou okolností tito čtyři vévodové v císařských službách během války i zemřeli. Oproti tomu František Jindřich zůstal věrný Švédsku od jeho vstupu do války roku 1630.^{33]} Pozornosti by neměl uniknout ani fakt, že kromě setkávání se na bojištích

28] NDB (jako pozn. 17). Fritz REDLICH, *The German Military Enterpriser and his Work Force. A study in European Economic and Social History*, Volume 1, Wiesbaden 1964, s. 187.

29] Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 444. Ačkoliv Janáček píše, že Arnim za sebe na jednání poslal Františka Albrechta ze znechucení Valdštejnem, je dost možné, že byly i jiné důvody – viz níže.

30] Za svou druhou manželku pojal Kateřinu Braniborskou (1602–1644), vdovu po Gabrielu Bethlenovi. Ta byla v letech 1629–1630 sedmihradskou regentkou. Kromě toho je také zmiňována jako milenkou Ladislava Veleny ze Žerotína a Štefana Csákyho. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 96. Třetí manželkou mu byla Kristýna Alžběta z Meggau, která po manželově smrti žila nějaký čas u Julia Jindřicha. Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (Hg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Band 1–7, Wien 2010; zde Band 6, od s. 876 dále. Zatímco všechna tři manželství zůstala bezdětná, byl František Karel otcem pěti nemanželských potomků, kteří používali přídomku von Sachsen-Lauenburg-Rautenkranz.

31] P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 10. J.-P. FINDEISEN, *Gustav II. Adolf*, s. 16–21. V této knize se prověřuje otázka, zda František Albrecht byl vrahem Gustava II. Adolfa, či nikoliv. Autor však s přihlédnutím k závěrům zprávy o ohledání těla uzavírá, že vina sasko-lauenburského vévody na králově smrti je téměř vyloučena. Pravděpodobně za smrtí Gustava Adolfa stáli Piccolominiho kyrysníci.

32] Spolu s Lauenburgem to byla jediná dvě města ve vévodství. Ratzeburg díky své poloze na ostrově uprostřed jezera nabízel dobrý úkryt. P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 11n.

33] Jeho sídlem byl Franzhagen (asi 10 kilometrů severně od Lauenburgu), kde vybudoval zámek se zahradou

se bratři vídali i u diplomatických jednání a udržovali spolu korespondenci.^{34]} Kromě činnosti vojensko-politické se bratři věnovali i podpoře literatury jako členové *Fruchtbringende Gesellschaft*,^{35]} která – obdobně jako v případě francouzštiny známější *Académie française* založená roku 1635 – měla za cíl kultivaci německého jazyka. Z námi sledovaných bratrů se stali členy společnosti všichni až na Františka Julia, který zemřel již v roce 1634. Jako první se členem společnosti stal František Albrecht v roce 1629 (č. 194, jm. *Der Weiße*), posledním byl Julius Jindřich o osm let později (č. 311, jm. *Der Glückhafte*).^{36]}

Jak známo, podpora válek a umění nejsou neslučitelné či neobvyklé. Stejně tak není nic výjimečného, že protestant František Karel se nezdráhal sloužit císaři, obdobně jako František Albrecht, který s největší pravděpodobností zůstal též věrný svému původnímu vyznání. To, že František Julius a Rudolf Maxmilián konvertovali, jen podtrhává jejich rozhodnutí budovat úspěšnou kariéru, přičemž ale kariéra nemusela být jediným motivem konverze.^{37]} Pozoruhodné je to, že bratři byli ve svém počínání značně úspěšní. Jen v období bezprostředně po Valdštejnově zavraždění došlo k situaci, kdy byla jejich pozice ohrožena, avšak veškerá podezření se ukázala být neopodstatněná. Jediné, co se nakonec bratrům nepovedlo, bylo udržení početnosti rodu, neboť právoplatné dospělé mužské potomky, kteří přežili svého otce, měl jen Julius Jindřich.^{38]}

Julius Jindřich

Po ukončení studií se Julius Jindřich vydal na kavalírskou cestu (1605–1607), jejíž hlavní součástí byl studijní pobyt v Rouenu. Avšak například roku 1606 cestoval spolu s matkou,

s vodními plochami, a kde také v roce 1658 zemřel. Adrian von BUTTLAR – Margita M. MEYER, *Historische Gärten in Schleswig-Holstein*, Heide 1996, s. 371.

34] Část je dochována v LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 111, Korrespondenz des Herzogs August mit seinen Brüdern. Dále v Národním archivu Praha, Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné, karton 374, Korespondence sasko-lauenburského vévody Julia Heinricha s úředníky administrace a různými osobami. Předpokládat lze existenci dalších dopisů v jiných archívech.

35] Jde o jazykovou společnost, jakési učené sdružení vzdělanců a podporovatelů vědy a umění pro zušlechťování a rozvíjení německého jazyka. Vznikla ve Výmaru kolem tamních protestantských knížat již v roce 1617 a fungovala do roku 1680; od svého založení měla asi 890 členů. Každý člen měl své pořadové číslo, symbolické jméno, symbolickou květinu a motto. Tyto snahy jsou charakteristické pro protestantskou část Německa. O něco později (1644) vznikla ještě v Norimberku podobná organizace s názvem *Pegnesischer Blumenorden*, která funguje nepřetržitě dodnes, a to oproti *Fruchtbringende Gesellschaft*, která byla obnovena k třístému devadesátému výročí svého založení. Hagen SCHULTZE, *Národ a stát v evropských dějinách*, Praha 2003, s. 132. K *Neue Fruchtbringende Gesellschaft* viz: <http://www.fruchtbringende-gesellschaft.de> [1. 11. 2017].

36] Základní literaturou k *Fruchtbringende Gesellschaft* je dnes Martin BIRCHER, *Im Garten der Palme. Katalog einer Sammlung von Dokumenten zur Wirksamkeit der Fruchtbringenden Gesellschaft mit Beigabe eines Ausstellungskataloges*, Wiesbaden 1998; Klaus CONERMANN, *Die Mitglieder der Fruchtbringenden Gesellschaft 1617–1650. 527 Biographien, Transkriptionen aller handschriftlichen Eintragungen und Kommentare zu den Abbildungen und Texten im Köthener Gesellschaftsbuch*, Weinheim 1985. Dále existují i webové stránky s databází původních členů: <http://www.die-fruchtbringende-gesellschaft.de> [1. 11. 2017]. Dnešním dědictvím této společnosti je mimo jiné skvěle vybavená Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu.

37] O konverzích především Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, č. 3, s. 476–540; týž, *Kariériste, nebo zbožní mužové? Konverzité ze šlechtických kruhů v českých a rakouských zemích kolem roku 1600*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (red.): *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 62–69. Autor rozlišuje dva základní typy konverzí: vnější, z oportunistických důvodů, a opravdovou, tedy z vnitřních pohnutek. Rovněž si všímá i toho, zda ke konverzi došlo náhle, či na základě dlouhodobého vývoje.

38] František Jindřich měl syna, který ho přežil o dva roky, ale zemřel ve věku nedožitých jedenácti let.

bratry Františkem Juliem a Arnoštem Ludvíkem a ještě jednou ze sester do Štrasburku.^{39]} Roky 1608–1609 trávil s Arnoštem Ludvíkem v Anglii, přičemž po návratu na kontinent strávil několik let na dvorech různých říšských knížat. V letech 1611–1615 působil na dvoře a v armádě švédských králů, což lze bezpečně označit za počátek jeho vojenské kariéry.^{40]} Jako plukovník byl pověřen naverbováním tří praporů jízdy čítajících dohromady 500 mužů, přičemž je výslovně uvedeno, že verbování se má odehrávat v dolnoněmeckých oblastech.^{41]} Starší literatura popis profesní dráhy Julia Jindřicha zahajuje zmínkou o možné církevní kariéře.^{42]} Údajně se o něm mělo uvažovat jako o kandidátovi na místo osnabrúckého biskupa,^{43]} což se dává do souvislosti s jeho konverzí.^{44]} Avšak pokud mladý vévoda o kariéře v církevním úřadu přece jen uvažoval, rozhodně kvůli tomu nebylo nutné konvertovat. Novější bádání se odůvodněně přiklání ke konverzi na přelomu let 1617 a 1618, tedy až po určitém etablování v armádním prostředí.^{45]} V císařské armádě působil Julius Jindřich od roku 1616 jako plukovník infanterie. Následující rok zasáhl do furlánské války, kde se pravděpodobně poprvé setkal s Albrechtem z Valdštejna.^{46]} Léto 1617 strávil vévoda v Čechách. 20. června vykonal audienci u císaře Matyáše a o pár dní později se jako jeho doprovod zúčastnil korunovace Ferdinanda Štýrského českým králem. V červenci byl potom několikrát hostem u Adama ml. z Valdštejna, a to nejen v jeho pražském domě, ale i na jeho sídle v Lovosicích.^{47]} V září opět doprovázel císaře, tentokrát při cestě do Drážďan.^{48]}

Adam ml. z Valdštejna se mi jeví jako stěžejní osoba, která pomohla vévodovi zorientovat se v českém prostředí a možná i u drážďanského dvora. Od roku 1632 pak tuto úlohu plnila jeho třetí žena a její rodiče, jimiž byli nejvyšší lovčí Vilém ml. z Lobkovic a zakladatelka pražské Lorety Kateřina Benigna.^{49]}

V následujícím roce verboval vévoda vlastní pěší pluk a kompanii kyrysníků, která se během dvou let rozrosla v regiment. Toto vojsko s podplukovníky Františkem Albrechtem a Rudolfem Maxmiliánem následně bojovalo proti českým stavům a jednotkám Gábora Bethlena v Uhrách a Dolních Rakousích.^{50]} Kromě působnosti na vojensko-politickém poli se Julius Jindřich profiloval i jako dobrý katolík, když se roku 1619 spolu

39] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Bd. 48, s. 98.

40] LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 63, Personalalia des Herzogs Julius Heinrich, f. 2.

41] NA Praha, ATS – společné, karton 709, Pohledávky sasko-lauenburského vévody Julia Heinricha za službu ve švédské armádě.

42] P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 56. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 364. H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 42.

43] Osnabrück byl sekularizovaným biskupstvím, ve kterém se střídali katolický a luteránský biskup. K Osnabrúcku jako rezidenci viz Susanne TAUSS – Joachim HERRMANN (Hg.), *Herrschen – Leben – Repräsentieren. Residenzen im Fürstbistum Osnabrück 1600–1800*, Regensburg 2014.

44] Rok konverze je další neznámou v životě Julia Jindřicha. Peter Kobbe ji klade do období „frühe Jugend“. P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 56.

45] P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 9. Zcela souhlasím s Maťovou domněnkou o konverzi v letech 1617 či 1618. Rovněž vylučuji konverzi po 8. březnu 1619, kdy byl založen *Orden der Empfängniß Maria* (viz další text).

46] I zde velel vévoda pěšímu pluku. LA Schleswig, Personalalia des Herzogs Julius Heinrich, Abt. 210, Nr. 63, f. 10.

47] Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (ed.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997, s. 269–271. V deníku je zmínka o třech návštěvách mezi 15. a 28. červencem, přičemž prostřední návštěvě z 22. července byl přítomen i Jan Oldřich z Eggenberku.

48] P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 9. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 364.

49] Vilém ml. si setkání s Juliem Jindřichem zapisoval do deníku, dnes uloženém v Roudnické lobkowiczké knihovně v Nelahozevsi, sign. VII Ad 11. Deník je dochovaný pro rok 1636.

50] P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 56.

s císařem Matyášem, vévodou de Nevers a hrabětem z Althannu podílel na založení řádu *Orden der Empfängniß Maria*.^{51]} Krátce poté ale Matyáš zemřel a sasko-lauenburský vévoda zaznamenal další společenský vzestup, neboť byl jmenován komorníkem a tajným radou nového císaře. To se ovšem nevyklučovalo s vojenskou kariérou, ve které Julius Jindřich pokračoval. Ještě v listopadu 1619 byl připraven bránit se svým plukem Vídeň proti Bethlenovi, ale po pomnutí nebezpečí byl vévoda vyslán na diplomatickou misi do Hornosaského a Dolnosaského kraje a také za dánským králem, aby spolu s říšským dvorským radou Hieronymem von Elvern před protestantskými suverény obhájili Ferdinandův postup proti českým stavům.^{52]}

Z diplomatické mise se vévoda brzy vrátil a mohl se tak dál aktivně podílet na vojenských akcích včetně bitvy na Bílé hoře, kde po jeho boku bojovali bratři Rudolf Maxmilián a František Albrecht, zatímco na straně protivníka bychom našli Františka Karla. Vlastní velení pluku, který náležel ke sborům pod velením generála Buquoye, nechával zřejmě Julius Jindřich na jistém Johannu Loisselovi, případně na Johannu von Mörderovi.^{53]} Po skončení boje navštívil vévoda císařského zajatce Kristiána ml. z Anhaltu, který vzpomíná na návštěvu takto: „Když už bylo známo, kdo jsem, přišel ke mně mezi jinými návštěvníky plukovník vévoda Julius Jindřich von Sachsen, který se vůči mně choval velmi mile a přátelsky.“^{54]} Méně mile a přátelsky se „vévoda von Sachsen“ a jeho oddíly chovali v samotné Praze.^{55]} Ke kvartýrování byl jeho vojsku určen Chrudimský kraj, kde vojáci setrvali až do jara 1622, kdy se přesunuli do oblasti Dolní Falce.^{56]}

51] Měl to být rytířský řád na osvobození všech utlačovaných křesťanů. U jeho založení 8. března bylo dohromady 21 rytířů, kterým byl udělen řádový kříž a řetěz. Řád měl pochopitelně sloužit k podpoře katolických (či spíše císařských) zájmů a v roce 1624 ho potvrdil papež pod názvem *Ordo Militiae Christianae*. Tou dobou už ale řád několik let nevyvíjel žádnou činnost. Viz P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 57; O. CHALINE, *Bílá Hora*, s. 308.

52] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 364n. O argumentech, které používali, aby přiměli severoněmecká vévodství a Dánsko do tohoto konfliktu nezasahovat, nás informuje brožura *Wolgegründeter Bericht und Unterricht...* jejíž hlavní část tvoří výklad nástupnického práva na český trůn podle Zlaté buly Karla IV. Jako přílohy tato brožura obsahuje rodokmen Ferdinanda II. odvozený od Ferdinanda I., výtah ze Zlaté buly a výsledek královské volby z 3. května 1617 s připomenutím korunovace z konce června téhož roku. V závěru nás autoři, jimiž jsou výše zmínění diplomaté, informují, že jejich cílem není rozhodně předbíhat něčí samostatné rozhodnutí, nýbrž se jim jedná o co největší informovanost čtenáře. Julius Heinrich von SACHSEN-LAUENBURG – Hieronymus ELVERUS, *Wolgegründeter Bericht und Unterricht/ Wegen des jetzigen Böhmischen Zustandes/ Dabey zugleich Des Allerdurchleuchtigsten/ Unüberwindlichsten Röm: Käysers Ferdinandi II. und des Durchleuchtigsten Oesterreichischen Hauses/ zu demselben Böhmischen Königreich habendes Recht gründlich außgeföhret... Christiano IV. Der Denen und Norwegen König... communiciret und ubergeben... Auß dem Lateinischen zu Franckfurt gedruckten Exemplar getrewlich verteutschet*, bey Augustin Ferbern, Rostock 1621. S latinským originálem jsem se nesetkal, zatímco německá verze je dostupná na http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN684384116 & PHYSID=PHYS_0005 [1. 11. 2017]

53] K bělohorské bitvě srov. pozn. 17. K velení starosaského pluku Julia Jindřicha F. REDLICH, *The German Military Enterpriser*, s. 177.

54] Záznam z Anhaltova deníku citují dle O. CHALINE, *Bílá Hora*, s. 360.

55] Julius Jindřich nařídil vyklidit dům paní Elišky Žerotinové (ona sama se raději uchýlila na Nové Dvory), a to včetně nábytku, který tam měl uložený kancléř Lobkovic. Toto počínání měl odůvodňovat tvrzením, že „dům je luteránský a že v důsledku toho vše, co se v něm nachází, patří jemu.“ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004, s. 70; O. CHALINE, *Bílá Hora*, s. 368.

56] O nelibosti obyvatel Chrudimska asi není třeba hovořit. Problémem bylo zejména přepadávání cestujících po silnici do Prahy či zajmutí chrudimské městské rady. Dokonce na loupení jezdců sasko-lauenburského pluku si stěžovali až z Kutné Hory. S chováním vojáků asi souvisí i jejich odvelení, jak naznačuje Valdštejnův dopis vévodovi z 19. května 1622: „...rozličné žaloby, které přicházejí [budou příčinou], že celý regiment, jenž byl pisateli vždy tak vřele doporučován, bude rozkřičen a uveden v obecný posměch a bude musít být odveden z Čech buď do Alsasu nebo do Uher.“ Viz Václav LÍVA (red.), *Prameny k dějinám vojenství v Ústředním archivu*

Výjimku tvořily dvě kompanie, jejichž úkolem bylo dohlédnout na hladký průběh staroměstské exekuce,^{57]} při které byl, jak známo, popraven i Jáchym Ondřej Šlik, jehož statky vévody zčásti nabyli.

Náklady na vojenské operace z let 1618 až 1622 vyčísлил Julius Jindřich na 825 365 zlatých, ačkoliv Ferdinand II. mu jako dlužník přiznal částku 600 000, s čímž vévoda ochotně souhlasil.^{58]} Bylo ujednáno, že polovina částky bude vyplacena v hotovosti, zatímco druhá polovina dluhu bude uhrazena konfiskovanými statky. Nejprve bylo vévodovi 9. srpna 1623 svěřeno do zástavy panství Ostrov, které před konfiskací vlastnili ostrovští měšťané, kteří se na počátku století vykoupili z poddanství.^{59]} Z pohledu ostrovských měšťanů je proto docela pochopitelné, že se jim nový pán, který 30. ledna 1625 panství zakoupil do dědičné držby, z mnoha důvodů nelíbil a situaci vnímali jako urážku na cti.^{60]} Problémem pro měšťany bylo především odejmutí jejich nedávno nabytých práv a svobod z politické i ekonomické oblasti, navíc se nemínili vzdát svého luteránského vyznání. Tyto spory přetrvávaly až do konce války a definitivně se uklidnily až v 50. letech 17. století.

Přestože Ostrov je majetkem, jenž se ve spojitosti se sasko-lauenburskými vévodami zmiňuje nejčastěji, nedosahoval ve 20. letech takového významu jako Toužim, jež byla první rezidencí Julia Jindřicha v Čechách. Panství vévoda koupil 23. srpna od emigranta Kryštofa Hasištejnského z Lobkovic za částku 71 000 zl.^{61]} Dále v letech 1623 a 1624 nakoupil tři domy s pozemky ve Strašnicích, pravděpodobně zamýšlené jako příměstské sídlo s menším hospodářstvím.^{62]} V Praze si pak v dubnu 1624 pořídil dům v dnešní Karlově ulici na Starém Městě, který mu prodali jezuité za 20 000 zl.^{63]} Zajímavostí je, že jak tento dům, tak panství Ostrov bývaly statky uvedeného Jáchyma Ondřeje Šlika.^{64]}

Velmi významné bylo vykupování menších statků v Loketském, Plzeňském a částečně též Žateckém kraji od drobných vlastníků a jejich následná inkorporace pod některý z vrchních úřadů v Toužimi či Ostrově.^{65]} Nakonec vévoda v regionu vlastnil 8 panství, neboť kromě zmíněných dvou zakoupil ještě menší panství Brložec (1626) ministerstva vnitra v Praze. Prameny k československým dějinám vojenským, díly I–V, zde III. s. 125, 141, 149 a 280.

57] V. LÍVA (red.), *Prameny IV*, s. 199.

58] P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 11. Částku 600 000 zlatých zmiňuje i Saalbuch z roku 1652, Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, Bádenská tajná dvorská kancelář v Rastattu, Saalbuch, sign. 1, f. 105.

59] Předtím jej však do roku 1603 vlastnil Jáchym Ondřej Šlik. Viz Lubomír ZEMAN, *Dějiny města Ostrova*, Ronov nad Doubravou 2001, s. 68. K fenoménu výkupu měst z poddanství Eduard MAUR, *Nová královská města ve druhé polovině 16. století*, in: Karel Malý (red.), *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 19–25.

60] Nejnověji k tomu Michal VOKURKA, *Julius Jindřich Sasko-Lauenburský versus ostrovští měšťané: Proměna Ostrova ve vévodskou rezidenci*, in: Kateřina Kovárová – Zbyněk Sviták (red.), *Historie 2015/2016*. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21.–22. dubna 2016, Brno 2017, s. 135–150. Faktograficky tento spor podchytil již Jaroslav FIALA, *Vzestup a pád města Ostrova v 17. století a útek jeho obyvatel před vrchností*, *Historický sborník Karlovarska 6*, Karlovy Vary 1998, s. 53–65. Hodnota panství Ostrov byla vyčíslena na 150 000 zlatých, které byly odečteny z císařova dluhu. SOA Plzeň, BTDK, Saalbuch, sign. 1, f. 105.

61] L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 75.; P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 11.

62] SOA Plzeň, BTDK, Saalbuch, f. 239.

63] SOA Plzeň, BTDK Saalbuch, f. 235. Tzv. Colloredo-Mansfeldský palác, z literatury k tomu Václav LEDVINKA – Bohumil MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995, s. 85. Chybnou datací nákupu k roku 1622 uvádí L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 75. Dům je hned na kraji ulice u mostu a dnešního Křížovnického náměstí. Šlo tedy o lukrativní místo s výhledem na Pražský hrad.

64] Dům na Malé Straně patřil Šlikovi až do počátku 20. let 17. století. M. VOKURKA, *Julius Jindřich*, s. 138.

65] Toužimské panství tak bylo rozšířeno o vsi Poseč a Mirovice (do 1625), Radyni (1634), Číhanou (1642), Německý Chloumek (1662). Ostrov se rozrostl o Květnovou (1625), Mořičov (1630), Lesov (1631) a Vojkovice (1636). SOA Plzeň, BTDK, Saalbuch, sign. 1.

v Plzeňském kraji, Podbořany (1626) na Žatecku a Údrč (1629), Děpoltovice (1646), Měděnec a Hauenštejn (obě 1663) na Loketsku.^{66]} Právě Plzeňsko a Loketský patřilo k oblastem s nejvyšší mírou účastníků stavovského odboje, kteří byli nakonec osvobozeni od konfiskací.^{67]} V praxi to znamenalo konfiskaci větších panství, které následně končily v držení Julia Jindřicha a dalších profitérů, a naopak ponechání relativně velkého počtu malých vlastníků, od kterých dominantní držitelé postupně kupovali jejich statky, čímž rozšiřovali a arondovali svá dominia. Rovněž v těchto oblastech byl po tzv. první pobělohorské konfiskaci největší podíl nové šlechty na majetkové drůbě.^{68]} Takto se sasko-lauenburský vévoda stal během deseti let druhým největším pozemkovým vlastníkem v severozápadních Čechách.^{69]}

Jak jsem již zmínil, byla přibližně do poloviny 30. let 17. století hlavní vévodovou rezidencí Toužim, o jejíž funkci a významu si můžeme udělat obrázek díky slavnostem, které se tam na konci dvacátých let odehrávaly. Jedná se o svatbu Julia Jindřicha s Alžbětou Sofií Braniborskou a křtiny jejich syna Františka Erdmanna.^{70]} O průběhu svatby a hostech, kteří na svatbě byli přítomni, nejsme informováni, ale už samotný fakt, že zde proběhla svatba sasko-lauenburského vévody a braniborské princezny svědčí o jejím postavení v rámci rezidenční sítě a napovídá o možnostech a reprezentativnosti zámku. Vždyť mezi léty 1623 až 1629 Julius Jindřich do zvelebení Toužimi investoval 35 000 zlatých.^{71]}

O křtinách, které se na Toužimi odehrály, toho víme více díky jednomu z kmotrů malého Františka Erdmanna. Tím byl Adam ml. z Valdštejna, toho času již nejvyšší purkrabí, kterého Julius Jindřich znal od roku 1617. Vlastní obřad křtu se odehrál 8. května 1628, ale Adam přijel už o den dříve a pochvaloval si, jak ho vévoda přivítal. Kromě toho, že pán z Valdštejna byl za kmotra, připadl mu ještě jeden čestný úkol – zastupoval na křtu císaře.^{72]}

66] Údrč se rozšířila o Záhoří (1665), k Podbořanům se přičlenily statky Očichov (1648) a Očichovec (1655). L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 76. Podbořany byly jednou ze zastávek na cestě z Prahy do Ostrova, kde vévoda obvykle nocoval. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 3, s. 176.

67] Na Plzeňsku to bylo 103 osob (asi 60 % obžalovaných), v Loketsku 12 (50 %). P. ČORNEJ, *Vliv*, s. 176.

68] Tamtéž, s. 182.

69] Větší území zde vlastnil už jen Humprecht Jan Černín. Celkově podle počtu osedlých na tom byl Julius Jindřich s 815 osedlými o něco lépe než hrabě Černín se 779 osedlými. Černínům náležela i velká panství ve středních Čechách jako Mělník a Kosmonosy. O. FELCMAN, *Majetkové poměry*, s. 198.

70] H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 45. Bylo to již druhé manželství Julia Jindřicha, neboť to první uzavřel roku 1617 s Annou von Ostfriesland (1562–1621). Obě ženy byly vdovy. Anna von Ostfriesland byla předtím provdána dvakrát: nejprve za falckého kurfiřta Ludvíka VI. (1539–1583), podruhé za Arnošta Fridricha, markraběte bádensko-durlašského (1560–1604), přičemž tato manželství zůstala bezdětná. Alžběta Sofie byla ženou Januše Radziwiłła (1579–1620), se kterým měla 4 děti, z nichž se dospělosti dožil jen nejmladší syn Bogusław, pozdější mistodržící Fridricha Viléma Braniborského. Manželství s Alžbětou Sofií bylo pozoruhodné i z konfesijního hlediska, neboť ona byla luteránka. Podle manželské smlouvy měly jejich děti být vychovány ve víře matky a u dvora měl být luteránský kazatel. LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 118. Z Harrachova deníku je ale patrné, že ujednání o výchově bylo porušeno a František Erdmann byl alespoň po část života katolíkem. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 7, s. 18.

71] Náklady na přestavbu vyčísľuje SOA Plzeň, BTDK Saalbuch, f. 87. Z literatury svatby v Toužimi zmiňuje H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 47. Toužim byla naposledy sídlem dvora v letech 1630–1632, viz L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 82.

72] Ačkoliv v Adamově deníku není v letech 1618–1628 o jeho stýkání se sasko-lauenburským vévodou zmínka, je pravděpodobné že tito pánové kontakt udržovali, protože v únoru 1629 dostal Adam dva koně od nějakého ze sasko-lauenburských vévodů. Že koně byli darem od Julia Jindřicha, je nasnadě, protože jiný z bratrů do té doby v deníku nevystupuje. Navíc pouhé čtyři dny poté se narodil malý František Erdmann, načež byl Adam z Valdštejna ihned požádán, zda by nešel za kmotra. Den po obřadu se konalo běhání ke kroužku a k hlavám

Důležitě z mého pohledu je i to, kdo další se křtin účastnil. Přesto, že Adam nezmiňuje mnoho jmen, můžeme si udělat obrázek o tom, jaký ohlas měla akce přesahující rámec českého aristokratického prostředí. Slavnosti se totiž účastnila hraběnka z Martinic, která zastupovala císařovnu. Dále byl v Toužimi hrabě Otto Jindřich Fugger na místě kurfiřta bavorského, za kurfiřty saského a braniborského se účastnil převor maltežských rytířů a k tomu další zástupci říšských knížat, jejichž jména neznáme.^{73]}

Vzhledem k účasti zástupců předních říšských knížat můžeme konstatovat, že sociální kapitál Julia Jindřicha rozhodně nebyl touto dobou malý.^{74]} Podporovala ho jak starobylost rodu a jeho příbuznost s královskými i knížecími rody, tak postavení, které si sasko-lauenburští vévodové budovali od druhé dekády 17. století. Díky kontaktům mezi důstojníky různých armád dokázal vévoda svá panství alespoň částečně uchránit před delšími pobytů vojsk.^{75]} Přesto však byly vztahy mezi ním a jeho poddanými značně napjaté a v určitých chvílích se poddaní neváhali obrátit proti vrchnosti. Obzvláště vhodnou příležitost v tomto směru nabídl saský vpád do Čech roku 1631.^{76]} Přestože touto dobou měl vévoda potíže s poslušností svých poddaných a celková situace v zemi nebyla kvůli válečným událostem nejlepší, probíhaly v Toužimi rozsáhlé stavební práce na úpravě zámku a přilehlé zahrady.^{77]}

Pokud jde o význam majetků Julia Jindřicha, rozhodně se neomezoval na tento region. Díky výhodnému třetímu sňatku roku 1632 s Annou Magdalénou, rozenou z Lobkovic se zařadil do druhé desítky nejbohatších aristokratů v Čechách, konkrétně podle údajů z Berní ruly na 13. místo.^{78]} Anna Magdaléna byla vdova po Zbyňku Novohradském z Kolovrat (1594–1630) po němž zdědila majetek v hotnotě přibližně 700 000 zlatých, který zahrnoval panství Zákupy, Horní Police, Buštěhrad a palác na Hradčanském náměstí.^{79]} Kromě toho přinesl sňatek vévodovi i spříznění se starou českou šlechtou. Z dětí se dospělosti dožili dcera Marie Benigna (1635–1701) a syn Julius František (1641–1689).

a 10. května byla soutěž ve střelbě, ve které autor známého deníku obsadil druhé místo. M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (ed.), *Deník*, s. 283–285.

73] Tamtéž, s. 287.

74] Model ekonomie sociálního jednání Pierra Bourdieua aplikoval na prostředí rané novověké aristokracie P. MAŤA, *Svět*, s. 17–22.

75] K roku 1624 se dovídáme, že „rytířstvo a města Loketského kraje si stěžují, že města Ostrov a Hroznětín a jiní poddaní vévody Julia Jindřicha nepřispívají na vydržování Schaumburgovy soldatesky, která v kraji kvartýruje.“ V. LÍVA (red.), *Prameny III.*, s. 656. V prosinci 1633 se zasadil o ušetření Podbořan od kvartýrování. G. ENGELBERT – Hubert SALM (Hg.), *Das Kriegsarchiv des Kaiserlichen Feldmarschalls Melchior von Hatzfeldt (1593–1658)*, Düsseldorf 1993, s. 86. K potížím s vojkem ve městě srov. Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě. Mělník 1618–1648*, České Budějovice 2008, zejména s. 139–198; Josef HRDLIČKA, *Jak se ubránit před válkou? Snahy šlechticů o ochranu vrchnostenských měst za třicetileté války (Vilém Slavata a Jindřichův Hradec 1631–1633)*, Theatrum Historiae 15, 2016, s. 61–76.

76] M. VOKURKA, *Julius Jindřich*, s. 141. Jedním z důsledků byla činnost dominikánského faráře a kazatele Matouše Eberleho na ostrovském panství. Wenzel SOMMER, *Kurze Geschichte der Stadt Schlackenwerth in Verbindung mit dem Piaristen-Collegium*, Schlackenwerth 1866, s. 10. Spolu s pozdějším založením piaristického kolegia se zdá, že Julius Jindřich s manželkou Annou Magdalénou patřili k části šlechty, která namísto jezuitů podporovala spíše dominikány a piaristy, což se asi zamlouvalo jejich příteli kardinálu Harrachovi. Srov. Alessandro CATALANO, „Das temporale wird schon so weith extendiret, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ *Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740)*, in: Petr Maťa – Thomas Winkelbauer (Hg.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006 s. 317–343.

77] SOA Plzeň, Velkostatek Toužim, karton 76, Stavební účty.

78] O. FELCMAN, *Majetkové poměry*, s. 198.

79] Hodnotu majetku odhaduje kardinál Harrach ve svých denících. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 2, s. 17.

I ve druhé polovině 20. let 17. století se vévoda věnoval vojenským záležitostem. Například roku 1629 se účastnil operací v Pomořansku a diplomatické mise k polskému králi, kterého měl přimět k uzavření míru se Švédskem.^{80]} Přibližně od této doby trávil Julius Jindřich mnohem více času na nejrůznějších jednáních než na polních taženích. Jistě při takových příležitostech mohl zúročit své kontakty a informace, které měl nejen z korespondence se svými bratry.^{81]} V létě roku 1630 doprovázel vévoda císaře na sněm do Řezna, kde nakonec došlo k odvolání Albrechta z Valdštejna z čela císařské armády.^{82]}

Julius Jindřich a Valdštejnův konec

Kariéra Julia Jindřicha byla té Valdštejnově dosti podobná, ba dokonce na ni byla navázána.^{83]} To se projevilo při generalissimově pádu, který se znatelně dotknul hned několika sasko-lauenburských vévodů. Zatím se Julius Jindřich snažil uplatnit v jednáních se Saskem, které se snažil odradit od spojení s Gustavem II. Adolfem.^{84]} Po smrti švédského krále se na jednáních objevil i František Albrecht Sasko-Lauenburský jako Arnimův pobočník.^{85]}

80] P. KOBBE, *Geschichte*, Teil 3, s. 57. O misi se dozvídáme z dopisu braniborského markraběte Zikmunda Adamu Schwarzenbergovi z 18. června 1629. J. KOČÍ – G. ČECHOVÁ (Hg.), *Documenta bohemia bellum tricennale illustrantia, Tomus IV. Der Dänisch-Niederdeutsche Krieg und der Aufstieg Wallensteins. Quellen zur Geschichte der Kriegsergebnisse der Jahre 1625–1630*, Praha 1974, s. 305.

81] Viz pozn. 35. Jednostranně je vydaná již zmíněná korespondence s Melchiorem z Hatzfeldu. G. ENGELBERT – H. SALM (Hg.), *Das Kriegsarchiv*.

82] K okolnostem J. JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 367–374.

83] Oba byli konvertity, kteří se snažili najít uplatnění v císařské armádě. Své jmění rozmnožili i výhodnými sňatky, nákupy konfiskátů a vojenským podnikáním. U Valdštejna, jehož podnikání mělo mnohem větší rozměr, je úspěch spojen i s povýšením v rámci šlechtické hierarchie. Julius Jindřich byl Valdštejnovi podřízeným plukovníkem a úspěch frýdlantského vévody mu mohl být určitým indikátorem usnadňujícím orientaci v českém prostředí. Literatury o Albrechtovi z Valdštejna je mnoho, ze základní např. Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA (red.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007; J. JANÁČEK, *Valdštejn*; Josef KOLLMANN, *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631–1634*, Praha 2001; Josef PEKAŘ, *Valdštejn. 1630–1634. (Dějiny valdštejnského spiknutí)*, Praha 2008 (2. vydání); Robert REBITSCH, *Valdštejn. Životopis mocnáře*, České Budějovice 2014. Do češtiny nepřeložené, přitom zásadní, jsou práce Hellmut DIWALD, *Wallenstein. Eine Biographie*, München–Esslingen 1969; Golo MANN, *Wallenstein*, Frankfurt am Main 1971; Geoff MORTIMER, *Wallenstein. The Enigma of the Thirty Years War*, Houndmills 2010.

84] První jednání proběhlo na podzim 1631 a pak následovalo několik dalších. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 366. Zajímavé je, že již při saském vpádu do Prahy se Jan Jiří Arnim ubytoval v domě sasko-lauenburského vévody v Karlově ulici. V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 86.

85] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 79. Trochu zavádějící mohou být jména a tituly saských rodů. Zatímco sasko-lauenburští vévodové z Dolního Saska se řadí k Askáncům, jejichž jsou poslední legitimní linii, tak saští kurfiřti jsou z rodu Wettinů. Historicky mezi těmito rody existoval spor o kurfiřtskou hodnost, jež byla po vyměření sasko-wittenberské linie Askánců roku 1423 přenesena na Wettiny. Určitého zadostiučnění se dostalo až poslednímu Askánci Juliu Františkovi, když mu byl polepšen erb o kurfiřtské šavle. Ke snaze sasko-lauenburských získat kurfiřtskou hodnost existuje bohatý archivní materiál v LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 181–187. Osobnosti Františka Albrechta dosud nebylo v historiografii věnováno mnoho prostoru, neboť jeho příběh je velmi spleť a obtížně interpretovatelný. O to naléhavěji vyvstává potřeba sepsat o jeho životě studii, která by zdůraznila jeho význam a uvedla na pravou míru některé tradované události. Jelikož byl ale František Albrecht spíše šedou eminencí, bude to nelehký úkol. Tento muž se v důležitých momentech objevoval na místech, která zrovna byla významným dějištěm (u Lützenu po boku Gustava Adolfa, v Chebu těsně po zavraždění Valdštejna). Zajímavé místo, kterému svým způsobem svědčí tato nejasnost, má jistě v historiografii švédské, avšak – jak již bylo řečeno v pozn. 32 – úloha, která mu byla přičítána, asi neodpovídá dobové skutečnosti.

Fakt, že měl císařský plukovník a diplomat Julius Jindřich blízkého příbuzného na vysokém místě u kurfiřtova dvora, nezůstal utajen ani císaři, ani Valdštejnovi.^{86]} Zatímco saská strana vystupuje jednotně (tedy že Arnim hájí zájmy svého kurfiřta a stejně snad i František Albrecht), na císařské straně stojí nejrozporuplnější osobnost třicetileté války.^{87]} Taktéž obezřetně by měla být nahlížena i činnost sasko-lauenburských vévodů, a to od roviny diplomatické, přes něco, co lze nazvat rodinnou politikou, po čistě osobní zájmy.^{88]} Takto probíhal kontakt mezi oběma bratry i kontakt Františka Albrechta jak s Valdštejnovým generálem Ilowem, tak s Bernardem Výmarským, vojevůdcem ve švédských službách.^{89]}

Vzhledem k těsnému napojení na Valdštejna se kariéra sasko-lauenburského vévody začátkem roku 1634 otrásla v základech.^{90]} Julius Jindřich podepsal oba tzv. plzeňské reversy (12. ledna a 20. února), přičemž na obou zaujímá jeho podpis přední místo, které vyplývalo z hierarchie mezi přítomnými šlechtici.^{91]} Po podepsání druhého reversu se vévoda vydal na cestu do Prahy, kam ale nedorazil, protože ještě mezi Plzní a Rokycany potkal plukovníka Ottu Kryštofa von Sparr s informací o císařském patentu ohledně sesazení Valdštejna.^{92]} Ráno se poblíž Rokycan znovu setkal s plukovníkem Sparrem, který mu přivezl Ilowův rozkaz dostavit se k Valdštejnovi, za nímž se Julius Jindřich sice vydal, ale v Plzni ho již nezastihl.^{93]}

Ačkoliv nyní měl sasko-lauenburský vévoda zprávy o sesazení Valdštejna, rozhodl se ještě jednou dostavit se k Valdštejnovi, kterého dostihl ve Stříbře 22. února večer.^{94]} Po rozmluvě s ním se znovu rozhodl odjet do Prahy, kam měl beztak původně namířeno.^{95]} Valdštejnovi prozatím dal k dispozici pět kompanií svých kyrysníků a asi 200 mušketýrů.^{96]} Brzy ráno 23. února se Julius Jindřich vydal na cestu. V Plzni přikázal svému podplukovníkovi Hämmerlemu, aby toto město nechal přístupné frýdlantskému vévodovi. Potom zamířil do Rokycan, kde ho zastihla zpráva jeho ženy Anny Magdalény o vývoji situace v Praze, načež vévoda odvolal své jednotky od Valdštejna směrem k Praze, čímž značně oslabil generalissimův doprovod.^{97]} Spolu s tím ještě vévoda přikázal

86] Přestože kontakt mezi sasko-lauenburskými bratry patrně nebyl tím, co by určujícím způsobem formovalo zahraniční vztahy císaře, resp. habsburské monarchie se Saskem, je potřeba brát tento vztah v potaz a ptát se po jeho významu.

87] K různým interpretacím Valdštejna v historiografii podrobně J. PEKAŘ, *Valdštejn*. s. XV–XLV.

88] Existovaly domněnky současníků, že František Albrecht je císařským špiónem. Těmto obviněním vévoda čelil, už když se pohyboval ve švédském táboře, ale nikdy se neprokázala. Viz např. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Band 48, s. 80.

89] Tamtéž, s. 82–84.

90] Bohužel je stále potřeba pátrat po pramenech, které by vztah obou vévodů blíže charakterizovaly.

91] Takto i Julius Jindřich po svém zatčení vysvětloval, proč je jeho podpis na prvním místě: „*weil wir ein fürst sein, solten wirs zum ersten unterschreiben*.“ LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 129, Verantwortung des Herzogs Julius Heinrich hinsichtlich seiner Wissenschaft um des von Friedland verrätliche Händel, f. 6. Obecněji k hierarchii při podepisování P. MAŤA, *Svět*, s. 46.

92] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 367. Toho samého Sparra potkal o něco dříve i Adam Erdman Trčka, který mířil do Prahy. Když ale slyšel nejnovější zprávy, okamžitě obrátil zpět za Valdštejnem do Plzně. J. JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 505.

93] LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 129, f. 6–7.

94] Setkání Julia Jindřicha s Valdštejnem ve Stříbře líčí G. MANN, *Wallenstein*, s. 1108.

95] Valdštejna dokonce zpravil o vydání císařova patentu. „*Er [tj. Valdštejn, pozn. autora] auch nit glaubet, daß die Kay. M. wieder ihm sollte ein Patent haben ergehen laßen*.“ LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 129, f. 7.

96] J. KOLLMANN, *Valdštejnův konec*, s. 171.

97] Rozkaz jednotky obdržely asi během noci a odtrhly se při pochodu dalšího dne, tedy 24. ráno. Tamtéž, s. 172.

podplukovníkovi Hämmerlemu zachovat věrnost císaři.^{98]} Tím dal najevo, že se od této chvíle distancuje od Valdštejnova jednání.^{99]} S ohledem na pozdější prohlášení Julia Jindřicha lze pozorovat určitý rozpor mezi tím, jak jednal (částečně i nucen situací, ve které se ne zcela orientoval), a tím, co si o Valdštejnově sesazení myslel (soudě z jeho prohlášení namířených proti italským důstojníkům).^{100]}

Dalšího dne (24. února) dorazil konečně Julius Jindřich do Prahy. Generál Gallas pověřený velením armády přikázal vévodu zatknout. Nicméně pražský velitel hrabě Suys tento rozkaz nevykonal, neboť tou dobou již do Prahy dorazila zpráva o Valdštejnově zavraždění a Suys se domníval, že teď už nebudou „spiklenci“ nebezpeční. Brzy poté se Julius Jindřich s bratrem Františkem Juliem vydali do Vídně, aby očistili svá jména.^{101]} Dorazili 1. března, avšak už jako Gallasovi zajatci. Přibližně o týden později je následoval i František Albrecht zatčený nedaleko Chebu, když jel na jednání s Valdštejnem, o jehož smrti neměl tušení.^{102]} Prinejmenším Julius Jindřich byl kolem půlky března puštěn na svobodu. Stihl se ještě asi zúčastnit svatby své sestry Františky Hedviky s Annibalem Gonzagou, ale o tři dny později, 29. března,^{103]} byl na výzvy generálů Gallase a Carreta zatčen znovu a následně přepraven přes Plzeň do Řezna,^{104]} kam za ním dorazila i jeho manželka.^{105]}

U vojenského soudu v Řezně proběhlo množství výslechů, na jejichž základě byla vznesena obvinění a posléze i rozsudky.^{106]} Nad Juliem Jindřichem a plukovníkem

98] J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 367. Stejně tak výpověď Julia Jindřicha. LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 129, f. 8.

99] V době, kdy Julius Jindřich odjel ze Stříbra, bylo jeho jednání dvojnásobné. Na jedné straně sám od Valdštejna odjel, na té druhé mu však nechal k dispozici své jednotky a v Plzni nejprve přikázal Hämmerlemu zachovat generalissimovi loajalitu. Je možné dívat se na sasko-lauenburského vévodu jako na opatrného oportunistu, který se sice snažil participovat na Valdštejnově jednání, zároveň s ním ale nezůstal, aby měl do poslední chvíle možnost se přiklonit na tu či onu stranu. Pravděpodobnějším se mi jeví, že Julius Jindřich neměl zcela jasně v tom, jak se ve vzniklé situaci zachovat. Ještě když odjížděl ze Stříbra do Prahy, projevil loajalitu na obě strany. Ačkoliv v tom Kaack vidí snahu sasko-lauenburského vévodu mít do poslední chvíle možnost k příklonu na tu či onu stranu, byla podle mého názoru Praha příliš daleko od Valdštejna na to, aby Juliu Jindřichovi poskytovala volbu v rozhodování, čehož si vévoda musel být vědom. Konečným odvoláním svých oddílů z Rokycan jen potvrdil své rozhodnutí neplést se do Valdštejnových záležitostí, které nejsou v císařském zájmu. Přikláním se k možnosti, že závažnost celé situace Julius Jindřich plně nahlédl až při čtení dopisu od své ženy, ve kterém bylo obsaženo i znění císařského patentu. Do této doby měl vévoda vzhled do situace především z Valdštejnovy strany. Mimo to měl ne zcela ověřitelné zprávy od plukovníka Sparra. Při svém druhém odjezdu do Prahy se v Rokycanech konečně mohl z dopisu od ženy přesvědčit o tom, k jakému názoru dospěli císař a italští velitelé a jak vypadá situace mimo Valdštejnovu ležení. Proto od Valdštejna odvolal své jednotky, čímž jasně projevil věrnost císaři.

100] H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 46.

101] Z Prahy vyjeli 26. či 27. února. J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 368.

102] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien.*, Band 2, s. 92.

103] Tamtéž, s. 93. Kardinál uvádí, že k druhému zatčení došlo „*per causa di certi discorsi sospetti.*“

104] Na začátku května dokonce byl Juliu Jindřichovi a generálu Arnoštu Jiřímu Sparrovi z nařízení Ferdinanda III. zpřísněn dozor. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien.*, Band 2, s. 95, záznam k 9. březnu. Podle vyjádření Viléma Slavaty z dopisu Adamu ml. z Valdštejna (datován před 17. 5. 1634) byl Juliu Jindřichovi povolen pouze styk s jeho sekretářem. Viz J. KOČÍ – G. ČECHOVÁ (Hg.), *Documenta bohemica bellum tricennale illustrantia*, Tomus V, s. 291. Zatčený František Julius Sasko-Lauenburský mezitím zemřel. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 2, s. 106.

105] Patně jim byl umožněn přístup k zatčeným. Kromě toho se snažili za manželzy přimluvit. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien.*, Band 2, s. 96. Během pobytu v Řezně také nejspíše došlo ke zplození Marie Benigny, dcery Julia Jindřicha, která se později provdala za Ottavia Piccolominiho.

106] Podle Manna bylo obviněných šest, a to generálové Schaffgotsch, Scherffenberg a Sparr a plukovníci Julius Jindřich Sasko-Lauenburský, Losy a Hämmerle. Prohřeškem bylo podepsání plzeňských reversů (přestože císař udělil patentem z 24. ledna pardon všem, kteří podepsali první revers kromě Trčky a Illova), loajalita

Mohrem verdikt vyřčen nebyl a byli převezeni do Vídně, kde se mělo pokračovat v procesu. Nicméně po zproštění obžaloby byli oba v srpnu 1635 propuštěni, stejně jako František Albrecht.^{107]} O příčinách propuštění lze spekulovat. V úvahu připadá vysoké společenské postavení vévodů a zájem na zklidnění celé situace. Navíc šlo především o Valdštejna, jak dokládá i osud odsouzených důstojníků s výjimkou Schaffgotsche. Julius Jindřich po propuštění odešel z armády.^{108]} Podstatné je, že z celé záležitosti vyšel vévoda nepotrestán a jeho majetek tedy zůstal tzv. valdštejnskými konfiskacemi neporušen. Případná možná ztráta prestiže rozhodně netrvala příliš dlouho, neboť již za vlády Ferdinanda III. působil Julius Jindřich občasně jako diplomat u saského kurfiřta.^{109]} I v očích samotného Piccolominiho byl vévoda natolik ctěným člověkem, že se později oženil s jeho dcerou Marií Benignou.

Ve stínu zahrad?

Nejvíce byl Julius Jindřich historiografií reflektován jako stavitel proslulé zahrady v Ostrově, jejímuž výzkumu se soustavně věnuje Lubomír Zeman.^{110]} Již za života svého zakladatele byla tato zahrada nazývána osmým divem světa.^{111]} Podoba zahrady se během let několikrát výrazněji proměnila, což odpovídá periodizaci zavedené Zemanem v závislosti na uměleckém slohu a principu (manýristická, raně barokní, vrcholně barokní).^{112]}

k Valdštejnovi i poté, co ho jiní důstojníci opustili a zamlčení informací o Valdštejnově spiknutí. Schaffgotsch, Scherffenberg, Sparr, Losy a Hämmerle byli odsouzeni k trestu smrti. Nad jediným Schaffgotschem byl rozsudek vykonán, a to 23. července 1634. Srov. Petr MAŤA, *Der Aufstieg des Hauses Schaffgotsch in Böhmen im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Joachim Bahlcke (Hg.), *Das Haus Schaffgotsch. Konfession, Politik und Gedächtnis eines schlesischen Adelsgeschlechts vom Mittelalter bis zur Moderne*, Würzburg 2010, s. 57–126. Ostatním byl trest zmírněn na doživotí. J. KOLLMANN, *Valdštejnův konec*, s. 198–199. Ani Kollman, ani Mann nehovoří o tom, že by byl obviněn František Albrecht, který byl držen ve vazbě stejně dlouho jako Julius Jindřich.

107] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien.*, Band 2, s. 124. Kollmann, stejně jako Kaack, tvrdí, že byl Julius Jindřich propuštěn až v prosinci 1635. J. KOLLMANN, *Valdštejnův konec*, s. 198–199; H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 46; stejně tak klade propuštění obou bratrů do prosince 1635 i J. S. ERSCH – J. G. GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie*, Sect. 2, Band 28, s. 369. Podle Kollmanna měl být Julius Jindřich navíc, jako náhrada za příkoří, povýšen na generála a jmenován velitelem ve Slezsku. Do této funkce byl ale jmenován František Albrecht, který skutečně vel saským a císařským oddílům ve Slezsku a zemřel ve švédském zajetí po bitvě u Svidnice roku 1642. Viz NDB – Franz Albrecht von Sachsen-Lauenburg, odkaz v pozn. 17.

108] P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 58; L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 72. Oba zároveň zdůrazňují vévodovo stažení se z veřejného života. Zdržoval se podle nich převážně v Ostrově a věnoval se výstavbě sídla a zahrad. To je však pravda jen zčásti.

109] K. KELLER, *Alhier an dem kayserlichen hofe*, s. 152.

110] L. ZEMAN, *Bludiště a labyrinty v ostrovské zámecké zahradě*, *Ingredere hospes*. Sborník Národního památkového ústavu územní odborné pracoviště v Kroměříži 5, 2012, s. 77–91; Lubomír ZEMAN – Jiří KLSÁK, *Vodní režim v barokním Ostrově*, *Svorník* 7, 2009, s. 87–98; Lubomír ZEMAN, *Zámecká zahrada v Ostrově jako osmý div světa. Ochrana historických prvků vodních systémů*, *Zprávy památkové péče* 76, č. 5, 2016, s. 459–467. Dalšími důležitými pracemi jsou Sylva DOBALOVÁ, *Zacharias Lesche, Salomon de Caus z Ostrova nad Ohří*, in: Lubomír Konečný – Lubomír Slaviček (red.), *Libellus amicorum*. Beket Bukovinská, Praha 2013, s. 288–297; Zora KULHÁNKOVÁ, *The garden in Ostrov nad Ohří as an example of European garden design development*. *Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes: An International Quarterly*, 32/3 2012, s. 214–239; Michael WENGER, *Die Gärten der Herzöge von Sachsen-Lauenburg in Schlackenwerth. Gartenkunst von europäischem Format*, in: Annemarie Röder – Michael Wenger, *Barockes Erbe*. Markgräfin Sibylla Augusta von Baden-Baden und ihre böhmische Heimat, Stuttgart 2010, s. 74–95.

111] Michael Raphael SCHMUTZEN, *Tractatus novus de Nymphis Carolobadensibus*, Neuburg an der Donau 1662, s. 5–7.

112] Lubomír ZEMAN, *Utajený tvůrce vrcholně barokní podoby zámecké zahrady v Ostrově nad Ohří*, in: Jan

Nejnámější je fáze první, budovaná nejspíše ve dvou etapách v letech 1636–1638 a 1641–1644.^{113]} Zachycenou ji máme na dobových vyobrazeních Johanna Müllera, Augusta Ra-
inicha a Zachariase Lescheho, vydaných v souboru 22 rytin.^{114]} Tento materiál lze navíc
konfrontovat s popisem některých návštěvníků, zejména kardinála Harracha.^{115]} Snad se
k této fázi vztahuje i známější Balbínův popis, jenž však není datován.^{116]}

Nejméně známou je barokní etapa z let 1661 až 1690, která vznikala po povodni,
jež poškodila většinu zahrady. Z této doby nejsou známé obrazové prameny, ani popisy.
Zato z roku 1715 máme k dispozici rytiny J. M. Socka, jež nám umožňují nahlédnout do
zahrady vnučky Julia Jindřicha a jejího manžela.^{117]}

V Ostrově návštěvníky okouzlovalo množství vodních ploch, grot, kašen a fon-
tán. Voda do zahrady vnášela dynamický a oživující prvek. Jednou z největších soch byl
ležící Neptun, jenž měl pod paží džbán, z něhož se vylívala řeka. Dále bychom tu našli
sluneční hodiny s vodotrysky či kašnu se zvěrokruhem. K menším hostinám se používala
velká grotta, uprostřed níž byl stůl obehnaný vodou. V patře byl ochoz, odkud hodujícím
hráli muzikanti. Kanály byly natolik široké, že sem mohly plout loďky, dokonce se sem
dalo doplout snad až z Ohře.^{118]} Celá zahrada pak byla obehnaná mohutnou zdí s bastiony,
což přispívalo jak k oddělenosti zahrady od okolního světa, tak k reprezentaci Julia Jindř-
icha jako vojevůdce.

Motivací vzniku tak honosné zahrady asi nebyla jen snaha vyrovnat se Vald-
štejnovi, Fridrichu Falckému a ostatním významným stavbníkům zahrad první poloviny
17. století.^{119]} Zahrady tvořily důležitou součást reprezentace dolnoněmecké šlechty, takže
zde můžeme rozpoznat určitý kulturní transfer. V lauenburském vévodství byla zahra-
da v Lauenburgu a Schwarzenbuku,^{120]} k nejvýznamnějším severoněmeckým zahradám

Anderle – Martin Ebel – Milena Hauserová – Tomáš Karel – Petr Macek (red.), *Dějiny staveb, Ústí nad Labem* 2001, s. 198–205.

113] Vyplyvá to z účtů zachovaných v SOA Plzeň, BTDK, Saalbuch, f. 191 a 192. Proluka je zjevně způsobena
Banérovým vpádem do Čech.

114] Universitätsbibliothek Salzburg, Wasserkünste zu Schlackenwerth, G 413 I. Z těchto materiálů také nejvíce
čerpají studie o zahradě. Místo vydání bohužel není známo.

115] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien.*, Band 3, s. 177–178.

116] Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea historica regni Bohemiae*, Dec. I, Lib. I, Praha 1679, s. 101 a 130. Tato
pasáž je známá díky českému překladu a edici: Zdeňka TICHÁ (ed.), *Bohuslav Balbín. Krásy a bohatství České
země. Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého (Miscellanea historica regni Bohemiae)*, Praha 1986.

117] Nicméně je dobré mít na paměti postupnou proměnlivost zahrady vycházející z růstu rostlin a stromů.
Jakkoliv od renesance existovala snaha vše živé podříditi kompozičnímu záměru a uměleckému vyznění, nešlo se
obejít bez pravidelné obměny jedno- a dvouletých rostlin, stejně jako nebylo udržitelné dlouhodobé sestřihávání
mladých, rychle rostoucích stromů podle stejného vzoru. Časem bylo nutné buď stromy obměnit, nebo změnit
jejich úpravu. Zahrada je proto živým, velmi proměnlivým organismem, který jen málokdy můžeme nahlédnout
v detailech. Kromě vyobrazení a popisů si lze zejména v mladším období vypomoci souborem rostlin. Pro Ostrov
mi je znám ale až inventář z 30. let 18. století. NA Praha, Fideikomisní fondy, Schwarzenberský fideikomis.

118] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien.*, Band 3, s. 177.

119] Srov. Petr ULIČNÝ, *Architektura Albrechta z Valdštejna. Italská stavební kultura v Čechách v letech
1600–1635*, Praha 2017; Sylva DOBALOVÁ, *Barokní zahrady v Čechách*, in: Petr Macek – Richard Biegel –
Jakub Bachtík (red.), *Barokní architektura v Čechách*, Praha 2015, s. 677–701; Cornelia JÖCHNER, *Die schöne
Ordnung und der Hof. Geometrische Gartenkunst in Dresden und anderen deutschen Residenzen*, Weimar
2001; Gabriele UERSCHELN – Verena SCHNEIDER – Stefan SCHWEIZER (Hg.), *Wunder und Wissenschaft.
Salomon de Caus und die Automatenkunst in Gärten um 1600*, Düsseldorf 2008; Marion BEJSCHOWETZ-
ISERHOHT – Rainer HERING (Hg.), *Die Ordnung der Natur. Historische Gärten und Parks in Schleswig-
Holstein*, Scheswig 2008.

120] V rezidenčním Ratzeburgu zahrada nebyla, neboť na omezené ploše ostrovního města pro ni nebylo místo.

17. století patřila ta v Gottorfu zřízená holštýnskými vévody, s nimiž vévodové sasko-lauenburští udržovali přátelské kontakty.^{121]}

V literatuře se lze setkat s názorem, že po zmíněném odchodu z armády se Julius Jindřich stáhnul z veřejného života a věnoval se svým zahradám, avšak míra jeho vlivu na výslednou podobu není doložitelná. Z dostupných pramenů se vévoda jeví jako velmi aktivní člověk, který se účastnil významných společenských událostí – a rozhodně nelze tvrdit, že by dřtivou většinu svého času trávil v Ostrově. Kupříkladu v lednu 1657 jel na pohřeb Jana Jiřího I. do Drážďan namísto císaře.^{122]} Po příjezdu zpět pobyl v Praze jen pár dní na přelomu února a března, aby zase pokračoval v cestování.^{123]} Do Drážďan se znovu vydal v dubnu, tentokrát slavit „le feste luterane“ pořádaný novým kurfiřtem.^{124]}

Nástupnictví v Lauenburku

Když v dubnu 1646 zemřel poslední syn Augusta Sasko-Lauenburského, bylo ujednáno, že Julius Jindřich jako nejstarší z ostatních přeživších formálně zdědí vládu, ale de facto bude vládnout jeho nejstarší syn František Erdmann.^{125]} Tato smlouva byla stvrzena sňatkem nového nástupníka se sestřenicí Sibyllou Hedvikou, Augustovou dcerou. Příklon k luterské víře nastal u Františka Erdmanna asi až po sňatku a možná i po Augustově smrti.^{126]} Když o deset let později August zemřel, podstatně se zvětšilo ekonomické zájmy Julia Jindřicha a rovněž se mu naskytla možnost upravit zámek v Lauenburgu, který byl v neobyvatelném stavu. Zámek měl být přestavěn na dvoukřídlou stavbu s arkádami a měl být obklopen zahradou.^{127]}

Správa statků v Lauenburku spadala od roku 1656 pod ostrovskou vrchnostenskou kancelář, tzv. Oberamt. Vypadá to, že se Julius Jindřich pokusil o jakousi centralizovanou správu, která mu umožňovala mít co největší přehled o hospodářství. Na každém svém panství si držel hejtmana, který podléhal kanceláři a pokladně v Ostrově, v jejímž čele stál Antonín Steinbach z Kranichsteina.^{128]} Z Lauenburska docházely pravidelné účetní zprávy a Julius Jindřich tam i přes svůj vysoký věk poměrně pravidelně zajížděl.

Změna víry Františka Erdmanna způsobila, že Julius Jindřich se rozhodl změnit svou závěť a odkázat své statky v Čechách svému mladšímu synovi Juliu Františkovi, který byl katolíkem. Františku Erdmannovi pak měla připadnout „jen“ říšská území.^{129]}

121] LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 156, Korrespondenz des Herzogs Franz Erdmann mit Mitgliedern seiner Familie und anderen fürstlichen Personen.

122] Podle Harrachových slov by tentokrát vévoda raději zůstal doma se svou nemocnou ženou, se kterou měl podle všeho velmi blízký, přátelský vztah. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 6, s. 264 a 281.

123] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 6, s. 286.

124] Při zpáteční cestě ale stihla vévodu nehoda, když se srazil s poštovním vozem a spadl z koně (sic!). Jeho zotavení potvrzuje domněnku o dobré kondici i v jednasedmdesáti. V červenci 1658 postihl vévodu druhý pád z koně, jehož následkem bylo vykloubené rameno a dvě rány na hlavě, které ale prý nebyly nebezpečné. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 6, s. 299, 306 a 498.

125] Důvodem k tomuto opatření byla především snaha Augusta udržet ve vévodství luteránské vyznání. František Erdmann byl v tomto ohledu asi přijatelnější než jeho otec prosazující rekatolizaci na českých panstvích. LA Schleswig, Abt. 210, Lauenburgische Regierung zu Ratzeburg, Nr. 98.

126] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 4, s. 188.

127] Tamtéž; H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 24.

128] L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 76.

129] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 4, s. 201. Tomu odpovídá i znění testamentu Julia

Kromě toho, že Julius Jindřich nashromáždil mnoho statků v Čechách, vydobyl si též významné postavení na dvorech tří císařů a v neposlední řadě zajistil pokračování rodu zplazením dvou synů, kteří ho přežili. Navzdory svému pokročilému věku se vévoda snažil cestovat a dál budovat své dominium, což dokládají nákupy statků v roce 1663.^{130]} V květnu 1662 byl například v Norimberku se švédskou královnou Kristýnou,^{131]} které předtím ukazoval lauenburské zahrady.^{132]} Poslední pozoruhodnou zahradu, o kterou se měl starat ostrovský zahradník Johann Löhrl,^{133]} dal vévoda vybudovat v Záběhlicích, které zakoupil na jaře 1663. Je podivuhodné, že o Záběhlicích není v odborné literatuře mnoho zmínek,^{134]} i když z Harrachových deníků je zřejmé, že se jednalo o velice zajímavé sídlo.^{135]}

Mimo těchto činností se vévoda připravoval na svou smrt a předání vlády. V prosinci 1662 vzal svého syna Julia Františka na návštěvu ke kardinálovi, „aby ho seznámil s českými šlechtici.“^{136]} Chtěl zřejmě syna představit významným aristokratům a zprostředkovat mu užitečné kontakty. Dalším krokem, který souvisel se smrtí, bylo vysvěcení kaple sv. Anny v Ostrově, která sloužila jako rodová hrobka.^{137]} Julius Jindřich Sasko-Lauenburský zemřel 20. listopadu 1665, když mu zbýval necelý půlrok do osmdesátých narozenin. Zemřel v Praze za přítomnosti své ženy, dcery a druhorozeného syna. Poslední pomazání mu udělil světicí biskup Daniel Vít Nastoupil.^{138]} 24. listopadu byly jeho ostatky převezeny do Ostrova,^{139]} kde byly uloženy do kaple sv. Anny.^{140]} Po jeho smrti založila Anna Magdaléna v Ostrově piaristickou kolej s gymnáziem.^{141]} Českých statků se ujal Julius František, který brzy podědil i říšská území, neboť František Erdmann nepřežil svého otce ani o celý rok. Ještě nedávno velmi rozvětvený rod tak měl nyní jen jediného mužského potomka, který nakonec zůstal i posledním.^{142]}

Jindřicha z 20. dubna 1660. SOA Plzeň, BTDK, Testament Julia Jindřicha, kart. 1.

130] Stále častěji vévodu trápily různé nemoci, jako v únoru 1660, kdy měl potíže s žaludkem. Přesto o něm ale kardinál ještě v lednu 1661 napsal, že je na svůj věk v dobré kondici. Nicméně v listopadu toho roku si poznamenal, že vévoda viditelně schází. Naproti tomu v lednu 1663 sděloval Leopold Vilém Bádenský kardinálovi, že „*Julius Jindřich je v takové kondici, jako už nebyl několik let.*“ Přelom května a června 1664 strávil v lázních v Karlových Varech, avšak pro přetrvávající obtíže se vydal i se ženou a dcerou Marií Benignou do Slezských Teplíc. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 4, s. 747 a Band 7, s. 135, 303, 489 a 494. Ke statkům zakoupeným roku 1663 patří např. panství Hauenštejn východně od Ostrova a Záběhlíce.

131] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 7, s. 207.

132] H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 32.

133] NA Praha, ATS – společné, karton 306. Instrukce zahradníkovi z 23. dubna 1663.

134] Výjimkou je pouze P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 13.

135] Kardinál navštívil Záběhlíce poprvé v září 1663. Stavební práce ale byly dokončeny až později, nejdříve v srpnu 1665. V přílehlých zahradách bylo mnoho fontán, oranžerie, kolotoč a další atrakce. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 7, s. 396 a 672.

136] Tamtéž, s. 145.

137] Anna GNIRS – Anton GNIRS (Hg.), *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad*, Prag 1933, s. 115. Za tímto účelem přijel do Ostrova kardinál Harrach a pobyl zde tři dny. Události se účastnil i budoucí pražský arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek. K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 7, s. 391–393.

138] K. KELLER – A. CATALANO (Hg.), *Die Diarien*, Band 7, s. 710.

139] Tamtéž, s. 711.

140] J. KÜHNEL, *Geschichte*, s. 117.

141] Tamtéž.

142] L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 82.

Julius František

Když Julius František ve svých čtyřiaadvaceti letech přebíral české statky, měl za sebou již zkušenosti z bitvy proti Turkům u uherského Sv. Gotthardu roku 1664. Přestože asi s vojenskou kariérou začal z podobných důvodů jako jeho otec (vyjma těch finančních), brzy na něj přešly povinnosti spjaté s vládou jak v Čechách, tak v Lauenbursku.^{143]} To mu však nebránilo pokračovat ve službě. Roku 1676 se stal generálem císařské kavalerie a generál-poručíkem Svaté říše římské.^{144]} Rok před obležením Vídně mu bylo povoleno naverbovat vlastní pluk kyrysníků, který se osvědčil v bitvě na Kahlenbergu, což jeho veliteli přineslo hodnost polního maršála.^{145]}

Účast v tureckých válkách se výrazně promítla i do sbírek Julia Františka. Za velmi vzácné jsou považovány předměty osmanské provenience, které se posléze staly základem tzv. turecké komory Ludvíka Viléma Bádenského.^{146]} V inventáři z roku 1690 nalezneme asi 50 drahých koberců a deček na stůl, desítky zbraní, několik brnění (z ne-tureckých např. zbroj císaře Matyáše či pár koňských brnění). Dále nechyběly ani menší předměty včetně malovaného nádobí a kávového servisu.^{147]} Kromě toho vlastnil vévoda řadu obrazů a rytin německých renesančních mistrů, mezi nimiž vynikaly originály od Dürera, Cranacha staršího a některého z Petřů Brueghelů.^{148]} Tyto sbírky asi vznikaly již od dob Julia Jindřicha, ale jejich stav je známý až z inventářů z let 1685 a 1690. Z předchozích dob máme o schraňování kuriozit jen kusé zprávy.^{149]}

Tento majetek se po vévodově smrti rozdělil mezi jeho dvě dcery,^{150]} které měl s dcerou sulzbašského falckraběte Kristiána Augusta Marií Hedvikou (1650–1681), již si vzal 9. dubna 1668 v Sulzbachu.^{151]} O dva týdny později přijel pár s náležitou slávou do Ostrova, kde je vítaly slavnostně nastoupené vévodovy jednotky a večer se konal ohňostrojí.^{152]} Další významná festivita se udála v souvislosti s návštěvou saského kurfiřta

143] Původně měl vše zdědit František Erdmann, proto se vojenská kariéra pro Julia Františka jevila jako velmi vhodná.

144] O jmenování generálem jízdy hovoří J. KÜHNEL, *Geschichte*, s. 118. Obě hodnosti k tomuto roku zmiňuje i několikrát již citovaný Saalbuch, f. 77.

145] Hodnost mu byla udělena 22. září 1683. J. KÜHNEL, *Geschichte*, s. 118. Titul je uveden při koupi vsi Stará Rokle o týden později, viz Saalbuch, f. 78.

146] V. PRCHAL, *Společenstvo hrdinů*, s. 206–214. Prchal čerpá informace z inventáře z roku 1685.

147] Generallandesarchiv Karlsruhe, Abt. 46, Nr. 4044, Verzeichnis des Anteils, welcher bei der Verteilung der Fahrnisse in den Schlössern Reichstadt und Schlackenwerth der Markgräfin Franziska Sibylla Augusta zufiel.

148] Od Dürera to bylo např. několik vyobrazení Svaté rodiny, z nichž jeden byl zlacený. Dále rytiny *Melancholie*, *Sv. Jeroným ve studovně* a *Rytíř. Smrt a Dábel*. Od Cranacha obrazy s biblickými motivy a od Brueghela obraz s červenou vázou a květinami (snad to byl Peter Brueghel starší). Tamtéž. Částečně je inventář rozepsán v A. GNIRS – A. GNIRS (Hg.), *Topographie*, s. 130–135. Sbírkou rovněž zmiňuje L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 85–86.

149] Jednou takovou je Balbínova zmínka o papouškovi, jenž kdysi náležel císaři Rudolfovi. Pták prý mluvil španělsky a až na nepatrné štipání se měl chovat přátelsky. B. BALBÍN, *Miscellanea*, Dec. I, Lib. I, s. 101.

150] Starší Anna Marie Františka (1672–1741) žila v Zákupcech, zatímco mladší Sibylla Augusta (1675–1733), která zdědila ostrovskou rezidenci, prožila větší část života v Bádensku. Nejlepší monogriai o Sibylle Augustě i s informacemi o její sestře je Hans-Georg KAACK, *Markgräfin Sibylla Augusta. Die große badische Fürstin der Barockzeit*, Konstanz 1983.

151] Konvertita ke katolictví Kristián August (1622–1708) proslul jako podporovatel učenců bez ohledu na jejich konfesi. Robert John W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003, s. 333.

152] Roku 1665 se Marie Hedvika provdala per procura za arcivévodu Zikmunda Františka (1630–1665). Než se však manželé potkali, stihl arcivévoda zemřít. H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 58–59.

Jana Jiřího II. 23.–29. září 1671,^{153]} což asi souviselo s narozeninami vévody, který uspořádal kromě slavnostního uvítání i lov na jeleny a následnou hostinu. K hlavním lahůdkám patřili ulovení jeleni plnění drůbeží a opékany vůl s pozlacenými rohy a postříbřeným čumákem.^{154]} Podobně vévoda připravil hostinu pro císaře Leopolda při jeho pražském pobytu roku 1679, a to ve třech po sobě jdoucích dnech. Nejprve ho poctil jako říšský kníže, podruhé jako vojevůdce, potřetí jako český šlechtic.^{155]}

Kvůli zmíněným třem rolím ve svém životě Julius František poměrně hodně cestoval, byť do Lauenburska nezajížděl příliš často.^{156]} Nejčastěji pobýval v Ostrově, Zákupcích a Praze.^{157]} Jako stavebník se zasloužil o lusthaus v ostrovské zahradě projektovaný Abrahamem Leutnerem a o barokní přestavbu zákupského zámku, na němž se různou měrou podíleli architekti Leutner, Orsi a Julius Broggio.^{158]} Oproti tomu kapucínský klášter, který se vévoda rozhodl založit v Zákupcích, byl projektován řádovým architektem Brunem Budějovickým.^{159]} Právě za Julia Jindřicha pozorujeme postupné vyrovnávání disproporce mezi Ostrovem a Zákupy, což se projevilo i dlouhými pobyty na severu Čech. Podle dobového výtahu z účtů strávil vévoda v Zákupcích skoro čtyři roky v kuse mezi lety 1684 a 1688.^{160]} V Lužických horách založil novou ves, která po něm nesla jméno Juliusthal (dnes Juliovka),^{161]} s vrchnostenskou sklářskou hutí, kde se nejspíše vyrábělo i proslulé rubínové sklo podle receptu skláře a alchymisty Johanna Kunckela. Alchymistická laboratoř ostatně byla i ve zmíněném lusthauzu uprostřed ostrovské zahrady, kde vévoda spolu se svým lékárníkem Johannem Casparem Wendlem připravoval jakýsi zlatý prach.^{162]}

153] Kühnl datuje začátek návštěvy o den později. J. KÜHNEL, *Geschichte*, s. 119.

154] O celé cestě Jana Jiřího II. podrobně informuje Emil FINCK, *Reise des Kurfürsten Johann Georg II. von Sachsen über Annaberg nach Schlackenwert (1671)*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte von Annaberg und Umgebung II, 1890, s. 17–41. Autor, zdá se, poctivě čerpá z tehdejšího královského saského Hauptstaatsarchiv a uvádí i několik dopisů mezi kurfiřtem a jeho úředníky in extenso.

155] J. KÜHNEL, *Geschichte*, s. 120.

156] Během své vlády tu pobýval alespoň šestkrát (1667, 1669, 1672, 1675–1676, 1681 a 1682). Plánoval sem jet i na podzim 1689, ale nečekaně zemřel. P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 75–93.

157] H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 57. Trochu přehnaně působí Zemanovo konstatování, že „pobýval skoro výhradně v Ostrově, Zákupcích a Praze“. L. ZEMAN, *Dějiny*, s. 84. Jistě se také pravidelně vyskytoval ve Vídni, není však jasné, jak zde bydlel. Jeho otec například pobýval ve dvorském kvartýru. Jiří KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624–1734)*, *Porta Bohemica* 3, 2005, s. 86–119, zde s. 95; a též, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, disertační práce na FF JU, České Budějovice 2005, s. 93, pozn. 323.

158] Leutnerovým polírem byl od roku 1685 Kryštof Dientzenhofer. Viktorie WACHSMANOVÁ, *Život a dílo Abrahama Leuthnera*, Památky archeologické – řada historická 42, 1939/1946, s. 14–60. Především k výstavbě v Zákupcích viz Petr MACEK – Pavel ZÁHRADNÍK, *Zámecký areál v Zákupcích*, Průzkumy památek 3, č. 2, 1996, s. 3–34. Dokončení zákupských úprav proběhlo až za jeho dcery Anny Marie Františky.

159] P. MACEK – P. ZÁHRADNÍK, *Zámecký areál*, s. 12.

160] Z dostupných pramenů není jasné, proč došlo ke změně vévodova životního stylu. Jednou z možných příčin jsou zdravotní potíže, neboť vévoda trpěl viditelnou nadváhou. První delší pobyt ve uskutečnil již od podzimu 1669 do září 1671 s celým hořstátem. NA Praha, ATS – Zákupy, karton 30, Dodávky na vévodský dvůr. Dvůr Julia Františka čítal asi 200 osob. Z prověřeného vzorku 80 dvořanů jich přibližně polovina pocházela z lauenburských panství v Čechách. Zbytek jsou osoby ze západních Čech, z Lauenburska, případně lidé z velkých měst (Praha, Brno, Řezno) a cizinci z Uher, Litvy a Nizozemí. SOA Plzeň – Klášter u Nepomuku, Vrchní úřad Ostrov, sign. I D2, Služební poměry, hořstát.

161] Nemohlo to být dříve než roku 1674. NA Praha, ATS – Zákupy, karton 3, Výtahy z urbářů. Mat' a založení hutě bez odkazu na zdroj uvádí k roku 1687. P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 17.

162] Údajně se mohlo jednat o chlorid zlatý, chlorid zlatý či kyselinu chlorozlatitou. H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 63–65.

Negativní situace na sasko-lauenburských panstvích vznikla snad jen roku 1680, když se proti vévodovi vzbouřili někteří sedláci, kteří požadovali zmírnění robotních povinností. Jako první si v březnu písemně stěžovali panské kanceláři poddaní z panství Brložec (dnes část obce Štědrá v okrese Karlovy Vary). O něco později se přidali i sedláci z nedaleké Údrče a vsi Otovic.^{163]} Rebelie vypukla i na severočeských panstvích Svádov (u Ústí nad Labem) a Ploskovic. Nejhorší průběh ale byl na panství Horní Police (nedaleko České Lípy), kde poddaní žádali stejné robotní zatížení jako v době, kdy panství spravovala Anna Magdaléna. Situace eskalovala při zásahu oddílů generála Kryštofa Viléma Haranta z Polžic a Bezdržic.^{164]} V dalších letech se již podobné nespokojenosti neprojevovaly. Příčiny bouře je zřejmě nutné hledat v širším kontextu, nikoliv výlučně uvnitř panství.

Přestože Julius František byl od roku 1681 vdovcem bez mužského potomka, dlouho svůj rodinný stav neměnil. V literatuře se spekuluje o neoficiálním vztahu s jistou hraběnkou von Werschowitz.^{165]} Až v roce 1689 se vévoda chtěl vydat do Lauenburka, aby se poradil s tamními stavy o případném sňatku. Před odjezdem však náhle 29. září zemřel, poté co napsal závěť, kterou chystal při příležitosti vycestování ze země.^{166]} Tím vymřela poslední legitimní větev Askánců. České statky zdědily dcery Anna Marie Františka a Sibylla Augusta. Lauenburko, kde nebylo možné nástupnictví v ženské linii, se povedlo získat Jiřímu Vilémovi Brunšvicko-Lüneburskému, který ho vlastnil do své smrti roku 1705.^{167]}

Závěr

Pozoruhodný vzestup sasko-lauenburských vévodů a jejich činnost v Čechách si jistě zaslouží pozornost současné historiografie. Poměrně bohatý archivní materiál v NA Praha, SOA Plzeň a Litoměřice, GLA Karlsruhe, LA Schleswig a KA Ratzeburg teprve čeká na své vytěžení, přičemž už jen prostá úvaha nad jejich možným využitím by si vyžádala samostatnou studii. Z aktuálních témat může být zajímavá například organizace správy panství, podpora církevních institucí či různé diplomatické mise. Poměrně unikátní je snaha sasko-lauenburských vévodů získat kurfiřtskou hodnost, což se také nabízí badatelskému zájmu. Již roku 1629 vydal kancléř Julia Jindřicha Daniel Mithobius von Mithoff spisek „*Kurtzer Historischer Bericht, Wie die Vorfahren Hochlöblichen ange-denckens, ietziger noch lebender Hertzogen zu Sachsen, Engern vnd Westphalen, vmb die Sächsische Churgerechtigkeit gekommen...*“, ve kterém ukazuje poslušnost Askánců a zdůvodňuje chybnost přenesení kurfiřtského hlasu na Wettiny.^{168]} Julius František začal roku 1667 svévolně používat zkřížené kurfiřtské meče v posledním poli svého erbu na poštovním voze jezdícím mezi mezi Ostrovem a Lauenburskem. To se pochopitelně nelíbilo saskému kurfiřtovi Janu Jiřímu II., který tento vůz dočasně zabavil, když projížděl

163] Jaroslav ČECHURA, *Selské rebelie roku 1680. Sociální konflikty v barokních Čechách a jejich každodenní souvislosti*, Praha 2001, s. 197, 209 a 216.

164] Tamtéž, s. 97.

165] Není jasné, zda se jedná o příslušnici rodu Vršoveců (do hraběcího stavu povýšeného 1666), nebo Vřesovců z Vřesovic. Viz P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 27, pozn. 63.

166] H.-G. KAACK, *Sachsen-Lauenburg*, s. 84.

167] Tamtéž, s. 87.

168] Dostupné na http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11063373_00001.html (1. 11. 2017).

Saskem. Od císaře dostal sasko-lauenburský vévoda nejprve v červenci pokutu a zákaz tento erb používat, ale po určité snaze se dočkal 3. září 1671 úspěchu a směl si meče ve znaku ponechat.^{169]}

Poslední potomci rodu se zasloužili o jeho dobrou pověst a výborné postavení. Vždyť to, co začalo jako pokus o založení vedlejší, katolické linie rodu, skončilo nebývalým rozmnožením majetku. Aktivita vévodů právem budí pozornost historiků, která však zatím nebyla vyčerpávající. Tento rod má jistě potenciál upřesnit naši představu o aristokracii v Čechách usazené, ale svými aktivitami rozprostřené přinejmenším po střední Evropě.

Dukes of Saxe-Lauenburg as an example of 17th century aristocracy in Bohemia

Summary

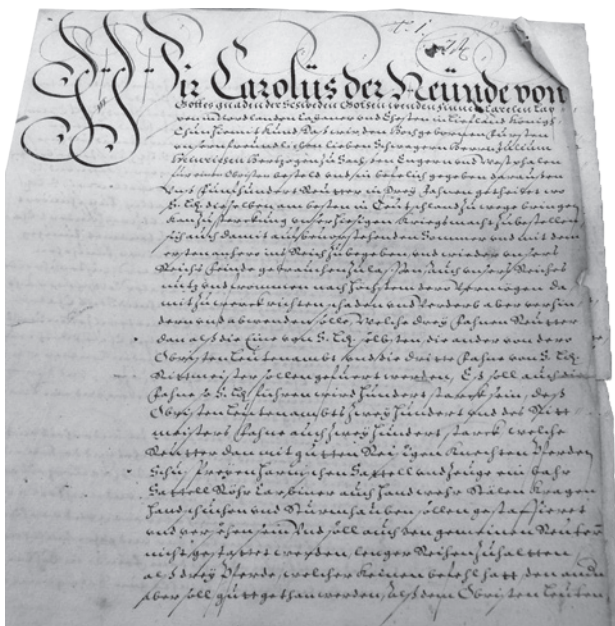
During the Thirty Years' War many new or foreign aristocrats and noblemen appeared in Bohemia pursuing a career on the Emperor's side. Julius Henry of Saxe-Lauenburg (1586–1665) and his brothers were among those who searched for employment in armies. Using the connection to other brothers each of them became an important person on different sides of the conflict. Sometimes they also changed sides. Julius Henry became the Emperor's colonel and as a compensation for his military services he soon obtained a large dominion in West Bohemia where he succeeded in buying a little manor which he incorporated into the part of his dominion around the town of Ostrov. In early 1630's he ranked among the richest aristocrats in the land as he married his third wife Anna Magdalene of Lobkovic.

When the supreme commander Wallenstein was charged with high treason and killed in 1634, Julius Henry was imprisoned as one of his followers. But after a court-martial trial he was released without his property being confiscated and without any other sentence. After that he left the military service and started to build his famous garden in Ostrov. Occasionally he appeared in the electors of Saxony's court as the Emperor's emissary. At the age of 70 he took over the government in the Duchy of Lauenburg, because none of his elder brothers had a son who could come into the office.

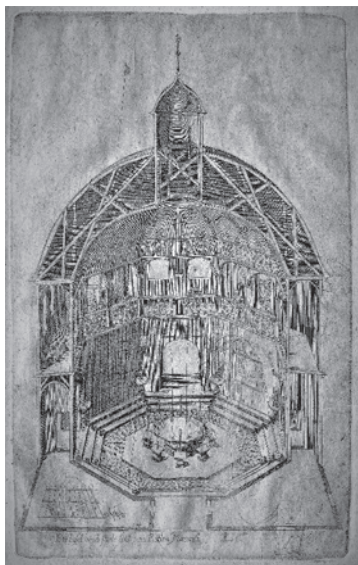
After Julius Henry's death in 1665 his two sons inherited the government – Francis Erdmann (1629–1666) in Lauenburg and Julius Francis (1641–1689) in the Bohemian dominion. But the younger one soon started to rule all of that as the elder brother died in 1666. Julius Francis became a famous general in battles against the Ottomans, notably by St. Gotthard (1664) and by Vienna (1683). He yielded a lot of resources to his representation including a baroque rebuilding of his castle in Zákupy and collecting curiosities, weapons and paintings. He also improved his coat-of-arms by addition of the electors' swords before he died leaving his property to his daughters Anna Maria Francisca and Sibylla Augusta.

The family of Saxe-Lauenburg belonged among the highest aristocracy in the Habsburg monarchy. They intermediated cultural contacts between the Holy Roman Empire, Bohemia and Ottoman Hungary as well.

169] P. KOBBE, *Geschichte*, Theil 3, s. 84. Prameny k této záležitosti jsou bohaté materiály v LA Schleswig, Abt. 210, Nr. 181–187. Jde především o genealogie, právní rozbor, opisy starších listin a úřední agendu ve věci sporu.

Obr. 1: Plukovnícký patent pro Julia Jindřicha Sasko-Lauenburského od švédského krále Karla IX. 22. února 1611. NA Praha, ATS – společně, kart. 709.

Obr. 2 a 3: Rytniny staveb, soch a fontán Zachariase Lescheho ze 40. let 17. století. Universitätsbibliothek Salzburg, G 431 I.

Obr. 6: Rezidence sasko-lauenburských vévodů v Ratzeburgu. Dnes Kreismuseum Herzogtum Lauenburg. Foto Michal Vokurka, 2017.

Přísahy představitelů kožlanské městské správy z druhé poloviny 17. století – komentovaná edice

Eva NĚMEČKOVÁ

Abstract: Goal of this study is to access 17th-century oaths of municipal officials in little liege town Kožlany to comparative study. Before edition itself there is little introduction into history of Kožlany and oaths.

Key words: Kožlany, edition, oath, municipal government

Při inventarizaci fondu Archiv města Kožlany ve Státním okresním archivu Plzeň-sever na počátku roku 2017 byl v pamětní knize z let 1620–1719 objeven ojedinělý soubor přísah představitelů městské správy a úředníků, pocházející z druhé poloviny 17. století. Problematice každodennosti a rituálů je v současnosti věnována značná pozornost, proto by i tento článek měl sloužit jako příhodný komparační materiál pro další studium. Obsahuje edici souboru deseti přísah představitelů městské samosprávy poddanského městečka Kožlany, ležícího mezi Rakovnikem a Plzní.

Kožlany a jejich (samo)správa ve druhé polovině 17. století

Kožlany jsou poprvé písemně zmíněny v listině Václava I. z roku 1230, v níž je věnoval plaskému klášteru jako náhradu za 200 hřiven stříbra, které mu král dlužil. V jeho držení ale nezůstaly dlouho, protože o osm let později je vladař vyměnil s klášterem zpět za Žihli. Staly se tak součástí křivoklátského zboží, které bylo několikrát panovníkem propůjčeno jako zástava šlechtě. Jistý Ota vymohl v roce 1313 na Janu Lucemburském vysazení Kožlan zákupním právem a řadu dalších výsad. Již tehdy byl v listině uveden rychtář. On a jeho nástupci vlastnili svobodný lán, mlýn, louku, zahradu, krčmu, jednoho rybáře, kováře, ševce a ještě jednoho osedlého. Patřila mu též třetina pokut, nepřesáhla-li hodnotu jednoho peníze.¹⁾ Královské koruně se Kožlany vrátily až v roce 1347. Listinou ze dne 17. července 1351 je Karel IV. povýšil na trhové městečko s pravomocemi jako ostatní městečka v království a s pravidelnými úterními týdenními trhy. Kromě toho získaly Kožlany právo pranýře a šibenice.²⁾

Během husitských válek opět přešly do vrchnostenské držby. Postupně byly zastavovány a prodávány různým šlechticům. Nakonec je císař Rudolf II. roku 1601 dědičně postoupil Janu Týřovskému z Ensidle výměnou za Skryje, Hradiště, Čistou a doplacení zbytku ceny. Tím se staly Kožlany součástí chřibského panství, k němuž náležely až do konce patrimoniální správy.

V roce 1612 vydal Jindřich Jakub Týřovský listinu (dnes dochovanou pouze v opisu),³⁾ v níž povolil zavést dva osmidenní jarmarky (na den sv. Vavřince a den sv. Matouše) a s nimi spojená cla na koně a dobytek. Obyvatelé směli svobodně kšaftovat, kupovat a měnit grunty. Obec mohla bez překážek spravovat lesy, dva mlýny a pivovar. Privilegiem byl též povolen obchod se solí, smůlou a železem. Na oplátku museli Kožlanští

1) Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* III, Praha 1890, s. 55, č. 132.

2) Antonín HAAS (ed.), *Codex iuris municipalis* IV/1, Praha 1960, s. 150, č. 423.

3) Tamtéž.

robotovat a odvádět vrchnosti příslušné platy. Vrchnost měla každý rok obnovovat radu a úředníky. Měšťané si mohli pro vykonávání soudní agendy nad domácími i cizími lidmi postavit radní dům. Buď si měli přestavět dosavadní „rathaus“, nebo koupit dvůr s lánem, aniž by to znamenalo vrchnostenské příjmy. Do té doby reprezentovala vrchnostenskou správu rychta, kterou dle Bohumila Vondráška městečko prodalo Jiřímu Chotkovi z Chotkova a na Žihli za 1225 kop míšeňských grošů.⁴¹ Muselo se to stát až po 14. březnu 1612, protože to byl ještě s rychtou spojován Jan Rychtářovic.⁵¹

Privilegium značně rozšiřovalo pravomoci městečka. Jednalo se o typický rys vývoje městské samosprávy, která se snažila emancipovat a vymanit se z vrchnostenského vlivu. Funkce rychtáře zůstala zachována. Byl podřízen městské radě a zůstaly mu pouze pořádkové a policejní pravomoci. Ostatní vykonávala městská rada v čele s purkmistrem, jejíž součástí se mohl rychtář stát. Spravovala městské hospodářství, na které ještě dohlížel sbor obecních starších.

Kožlanskou městskou radu tvořilo dvanáct konšelů, přičemž jedním z nich byl s největší pravděpodobností rychtář.⁶¹ Z poloviny 17. století pocházejí tři seznamy kožlanských radních. Ve dvou případech (1639⁷¹ a 1654⁸¹) se jedná o výčet osob potvrzující na závěr smír měšťanů před zahájeným soudem a třetí seznam poskytuje *Soupis obyvatel podle víry* z roku 1651, v němž se uvádí konšelská funkce, ale na rozdíl od předešlých dvou v něm není zdůrazněna osoba purkmistra a ani nelze stanovit pořadí konšelů.

Tab. č. 1 – Seznam městských radních

1639	1651	1654
primas Vavřinec Kottrýd	primas Matěj Halík	primas Řehoř Novák
purkmistr Havel Hopp	Jakub Lintner	purkmistr Jakub Lintner
Matěj Klíba	Vavřinec Halík	Matěj Halík
Jakub Sekáč	Řehoř Novák	Jan Smrž
Kašpar Sedlář	Ondřej Vožeh	Řehoř Skřivan
Jan Smrž	Havel Rabštejnek	Havel Rabštejnek
Martin Čížek	Karel Comel	Adam Švangl
Jakub Conk	Řehoř Skřivan	Martin Ridiger
Jan Miller	Matěj Klíba	Matěj Klíba
rychtář neuveden	Adam Švankl	Jakub Sekáč
	Jakub Sekáč	Matěj Netr
	rychtář Matěj Netr	rychtář neuveden

41) Bohumil VONDRÁŠEK, *Starobylá rychta kožlanská*, Kožlanský zpravodaj 10, 2011, s. 5.

51) Václav KOČKA, *Dějiny politického okresu Kralovického*, Rakovník 2010, s. 370.

61) Dvanáct radních byl obvyklý počet v ostatních českých městech, řídících se Koldínovým zákoníkem, který od konce 16. století platil v českých zemích. Na Práva městská království českého dokonce odkazují několikrát samotní kožlanští radní. Např. SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kožlany, nezpracováno, pamětní kniha 1620–1719, fol. 41r. K problematice městské správy obecně např. Lidmila DĚDKOVÁ, *Úloha vrchnostenského rychtáře v městské správě litomyšlské*, Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 7, 1969, s. 25–34; Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (prosopografická a diplomatická studie)*, Sborník archivních prací 45, 1995, s. 291–510; Marie KAPAVÍKOVÁ, *Příspěvek k organizaci městské správy v Kutné Hoře v 16. století*, Středočeský sborník historický 16, 1981, s. 57–76; Karel KRATOCHVÍL, *Pelhřimovský primas Matěj Mauricius Klokotský a radní vrstva. K roli příbuzenských vztahů v samosprávě královských měst v 17. století*, in: Václav Bůžek – Josef Dibelka (red.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 221–254.

71) SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kožlany, nezpracováno, pamětní kniha 1620–1719, fol. 97v.

81) Tamtéž, fol. 120v.

Ve všech třech soupisech je uvedena také osoba primase. Jednalo se o označení purkmistra, který zastával úřad ihned po obnovení rady, a které se začalo používat v průběhu 16. století.⁹⁾ Vzhledem k absenci písemných materiálů není možné určit, kdy k zavedení této funkce v Kožlanech došlo. Jeho osoba se v zápisech z dvacátých let 17. století objevuje pravidelně a zjevně se nejednalo o novou záležitost. Podle toho lze tedy usuzovat, že v Kožlanech mohl primas fungovat od přelomu 16. a 17. století. Prvním písemně doloženým kožlanským primasem je roku 1621 Albrecht Žák (nebo také Žákovec). V nedalekém, necelé čtyři kilometry vzdáleném vrchnostenském městě plaského kláštera Kralovicích nastala obdobná situace jako v Kožlanech. I zde pochází nejstarší městské materiály ze dvacátých let 17. století a osoba primátora je v nich již pravidelně uváděna.¹⁰⁾

K pravomocím primase patřilo nejdříve především dohlížení na ostatní konšely, postupně však získával na vážnosti a stal se klíčovou osobností každodenního chodu města. Například v Kralovicích byl primas v roce 1663 plaskou klášterní vrchností uvězněn, protože nedodal včas ospy. Městská rada však prosila za jeho propuštění, protože se bez něho neobešlo další vybírání dávek a také nadcházející „logírování“ blíže nespecifikovaného vojska.¹¹⁾

Dalším orgánem náležejícím k městské správě byl sbor obecních starších.¹²⁾ V královských městech se na počátku 17. století jejich počet pohyboval od 4 do 24 měšťanů.¹³⁾ U poddanských měst lze samozřejmě předpokládat nižší číslo. V níže uvedené kožlanské přísaze z druhé poloviny 17. století se hovoří o sboru s neuvedeným počtem osob. Ve skutečnosti se však v městských zápisech vyskytovali maximálně dva zástupci. Ve druhé polovině 18. století byl uváděn pouze jeden obecní starší.¹⁴⁾ Ve větších a významnějších Kralovicích bylo v roce 1650 zaznamenáno osm obecních starších. Postupně se ale jejich počet v druhé polovině 17. století snížil na šest.¹⁵⁾

Důležitou osobou městské samosprávy byl také písař. V období raného novověku se městské kanceláře profesionalizovaly, a tím se zvyšovaly požadavky na osobu písaře. Kromě schopností číst a psát musel ovládat český i německý jazyk (eventuálně latinu), být loajální vůči městské radě¹⁶⁾ a v případě Kožlan také rozumět hospodářské agendě. V níže uvedených přísahách se jeho přísaha neuvádí, ale podle zápisu v pozemkové knize z roku 1674 byla v Kožlanech sloučena funkce písaře a sluhy (servuse). Za rok dostával dotyčný základní mzdu ve výši 16 kop míšeňských (splácenou čtvrtletně) a naturální dávky ve formě dřeva, obilí a piva. Další příjmy mu plynuly z natahování hodin a vyhledávání informací pro měšťany v městských knihách. V zápise je zmíněno, že jsou tyto povinnosti obnoveny a vzaty ze starých instrukcí z roku 1622.¹⁷⁾ Kromě toho mu měšťané platili za soukromoprávní zápisy.

9) Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 130.

10) Kralovické knihy shořely v roce 1620. SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kralovice, nezpracováno.

11) SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kralovice, nezpracováno, manuál městské rady 1657–1688.

12) V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 134.

13) Petr RAK, *Správa města Kadaně v letech 1465–1620*, Ústí nad Labem 2016?, s. 179. Stejně též Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný mezi r. 1420–1620 I*, Praha 1892, s. 592.

14) SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kožlany, nezpracováno, pamětní kniha 1719–1813 a pamětní kniha 1759–1785.

15) SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kralovice, nezpracováno, manuál městské rady 1687–1694.

16) Ludmila SULITKOVÁ – Hana JORDÁNKOVÁ, *Měšťtí písaři a vrcholná politika čtvrtého stavu*, Časopis matice moravské 125, 2006, s. 367–396.

17) SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kožlany, nezpracováno, pozemková kniha 1676–1718, p. 945–946.

Kateřina Fantová došla k závěru, že do pamětní knihy z let 1620–1719, v níž se přisahy nacházejí, zapisovalo 26 různých pisařskych rukou, z nichž bylo mozne identifikovat jménem pouze tří nebo ˇtyři z nich, a to Tomáše písáře, Karla Chmelovce, Pavla Franze Kratochvíle a Bartoloměje Neyberta. Ostatní označila jednotlivými písmeny abecedy.^{18]} Otázkou zůstává, zda se jednalo o profesionální písáře, nebo o ˇcleny rady, kteří byli gramotní a peklenovali tak období bez řádného syndika.

Kořlansky manuál dále uvádí dvě dvouˇclenne „komise“^{19]} dohlızetelu nad pivovarníky a sládky a nad masem a chleby.^{20]} Z mestnskych „zaměstnanců“ jsou v pamětní knize zmiřnovani polesný, hajný, servus, vyberci k vybirani míst obecních pří jarmarku a kostelník.

Přisahy mestnskych úředníků

Přisahy nove dosazených představitelů městské samosprávy tvořily souˇcast rituálu obnovy městské rady. Renovace městské rady znamenala pro městskou obec významnou událost. Legitimizovala se tak městská samospráva a její pravomoci vuˇci panovníkovi, resp. vrchnosti, a nad celou obcí. Jak taková ceremonie vypadala, se z archivních pramenů nedá přesne zjistit, a to ani u vyznaˇcnych královských měst.^{21]} Podle dochovaných informací z jiných měst je mozne rituál rozdělit do pěti etap, které ale nemusely být všude striktně dodržený. Nejdříve se ohlásila volba nove rady, následovala slavnostní mše, poté slavnostní shromáždění, pří němž byla volena rada a prováděla se přisaha nových radních. Vše bylo ukonˇceno slavnostní hostinou.^{22]}

Problematika samotné přisahy není v ˇceske historiografii na rozdíl od nemcke temer vůbec reflektována.^{23]} Zmínil se o ní Zikmund Winter a pouze okrajove Petr Rak, Lucie Zvolenská nebo Karolína Pekarová.^{24]} Přisaha, jakožto nezbytná souˇcast rituálu

18] Kateřina FANTOVÁ, *Pamětní kniha města Kořlany 1620–1719*, Bakalarska práce FF JČU, ˇCeske Budějovice 2012, s. 38–51 a 71.

19] P.RAK, *Správa města Kadaně*, s. 204–205.

20] SOKA Plzeř-sever, Archiv města Kořlany, nezpracováno, pamětní kniha 1620–1719, fol. 35v.

21] Ojedinelé příklady uvádí Zikmund WINTER, *Kulturní obraz ˇceskych měst. Život veřejný mezi r. 1420–1620 I*, Praha 1890, s. 649–652.

22] Kateřina JÍŠOVÁ, *Rituály pří volbách a ustavování mestnskych rad v Praze v 15. století*, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12, 2009, s. 217.

23] Nejnoveji se jí zabývá Hana KOMÁRKOVÁ, „*Wir schweren Gott dem Allmechtigen...*“ *Přisaha ve městě pozdního středověkém a poˇcatku raného novověkém*, Diplomová prace FPF SLU, Opava 2012 a Taz, *Fenomen přisahy v pozdne středovekem a rane novovekem meste*, in: Martin ˇCapsky, *Komunikace ve středovekych mestech*, Opava 2014, s. 105–115. Mnohem lepsi je situace v nemckem prostředi, např. Fritz KOLLER, *Der Eid in Münchener Stadtrecht des Mittelalters*, München 1953; Wilhelm EBEL, *Der Burgereid als Geltungsgrund und Gestaltungsprinzip des deutschen mittelalterlichen Stadt rechts*, Wiemar 1958; nebo Meinraad SCHAAB, *Eide und andere Treuegelobnisse in Territorien und Gemeinden Südwestdeutschlands zwischen Spätmittelalter und Dreißigjährigen Krieg*, in: Paolo Prodi – E. Muller-Luckner (Hg.), *Glaube und Eid. Treueformeln, Glaubensbekenntnisse und Sozialdisziplinierung zwischen Mittelalter und Neuzeit*, München 1993, s. 11–30 nebo Helmut BRÄUER, *Im Dienste des Rates. Ordnung und Machtrealisierung durch Ratsbedienstete in einigen Städten Obersachsens und der Lausitz zwischen 1500 und 1800*, Leipzig 2013. Instituci přisahy a jeji spoleˇcenskou funkci od 13. do 18. stoleti se zabyval švycarsky badatel André HOLENSTEIN, *Seelenheil und Untertanenpflicht. Zur gesellschaftlichen Funktion und theoretischen Begründung des Eides in der ständischen Gesellschaft*, *Zeitschrift für historische Forschung*, Beiheft 15, Berlin 1993, s. 13–63.

24] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz ˇceskych měst. Život veřejný mezi r. 1420–1620 I–II*, Praha 1890 a 1892; P. RAK, *Správa města Kadaně*; Lucie ZVOLENSKÁ, *Městská rada Pardubic v letech 1670–1700*, Bakalarska práce FF UP, Pardubice 2017; Karolína PEKAROVÁ, *Volby do mestnskych rad v jihoˇceskych vrchnostenských*

obnovy městských rad, znamenala formalizovaný prostředek symbolické komunikace středověkého a raně novověkého města navozující změnu dosavadního stavu potvrzením začlenění přísahajících do struktur společnosti.^{25]} Sloužila k jasnému určení postavení přísahajícího v hierarchické společnosti. Přísahy lze v zásadě rozlišit na dva druhy. První skládali nově zvolení radní, purkmistr nebo rychtář, a obec se tak vymezovala vůči vrchnosti, resp. byly určeny jejich pravomoci. Druhou (obdobnou) skládali nově přijatí měšťané nebo městský služební personál. Jejich přímým nadřízeným „organem“ byla právě rada, proto pramenily jejich bezprostřední povinnosti právě ze vztahu k ní a městu samotnému.

Všechny přísahy mají v zásadě podobné schéma. Nejdříve se v ní dotyčný zapřísahá transcendentní (boží) autoritě a poté jsou definováni smrtelní příjemci slibu (vrchnost, městská rada nebo celá obec). Následuje samotné jádro přísahy, tedy pozitivní a negativní vymezení pravomocí, doplněné o slib mlčenlivosti. Na závěr se přísahající opět dovolává nejvyšší božské autority a vše je ukončeno symbolickým „Amen“.^{26]}

Níže uvedené kožlanské přísahy zcela odpovídají danému rozdělení i schématu. Jedná se o dvě „povinnosti“ obecních starších, a po jedné konšela, rychtáře, polesného, sládky a pivovarníka, hajného, sluhy, výběřčího z obecních míst při jarmarku a kostelníka. V pamětní knize se nacházejí na třech různých místech, a proto lze většinu z nich obtížně časově zařadit. Nejjednodušší je to hned u první přísahy obecního polesného. Datace je uvedena přímo v nadpisu: „*Přísaha polesným obecním v městys Kožlanech 1654*“^{27]}. Podle Fantové ji napsal písař L. Druhá skupina přísah se nachází na fol. 86r–88v a zaznamenává povinnosti sládků a pivovarníků, hajného, sluhy, obecních starších a výběřčího. Tyto sliby již nelze přesně časově určit, ale K. Fantová je přisoudila písařům Q a T (ten napsal pouze poslední přísahu výběřčího). Dle jejího rozboru dotyční zapisovali v letech 1669–1676. Přísaha sládků a pivovarníků je doplněna o ceník prací s napomenutím, aby se vařila kvalitní piva a ne „*břečky*“.

Poslední přísahy obsahují povinnosti nejvyšších městských úředníků, tj. konšelů, rychtáře, obecních starších a kostelníka.^{28]} Blíže časově určena je pouze přísaha konšelská. Jako vrchnost je zde uváděna Eva Eufrozína Týřovská, hraběnka z Klenového, Janovic, na Chříči a Zvíkovci, která v letech 1652–1661 zastupovala svého nezletilého syna. K. Fantová tyto přísahy přiřadila písaři L, který zapisoval do městské knihy mezi lety 1652–1656. Navíc svou strukturou a použitými slovními spojeními se také přibližují první přísaze polesného z roku 1654.^{29]} Lze souhlasit, že těchto pět zápisů bylo sepsáno kolem roku 1654 stejným písařem.

Přísahy tedy pocházejí ze dvou období, a tím se liší jejich forma (viz pozn. č. 29). Mezi těmi staršími se nachází přísahy hlavních městských funkcionářů a zhruba o dvacet let později byly doplněny pro další městské úředníky. Jediná přísaha obecních starších se objevuje v obou případech a dává námět k případnému srovnání či změně jejich pravomocí. Všechny přísahy byly psány v anonymním znění, výjimkou je sluha Samuel Procházka.

městech na přelomu 17. a 18. století, Bakalářská práce FF JČU, České Budějovice 2015.

25] H. KOMÁRKOVÁ, „*Wir schweren Gott*“, s. 17.

26] H. KOMÁRKOVÁ, *Fenomén přísahy*, s. 108–111.

27] SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kožlany, nezpracováno, pamětní kniha 1620–1719, fol. 36r.

28] Tamtéž, fol. 128v–130r.

29] „...*cti a chvály boží vyhledávati...*“, „...*pro přízeň i nepřízeň, pro přátelství i nepřátelství, aniž jakou vymyšlenou lest...*“ *pro přízeň, ani nepřízeň pro přátelství ani nepřátelství, pro dary ani nedary anebo jakou kořist ani sumu ani pro jinou všelijakou věc, což by lest lidská vymysletí mohla...*“. Začíná slovem přísahám a ne já. Viz dále srovnaj jednotlivé texty přísah.

Ediční poznámka

Následující text edice byl upraven dle pravidel pro transkripci textu, vycházejících z publikace Ivana Štovička, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů od počátku 16. století do současnosti*^{30]}, tj. změny hlásek w na v (př. *piwowarnikům* na pivovarníkům), y na i (př. *obczy* na obci), g na j (př. *geden* na jeden), dvojhlásek ey na ej (př. *zdeyssi* na zdejší), ay na aj (*haynegm* na hajnejm), au na ou (př. *aurzad* na ouřad), gk na k (př. *purgkmistr* na purkmistr), ie na ě (př. *wiernii* na věrní), případně e (př. *zie* na že), ij na í (př. *milij* na milí), spřežek rz na ř (př. *rzidkeho* na řídkého), cz na č (př. *czinii* na činí) či c (př. *czele* na celé). Byly odstraněny zdvojené souhlásky dd (př. *raddie*) a nahrazeny jednoduchými. Zdvojení souhlásek ss bylo přepsáno jako š (př. *wsemohauczii* na všemohoucí). Hlávka z byla upravena dle obsahu na ž (př. *zadnemu* na žádnému).

Délka samohlásek byla přizpůsobena současnému pravopisu, stejně tak psaní velkých písmen.^{31]} Interpunkce zůstala zachována jako v originálním textu. Pouze v místech, kde zcela jasně končila věta a začínala nová, aniž by to bylo formálně odděleno, byla dopsána tečka a nová věta je uvozena velkým počátečním písmenem. Dle současného úzu bylo upraveno i psaní slov spojených, př. *kdoby* na kdo by.

Ediční zásahy do textu jsou uvozeny hranatými závorkami []. Jedná se především o rozepisování zkratk a titulů. Pouze v jednom případě chyběla zcela jistě předložka. Výjimku tvoří zkratka ppp, která je rozepsána jen v prvním výskytu a dále již ne. Důvodem je složitější skloňování sousloví a možná následná nepřehlednost textu. Použití *etc.* není výsledkem editorské činnosti, ale jedná se o autentickou zkratku písaře, stejně tak v závěru slovo *konec*.

Edice

1. Přísaha polesným obecním v městys Kožlanech 1654^{32]}

Přisáhám pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii, Matce boží, i všem božím svatým, panu purkmistru i celé radě, pánům obecním starším i na místě vši obce měst[y]s Kožlan. Tak, jakož jsme do tohoto ouřadu voleni, že chceme předně cti a chvály boží vyhledávati a ouřadu svého pilni býti, lesův obce zdejší kožlanské s pilností opatrovati i škody na týchž lesích dělati dáti nedopouštěti, nadto pak sami co takového před sebe bráti, dříví bez vůle a vědomosti p[ana] p[urkmistra] a p[ánů] a pánův obecních starších [v] přítomnosti nic neprodávati ani co bez rozkazu vykacovati, nýbrž ve všem spravedlivě činiti a se chovati a to pro přízeň i nepřízeň, pro přátelství ani pro nepřítelství, aniž jakou jinou vymyšlenou věc. K tomu nám dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, blahoslavená Panna Maria, Matka boží i všickni svatí. Amen.

2. Povinnost sládkům a pivovarníkům^{33]}

Já, N. N., přisáhám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii a všem božím milým svatým, též p[anu] p[urkmistru] a pánům i celé obci měst[y]s Kožlan, jakož sem

30] Ivan ŠTOVIČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

31] Kolektiv, *Akademická příručka českého jazyka*, Praha 2014.

32] SOKA Plzeň-sever, Archiv města Kožlany, nezpracováno, pamětní kniha 1620–1719, fol. 36r.

33] Tamtéž, fol. 86r–86v.

do této povinnosti sladovnické a pivovarnické volen, že se chci i v ní věrně a spravedlivě chovati, co mně obec aneb který soused obilí na mou sladovnu odvede, z toho hodný slad dělati a na várky jak obecní, tak sousedské náležitě každého strychu po pěti větelích odvozovati, sladů nad náležitost nepřetahovati a k svému užitku žádným vymyšleným způsobem nepřivozovati. Piva obecní i sousedská jak jednomu tak druhému bez ušetření osob příhodná vařiti, jich nepřebíratí a mimo to sám co mně od pánův nařízeno jest, k svému užitku neobraceti. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, vše jeden Hospodin na věky požehnaný. Amen.

Sládkům nařízeno od ouřadu od udělání sladu každého strychu po... 6 kr[ejcarech]

Pivovarníkům od navaření každého

větele piva za práci jejich po...5 kr

chleba na každý větel dva.....3 kr

sejra na dva větele za...1 kr

piva na dva větele za...3 kr

řídkého piva z celé každé várky každému pivovarníku po půl aichteli...1 aichtel

chmelnice každému pivovarníku po 6 žejdlíkách činí dvěma...12 žejdl.

Tato nařízení kdo by protrhl a větší nádobu na řídké pivo aneb chmelnici sobě udělati dal, mimo nařízení má se mu roztlouci a pokutu podle uznání takový propadnouti má.

Břečky bez povolení hospodáře žádnému nevydávati ani sami sobě pivovarníci nevychlazovati nemají.

3. Povinnost hajnejm obecním^{34]}

Já, N. N., přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii a všem božím milým svatým, též p[anu] p[urkmistru a] pánům i celé obci měst[y]s Kožlan, jakož sem do této povinnosti hájenské za opatrovníka lesův, potoků, zvěři, ptákův, ryb a rakův volen, že k tomu všelijakou pilnost přičiniti chci, tak aby žádné škody na ničemž v nich se nedálo od žádného, ani sám se dopouštětí. Pakli bych co takového spatřil, že by od kohokoliv k takové zcestné škodě příčina se dala, to na p[ana] p[urkmistra a] pány vznést povinen budu a mně všem věrnost a upřímnost, neprohlížejíc k žádnému přátelství ani darův přijímání, se zachovati chci. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, vše jeden Hospodin na věky požehnaný. Amen.

4. Povinnost servusovi^{35]}

Já, Samuel Procházka, přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii a všem božím milým svatým, též p[anu] p[urkmistru a] pánům i celé obci měst[y]s Kožlan, jakož sem do této povinnosti servuské za služebníka při ouřadu konšelském volen, že se v ní věrně a náležitě chovati, tejnost rady nepronášeti, p[ana] p[urkmistra a] pány náležitou ctí předcházeti a co mi od nich poručeno bude, to vše poslušně vykonávati chci. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, vše jeden Hospodin na věky požehnaný. Amen.

5. Povinnost starších obecních^{36]}

Já, N. N., přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii a všem božím milým svatým, jakož sem od své milostivé a dědičné vrchnosti do této povinnosti

34] Tamtéž, fol. 87r.

35] Tamtéž, fol. 87v.

36] Tamtéž, fol. 87v–88r

za staršího obecního městyse Kožlan volen, že se chci v ní věrně a spravedlivě chovati, na hospodářství obecní pozor dávatí, obilí žádného nerozptylovatí, bez vědomí ouřadu nikam nevydávati, svému užítku neobracetí, ani jiným toho činiti nedopouštětí, nýbrž co mi koliv svěřeno bude, to všecko k samému dobrému obecnímu vyhlídatí a přivádětí. K tomu dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, vše jeden Hospodin na věky požehnaný. Amen.

6. Povinnost výběrčího k vybírání míst obecních při jarmarce^{37]}

Já, N. N., přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, panu purkmistru a pánům i celé obci tak, jakož jsem do této povinnosti při jarmarcích zdejších z míst spolu sobě přidaným zvolen od lidí handlovních k vybírání, že chci spravedlivě se v tom chovati, a kdybych něco nespravedlivého viděl, nechci tajiti, nýbrž p[anu] p[urkmistru a] p[ánům] a panu staršímu vyjeviti, a za sebou nic nezadržeti. Tohož mi dopomáhej Pán Bůh, Matka boží, všichni boží svatí. Amen.

7. Povinnosti konšelské^{38]}

Prísahám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii, Matce boží, i všem božím svatým a J[ejí] M[ilosti] vysoce urozené p[ocitivé] p[aní] Evě Eufrozíně Týřovské, rozené hraběnce z Klenového a z Janovic, na Křici a Zvíkovci, vrchnosti naší milostivé a dědičné. Tak jakož jsme do tohoto ouřadu konšelského voleni, že chceme předně v tom cti a chvály boží vyhledávati, ouřadu a povolení našeho pilni bejti, dobré, ctné a chvalitebné zvelebovati, zlé tupiti, neřády všelijaké proti Pánu Bohu a vrchnosti naší milostivé a dědičné i této obci naší přetrhovati, jich nedopouštětí, tejnost rady nevnášeti, chudému i bohatému spravedlivě činiti, vdovám a sirotkům neubližovati, křivdy nečiniti, nýbrž je zastávati, přespornímu i domácímu spravedlivě činiti, ortele spravedlivé vyříkati, rozkazy panské pilně vykonávati, každého v jeho potřebách volně vyslejšati a to ne pro přízeň, ani nepřízeň pro přátelství ani nepřátelství, pro dary ani nedary, anebo jakou kořist, ani sumu, ani pro jinou všelijakou věc, což by lest lidská vymysleti mohla, toho mi rač dopomáhati Bůh Otec, Bůh Syn i Duch Svatý, blahoslavená P. Maria, Matka boží, i všickni svatí milí. Amen.

8. Povinnost kostelnická^{39]}

Prísahám etc. tak, jakož sme do tohoto ouřadu kostelnického voleni, že chceme předně v tom cti a chvály boží vyhledávati, kostelu založení s[vatého] Vavřince ani záduší jeho neubližovati, důchody i prosby almužnama udělené spravedlivě přijímati, a tak na to, aby k většímu a chvalitebnému zvelebení přijítí a vyvýšeno býti mohlo, mysliti, peněz kostelních bez vůle a vědomosti vrchnosti pryč nepůjčovati ani neustraňovati, a jestliže bychme co tak nespravedlivého, co by proti s[vatému] Vavřinci, patronu našemu milému, bylo, učinili a křivdy náky se dopustili, aby pan Bůh všemohoucí za žádného požehnaní aniž roku vyčkání dáti neráčil. Toho mi dopomáhej etc.

37] Tamtéž, fol. 88v.

38] Tamtéž, fol. 128v–129r.

39] Tamtéž, fol. 129r.

9. Povinnost rychtářská^{40]}

Také, jakož sem do tohoto ouřadu rychtářského volen, že chci předně cti a chvály boží v tom vyhledávati ouřadu a povolání svého pilen bejti, rozkazy panské s pilností vykonávati, vdovy a sirotky zastávati jim neublížovati, domácímú jednomu každému spravedlivě činiti, p[ana] p[urkmistra a] p[ánů] poslušen býti, a to pro přízeň i nepřízeň, pro bohatství i nebohatství, pro přátelství ani nepřátelství, pro dary ani nedary, ani pro jinou všelikou věc, což by lest lidská vymysliti mohla, toho mi dopomáhej etc.

10. obecním starším^{41]}

Tak, jakož jsme do tohoto ouřadu voleni, že chceme předně cti a chvály boží vyhledávati, rozkazy panské s pilností vykonávati, p[ana] p[urkmistra a] p[ánů] poslušni býti, nad obecníma věcmá ruku ochrannou držeti, důchody k tomu přináležící spravedlivě opatrovati, jich neustraňovati, aniž bez vůle a rady p[ana] p[urkmistra a] p[ánů] komu jinému aniž sám sobě nezapůjčovati, nýbrž aby k většímu zvelebení přijíti mohlo, na péči naší míti, a to pro přízeň ani nepřízeň, pro přátelství ani nepřátelství, aniž jakou vymyšlenou lest lidskou toho: (konec)

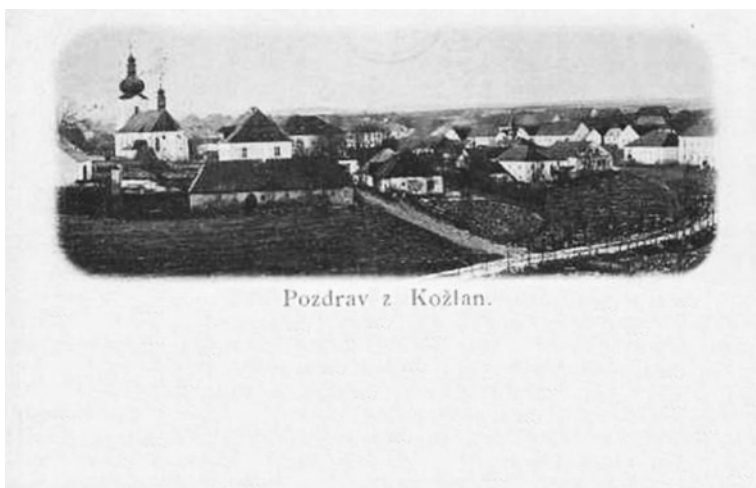
The 17th-century oaths of city officials in town Kožlany – commented edition

Summary

Kožlany was in its region quite important liege town. It had wide competences and good conditions to economical grow. The Thirty Years' War harmed Kožlany as well as other cities but Kožlan's self-government and society was strong constituted yet. City council consisted of twelve men, there was elder's council and reeve. Apart of them Kožlany had also scribe (syndicus), serve, gamekeeper, collector of taxes and supervisor over beer, meat and bread. These officials were usual in all other towns in Bohemian kingdom. Unique is preservation of these oaths. We can't reconstruct whole ritual of city council renovation but we know which competences Kožlany's officials had. This is important for future comparative studies.

40] Tamtéž, fol. 129v.

41] Tamtéž, fol. 129v–130r.

Obr. 1 – Kozlany na historické pohlednici z přelomu 19. a 20. století.
Foto archiv redakce.

Obr. 2 – Kozlanské náměstí na historické pohlednici z přelomu 19. a 20. století.
Foto archiv redakce.

MATERIÁLY

Dům historie Přešticka a jeho nové přírůstky

Michal TEJČEK

Několik velmi zajímavých objevů se letos podařilo učinit na oratoři přeštického kostela Nanebevzetí Panny Marie. Ačkoli byla oratoř vlastivědnými badateli již několikrát prozkoumána,¹⁾ došlo zde v nedávné době k nálezům dosud neznámých historických předmětů, dokumentujících dobu největší poutní slávy Přeštic v období 1711–1785. Prvním takovým nálezem byla maketa matriky Bratrstva sv. Barbory a sedmi bolestí Panny Marie pod černým škapulířem. Maketa symbolu členství v bratrstvu sloužila při pohřbu člena fraternity k upevnění na jeho rakev.²⁾ Ačkoli byl inventář přeštického bratrstva rozprodán při josefinském rušení náboženských bratrstev, byla maketa bratrské matriky nejspíše zakoupena zpět pro přeštický kostel, a tak nám tato originální památka zůstala zachována dodnes.

Tiskařská matrice

V červnu letošního roku našla pastorační asistentka Věra Hanušová mezi dokumenty určenými ke skartaci malou měděnou destičku, kterou předala do Domu historie Přešticka (DHP). Při bližším prozkoumání se ukázalo, že se jedná o drobný tiskařský štoček o rozměrech 72 x 90 mm. Na štočku jsou vyryty čtyři identické rytiny obrazu Panny Marie Přeštické, vždy dva a dva, oddělené linkou ve tvaru kříže. Rozměry jednoho obrázku jsou 36 x 44 mm. Jde o originální matici ke grafice, jejíž minimálně jeden známý otisk je uložen v Národní galerii v Praze.³⁾

Mědirytina tečkovanou technikou je dílem neznámého rytce 18. století. Každý z obrázků je originál s nepatrnými rozdíly v provedení. Pod obrázky se nachází identifikační nápis: *Effig. Thaumaturgae M. Dol. Przesticensis* (Obraz Divotvůrkyně Marie Bolestné Přeštické), který u každého obrázku rovněž vykazuje diference v užití zkratk slova. Porovnáním otisku z Národní galerie v Praze s nalezenou maticí, včetně odlišností v jednotlivých rytinách a kazů na štočku a otisku dokazuje, že grafický list je otiskem právě z této nalezené matrice.

Velmi zajímavé je i funkční zařazení obrázku. Neobvyklá kompozice čtyř téměř stejných rytin a přítomnost dělicích linek napovídá, že grafický list byl po vytištění určen k rozstříhání na čtyři samostatné obrázky. Jejich drobné rozměry zase ukazují,

1) V březnu 1989 při stavebně historickém průzkumu kostela Nanebevzetí panny Marie byla nalezena nejstarší veduta Přeštic z let 1729–1744 (srov. Pavel VLČEK – Martin EBEL, *Historickoarchitektonický rozbor chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích*, strojopis, SÚRPMO Praha březen 1989, s. 5–6, 27a). V roce 1999 došlo k průzkumu oratoře a k uspořádání farní knihovny a částečně i archivu členy Spolku pro záchranu historických památek Přešticka. Při té příležitosti bylo do tehdy vznikajícího Domu historie Přešticka (DHP) římskokatolickou farností Přeštice předáno větší množství předmětů a dokumentů, např. 13 plánů kostela včetně nákresů Jiřího Rohuše z roku 1767, či štočku Sartoriovy rytiny Panny Marie Přeštické z roku 1711 (viz níže). Dlouholetý průzkum farního archivu zakončil letos jeho uspořádáním autor této zprávy.

2) O nález viz Michal TEJČEK, *Příspěvek k barokním dějinám Přeštic*, in: Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska 17 (29), 2014, č. 3, s. 12–13.

3) Inv. č. R 111453. Publikováno v: Michaela OTTOVÁ (ed.), *Divotvůrkyně přeštická. 300 let obrazu a poutí*, České Budějovice 2012 (dále *Divotvůrkyně*), s. 84, obr. 18.

že se mohlo jednat o tzv. polykací obrázky (Schluckbilder).⁴⁾ V širokém repertoáru barokní úcty k zázračnému obrazu Panny Marie Přeštické se jednalo o nejzazší projev tzv. dotykové magie, kdy uzdravující moc přecházela z originálu zázračného obrazu na předměty, jež se jej dotkly. Běžně se tímto způsobem používaly obrázky dotýkané originálem, přijímané poutníky k další účtě či sloužící k uzdravení poutníků i tam, kde se nemohly přímo dotknout originálu. Někdy ovšem nestačil jen prostý kontakt s dotýkaným obrázkem a prosebníci měli potřebu zintenzivnit kontakt s uzdravujícím předmětem tím, že jej pozřou. K tomu právě sloužily polykací obrázky drobných rozměrů. Jejich použití je doloženo i v Přešticích. V roce 1721 se manželka příchovického panského hejtmana Polyxena Kölnerová, která trpěla bércovými vředy na obou nohách a zároveň dušností, uzdravila po složení slibu Panně Marii Přeštické a zároveň poté, co „jeden malej obrázek přeštickej pozdřela“.⁵⁾ Není vyloučeno, že se jednalo právě o obrázky, tištěné z nalezené měděné matrice. Pokud by tomu tak bylo, pak by datace vzniku štočku ležela nejspíše ve 2. desetiletí 18. století.

Je otázkou, proč se tiskařský štoček dochoval v přeštickém kostele a nezůstal u tiskaře, jak bývalo obvyklé. Navíc, jak se zdá, v případě benediktinů, spravujících barokní poutní místo Přeštice, šlo o opakovanou praxi objednávat si nejen tisky, ale kupovat si a uchovávat i originální tiskové štočky. Známe totiž minimálně ještě jednu matici, dochovanou donedávna v přeštickém kostele.⁶⁾ Jedná se o 245 x 350 mm velkou měděnou desku s umělecky precizní rytinou Panny Marie Přeštické od v Praze působícího norimberského rytce Johanna Christopa Sartoria z doby kolem roku 1711.⁷⁾ Zdá se, že jak v případě štočku velké Sartoriovy rytiny, tak v případě štočku čtyř drobných obrázků si kladrubští benediktini chtěli ponechat absolutní kontrolu nad tiskem a produkcí těchto rytin. Otázkou zůstává, zdali se tato praxe týkala pouze těchto dvou grafik, nebo si správci poutního místa ponechávali matrice ode všech obrázků s motivem Panny Marie Přeštické, které vydávali. Dodejme, že na přeštické faře se dochoval i štoček ocelorytiny Panny Marie z 19. či poč. 20. století,⁸⁾ z něhož se tiskly svaté obrázky s motivem Přeštické Divotvůrkyně při obnově poutní tradice v tomto období.

Ornáty s erby

Další letošní akvizicí, související s počátky kultu Panny Marie Přeštické a Přeštic jako významného barokního poutního místa, byl barokní ornát zelené barvy s erbem Marie Josefy z Lobkovic († 1729). Nacházel se mezi dalšími vyřazenými ornáty na oratoři přeštického kostela. Marie Josefa pocházela po matce z rodu Švihovských z Rýzemberka, od roku 1420 držitelů panství Přeštice, jejím otcem byl Adam Maxmilián z Bubna a z Litic († 1721). Provdala se za Oldřicha Felixe říšského hraběte z Lobkovic († 1722). Po smrti své matky Marie Alžběty v roce 1701 se stala dědičkou Přeštic, které 4. května 1705 spolu se Žerovicemi prodala kladrubskému klášteru za 75 000 zlatých.⁹⁾

4) K nim blíže Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 291.

5) Srov. *Divotvůrkyně*, s. 85.

6) Dnes uložena v DHP, inv. č. 188/99.

7) K ní blíže *Divotvůrkyně*, s. 123–127, vyobrazení štočku i otisku tamtéž, s. 152 a 153, obr. XXXIV a XXXV.

8) DHP, inv. č. 182/99.

9) Národní archiv Praha, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., Řád benediktinů Kladruby, listiny, inv. č. 562, ev. č. 68. Srov. Emanuel Václav ŘIČÁK, *Dějepis města Přeštic*, Přeštice 1864, s. 41–44.

I po prodeji panství kladrubským benediktinům nezapomněla na přeštický kostel a byla jednou z prvních šlechtických dobrodivek a podporovatelek zdejšího mariánského kultu. Financovala pořízení tepaného rámu pro Přeštickou Pietu z roku 1712 a až do své smrti přispívala bohatými dary k výbavě kostela.^{10]} Jeden z takových darů je zaznamenán k 14. květnu 1712; jednalo se o: zelenou kasuli, antependium, bursu, pallu a velum (*strophium*) na kalich.^{11]} A právě zmíněnou zelenou kasuli se pracovníkům DHP podařilo na oratoři přeštického kostela nalézt. Byť se na první pohled nezdálo, že by tato církevní textilie byla tak vysokého stáří, na pochybách nás nenechaly erby, vyšíté ve spodní části středního pruhu na zádech ornátu. Jedná se o alianční znak Lobkoviců a Bubnů pod šlechtickou korunkou. Ten nemohl v souvislosti s přeštickým kostelem patřit nikomu jinému než právě Marii Josefě z Lobkovic, roz. z Bubna.

Za zmínku stojí ještě druhý „erbovní ornát“, nalezený při letošním průzkumu přeštické oratoře. Alianční znak, umístěný vespod zadní části kasule, tentokrát červené barvy, patří hraběcímu rodu Schönbornů (zlatý lev na třech stříbrných pahorcích v červeném poli) a hraběcímu rodu Brühlů (stříbrná krokev v modrém poli). Jeho nositeli byli hrabě Ervin Schönborn (1812–1881) a jeho manželka Kristina, roz. hr. Brühlová (1817–1892). Ervin se po smrti svého otce Bedřicha Karla Josefa Schönborna v roce 1849 ujal fideikomisních statků Dolní Lukavice, Příchovice, Přeštice, Malesice a Kozolupy (na Plzeňsku) a alodiálního statku Dlažkovice (na Litoměřicku). Dá se tedy předpokládat, že teprve do období po tomto datu spadá dar červeného ornátu pro přeštický kostel, který byl nedávno převzat do muzejních sbírek. Dlužno ještě podotknout, že Ervin a Kristina Schönbornovi měli deset dětí. Z rodu jejich nejstaršího syna Karla Friedricha pochází současný vídeňský arcibiskup kardinál Christoph Schönborn (* 1945), rodák ze Skalky u Vlastislavi, jejich druhorozený syn Bedřich (1841–1907) byl doktor práv a ministr spravedlnosti v Taaffeově vládě a konečně třetí syn kardinál František z Pauly (1844–1899) byl v letech 1885–1899 pražským arcibiskupem.

Gotické reliéfy z Dnešic

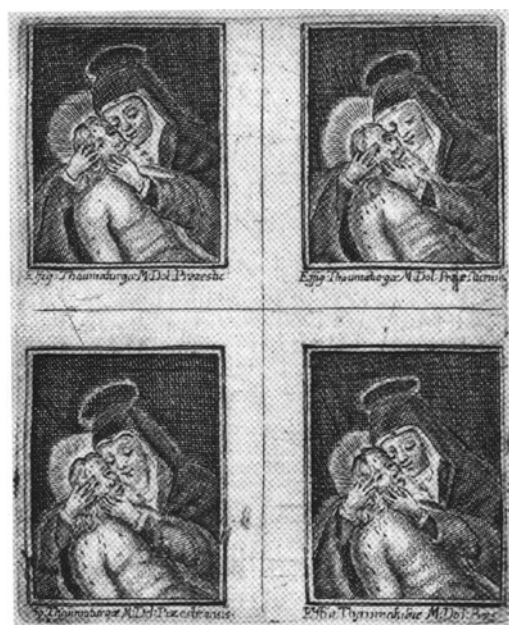
Aktuálním a velmi překvapivým nálezem ze září letošního roku jsou dvě pozdně gotické sochy (reliéfy), uložené ve stodole jednoho domu v Dnešicích. Podle odborného posudku historičky umění Michaely Ottové se jedná o dřevěné reliéfy sv. Petra (61 x 26,5 x 5 cm) a sv. Ludmily (62 x 26 x 5 cm), které původně zdobily křídlo středověkého oltářního nástavce. Díla podle Ottové vznikla v plzeňské dílně Mistra týneckého Zvěstování kolem roku 1520. Z této dílny pochází např. Madona ze Skočic (dnes DHP) či sv. Anna Samotřetí z Vícova (dnes nezvěstná). Dva neznámé gotické reliéfy jsou nejvýznamnější akvizicí Domu historie Přešticka letošního roku a jejich původ bude podroben dalšímu výzkumu.

10] *Divotvůrkyně*, s. 97 a 107.

11] *Puteus*, s. 81.

Obr. 1 – Nalezený štoček čtyř drobných obrázků Panny Marie Přeštické, foto DHP.

Obr. 2 – Otisk nalezeného štočku, Národní galerie v Praze, převzato z: *Divotvůrkyně*, s. 84, obr. 18.

Obr. 3 – Zadní strana ornátu s erbem Marie Josefy z Lobkovic, foto Radka Süssová.

Obr. 4 – Detail erbu Marie Josefy z Lobkovic, foto Radka Süssová.

Obr. 5 – Zadní strana ornátu s erby Ervina Schönborna a jeho manželky Kristiny
foto Radka Süssová.

Obr. 6 – Detail erbů hrabat Ervina a Kristiny Schönbornových, foto Radka Süssová.

Obr. 7 – Portrét hraběte Ervina Schönborna (1812–1881) od Františka Ženíška, převzato z: Wikipedie.

Obr. 8 – Mistr týneckého Zvěstování, reliéf sv. Petra, kolem 1520, foto Michal Tejček.

Obr. 9 – Mistr týneckého Zvěstování, reliéf sv. Ludmily, kolem 1520, foto Michal Tejček.

Návrat sv. Anny Samětřetí z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plané nade Mží (okres Plzeň-sever)

Irena Bukačová

Málokdy se podaří po téměř čtvrt století objevit zcizenou kulturní památku, zvláště pak pozdně gotickou sochu, která již v roce 1992 nebyla na svém původním místě, v kostele v Plané nade Mží, kde stávala nejspíše od počátku 16. století až do 90. let 20. století. Díky mezinárodní spolupráci české a rakouské policie se podařilo spolu s českými památkáři sochu dohledat a identifikovat. A díky součinnosti vlastníka – římskokatolické církve (Plzeňského biskupství a farnosti Dýšíná) a Plzeňského kraje, zastoupeného v tomto případě Muzeem a galerií severního Plzeňska v Mariánské Týnici, se podařilo tuto přední památku západočeské gotiky navrátit zpět do českých zemí a do regionu jejího původu.

Dobrodružná cesta sochy sv. Anny byla zahájena počátkem 90. let 20. století, kdy české kulturní, a zvláště sakrální památky byly hromadně z kostelů zcizovány a stávaly se předměty mezinárodního obchodu se starožitnostmi, kde se z rukou českých zlodějů dostávaly zahraničním překupníkům a posléze starožitníkům a sběratelům. Toto drancování památkového fondu zanechalo nenávratné škody a velmi poškodilo strukturu kulturního bohatství českých zemí. Jednou z četných obětí loupeží se stala i sv. Anna z Plané nade Mží, po které jako by se na dlouhých dvacet let slehla zem. Zůstala však i přesto v hledáčku policie ČR, která ve spolupráci s policejními orgány sousedních zemí monitorovala po desetiletí obchod se starožitnostmi. Šťastnou náhodou se koncem roku 2016 objevila socha sv. Anny v nabídce na elektronickém portálu e-Bay, kde byla zachycena a odtud vedly již stopy k tomu, kdo sochu nabízel na prodej a kdo již patrně neočekával, že by mohla být ještě postrádána.¹⁾

Zatímco rakouské orgány identifikovaly prodejce, byla Policie ČR informována o výskytu uměleckého díla a současně informaci dostalo i MK ČR a Národní památkový ústav v Praze. Jako prodejce sochy sv. Anny byl rozpoznán rakouský občan, sběratel a obchodník z města Wels nedaleko Lince. Pro podezření z krádeže uměleckého díla byl vyslýchán, socha mu byla zabavena a uložena u soudu ve Welsu. Protože se nepodařilo prokázat, že by věděl, že dílo pochází z nekalého obchodu se zcizenými starožitnostmi, zůstal nadále jejím majitelem a pravděpodobně by mu byla po určité době vrácena, když by se nepodařilo vyhledat původního majitele, resp. zájemce na české straně, který by byl ochoten sochu vyplatit za majitelem požadovanou cenu. Rakouské zákony totiž neumožňují kradené dílo vyvlastnit bez náhrady, jak je tomu v jiných zemích, a navíc by bylo soudně obtížné prokazatelné, že dílo sběratel nekoupil v dobré víře a že je tedy z tohoto hlediska vinen. Po soudním jednání, které v Rakousku proběhlo a majitel nebyl odsouzen za podílnictví na překupnictví, socha zůstala deponována u soudu ve Welsu.

Aktivita poté přešla na českou stranu. MK ČR oznámilo původnímu vlastníkovi, jímž v roce 2017 byla římskokatolická farnost v Dýšíně, pod níž kostel v Plané nade Mží spadal, že sv. Anna je na světě a že je možné ji vykoupit za cenu 7200 euro (rakouský sběratel uváděl, že ji koupil cca před dvaceti lety za 100 000 šilinků). V této situaci se obrátil na Muzeum v Mariánské Týnici zkušený konzervátor Plzeňského biskupství, Mgr. Jan Pražan, děkan farnosti v Nejdku, zda bychom se nemohli v této záležitosti angažovat, protože farnost v Dýšíně nemá o sochu zájem a ani peníze na výkup. To také administrátor dýšinské fary Mgr. Pavel Petraševský potvrdil muzeu dopisem, ve kterém mu sochu

1) Radovan Chmel, NPÚ, UP, sdělení z 15. 5. 2017.

sv. Anny, zatím ležící v soudním depozitáři ve Welsu, daroval. Totéž potvrzení poslala farnost i Plzeňské biskupství na MK ČR. V případě zájmu muzea bylo tedy zřejmé, že sochu může získat do svých sbírek. Potvrdil to svým prohlášením též plzeňský biskup, který považoval toto řešení za ideální.

Další otázkou, kterou tento akt otevřel, bylo, zda muzeum bude schopno částku na výkup uhradit, protože předměty kupuje a získává pro Plzeňský kraj. Až angažmá prof. Ing. PhDr. Jana Royta, znalce středověkého umění, prorektora Karlovy univerzity pro vědu a výzkum, a vyjádření nákupní komise muzea, složené z odborníků ze Západočeského muzea, složitou situaci vyřešilo. Vedení muzea po dohodě s pplk. Petrem Králem z policejního prezidia považovalo za nezbytné sochu vykoupit a završit tak monitorovací práci české i rakouské policie návratem díla do Čech. Bylo by celostátní i mezinárodní ostudou, kdyby spolupráce policie a náročné hledání zavlčených děl skončilo pouze informací a dílo zůstalo nadále v cizině, jak tomu bohužel v mnoha případech je.

Symbolicky na svátek sv. Anny roku 2017 začalo první úspěšné jednání, po němž následovalo převzetí sochy u rakouského soudu ve Welsu u Lince. V muzeu v Mariánské Týnici byl vzápětí zpracován návrh na restaurování díla a poté bude sv. Anna vystavena ve stálé expozici gotického umění. Vzhledem ke skutečnostem dlouhodobého drancování českých památek je tato akce o to významnější, že se po letech podařilo jednu z nich vrátit do Plzeňského kraje.

Z umělecké historie sv. Anny

Socha sv. Anny byla pravděpodobně součástí vybavení plánského kostela od počátku 16. století. Patřila k výbavě spojené s mariánským kultem, který byl silně rozšířen v okruhu plaského kláštera. Jeho prezentaci byly věnovány i sochy Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici, které ostatně pocházejí ze stejné řezbářské dílny jako socha sv. Anny v Plané. Ikonografická souvislost je nasnadě – vždyť sv. Anna byla matkou Panny Marie a pramátí Ježíška. Tak to ostatně vyjadřuje i samotné sousoší, kde sv. Anna nese na rukou drobné postavičky Panny Marie a Ježíška.

Život sv. Anny není znám z kodifikovaných evangelií, ale převážně z apokryfního evangelia sv. Jakuba, které uvádí, že rodiči Panny Marie byli sv. Jáchym a sv. Anna. Sv. Anna, která slaví svátek 26. července, porodila Pannu Marii ve vysokém věku a její početí bylo opředeno tajemstvím. Od středověku bývá zobrazována jako starší žena v dlouhém, zpravidla červeném šatě, s hlavou zahalenou závojem či rouškou, jakou nosily ve středověku vdané ženy. K ikonografii sv. Anny Samodruhé či Samětřetí patřil vždy doprovod Panny Marie a Ježíška. V této tradiční variantě je zobrazena i sv. Anna z Plané nade Mží. Ježíšek v podobě dítěte a Panna Maria jako miniaturní dívčí postava sedí na rukou sv. Anny. Odnímatelné ruce sv. Anny, patrné na jedné z historických fotografií, byly zřejmě několikrát upraveny a doplněny drobnými postavičkami. Za mladší je považována zvláště Panna Maria díky svému účesu a také roztomilé kotníčkové botce na podpatku, která patří k baroknímu stylu odívání. Polychromovaná, bohatě zlacená socha sv. Anny je vyřezána z lipového dřeva, ze zadní strany dlabaného, a má výšku 90 cm.

Dílo západočeské provenience, datovatelné k roku 1520, bylo považováno za výjimečné již v době barokní, kdy se stalo předmětem lokálního kultu, jak bývalo obvyklé u milostných gotických soch, které byly s velkou úctou adorovány a umístěny do barokně přestavěných, původně středověkých kostelů, k jejichž původnímu vybavení sochy patři-

ly. Při restaurování kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plané kolem poloviny 18. století (1752–1753) sousoší pravděpodobně dostalo také novou povrchovou úpravu, kdy zlacení velkých ploch pláště a roušky světičky překrylo původní pozdně středověkou, zřejmě již porušenou polychromií. Nová barokní polychromie měla zdůraznit zlacením význam této sochy. Není vyloučené, že za zlatý plášť sv. Anna vděčí opatu Tytlovi (1727), který se vyléčil z jakési nemoci a z vděčnosti dal odlít do stříbra nejen Zvěstování Panně Marii do Mariánské Týnice, ale též investoval do oprav v Plané nade Mží.

Ostatně, o úctě k této patronce žen a mateřství svědčí i fotografie z obecní kroniky, na níž je patrné, že socha stávající na oltáři pod sv. Aloysiem z Gonzagy,²⁾ měla svůj vlastní prostor, který byl opatřen jakousi oponou z krajkové záclony, ozdobenou papírovými růžemi. Zbožné ženy z Plané a okolí se jistě na sv. Annu obracely se svými starostmi ještě během dvacátého století.³⁾ Postranní oltář je původní barokní a andílčí hlavičky doprovázející sv. Annu tvořily této světičky nebeský kompars.

Uměleckohistorické zhodnocení sv. Anny se v novější době opíralo především o soupisy památek⁴⁾ a o katalog výstavy Západočeské gotiky, kde byly Jiřím Fajtem poprvé určeny autorské souvislosti díla s okruhem Mistra Týneckého Zvěstování, jemuž bylo věnováno později několik diplomových prací a také výstava v Mariánské Týnici. Vznik sousoší sv. Anny je spojen s činností tzv. Mistra Týneckého Zvěstování, který pracoval koncem 15. a začátkem 16. století na Plzeňsku, a především ve službách plaského kláštera, na jehož panství a pod jehož patronátem se kostel v Plané nade Mží nacházel.

Dějiny Plané nade Mží jsou spojeny od středověku s plaským klášteřem, fara je zde uváděna od roku 1352. Během reformace a panství Gryspeků sídlících na blízkém zámku Kaceřově zde působili luteráni, není však doloženo obrazoborectví ani ničení soch. Katolická fara byla obnovena roku 1623 po návratu Plané pod plaské panství. První dochovaná zdejší matrika je vedena od roku 1644, jejím prvním zapisovatelem byl velehradský profes Valecius, zřejmě ve službách plaského kláštera.⁵⁾ Tehdy byl tento kostelík středověkého původu ještě poměrně malý a jeho presbytář byl bohatě zdoben freskami.

Kostel v Plané, zasvěcený *Virgo Maria in coelum Assumpta*, je poprvé podrobněji popsán v dotazníku pražského arcibiskupství v roce 1677.⁶⁾ O zasvěcení tří oltářů, které jsou uváděny, nejsou podrobné informace, nepochybně by ale hlavní mariánský a jeden z vedlejších mohl mít patrocínium sv. Anny. Jako farní kostel patřil pod patronát plaského kláštera a pečoval ještě o filiální kostel sv. Jiří v Kostelci. Škola byla situována na zámku v Kaceřově (v matrice psaném jako městys Kaceřov). Pod farnost patřilo pět vesnic: Planá, Nynice, Žichlice, Hromnice, Chotiná; a pod filiálku tři: Kostelec, Nadryba a Německá (Česká) Bříza. Jejich obyvatelé tedy mohli vzdávat úctu i svatě Anně Saměťřeti.

2) Obraz současná památková evidence mylně určila jako Vincence Ferrerského, dominikánského svěťce. Podle atributů lebky, křížifixu a lilií se jedná, jak správně uvedl Antonín PODLAHA, *Posvátná místa Království českého. Řada první: Arcidieceze Pražská, díl II. Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský*, Praha 1908, s. 313, o uvedeného italského jezuitu (1568–1591), který byl svatořečen roku 1726 a byl považován za ochránce proti moru, nemocem očí, za ochránce studentů a mládeže. Jeho umístění je na straně epištolní, tj. z pohledu vstupujícího do kostela vpravo.

3) Tamtéž, s. 312: obr. interiéru kostela se světičky nad menzou ve zdobeném oltářiku.

4) Tamtéž, s. 313. Planá patřila do Plzeňského vikariátu.

5) Matrika Planá nade Mží 1644–1949, vikariát Plzeň. Viz *porta fontium*. Před rokem 1644 byly údaje k obyvatelům Plané zapisovány do matřiky Žebnice 02.

6) Národní archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství, sign. I B 13/4.

Obr. 1 – Socha sv. Anny v původním umístění v kostele v Plané nade Mží, 80. léta 20. století, archiv Muzea a galerie severního Plzeňska

Obr. 2 – Současný stav navrácené sochy sv. Anny, foto Daniel Stráník 2017. Sbíрка Muzea a galerie severního Plzeňska, inv. č. 23318, přír. č. 428/2017.

RECENZE

Když se na pultech německých knihkupectví v roce 2015 objevila publikace romanopisce a novináře Normana Ohlera, vyvolala značný rozruch, a to nejen u laické či odborné veřejnosti, ale i mezi literárními kritiky. A nebylo to jen tím, že autor propojil dvě velmi lákavá témata: drogy a nacionální socialismus, ani tím, že přitažlivost Ohlerovy práce netkví ani tak v její objektivitě, jako v originálním autorském přístupu, který zdařile balancuje na pomezí vědecké práce, literatury faktu a napínavého historického románu.

Utilitaristické zneužívání drog v Třetí říši není ani jevem neznámým, ani nepopsaným. Nová je především interpretace zjevně zevrubných rešerší a vyhodnocení archivních materiálů. Originální a vtipný je již „Příbalový leták namísto předmluvy“ zakončený větou „doba použití je dána stavem vědeckého výzkumu“.

Text knihy je rozčleněn do čtyř „dílů“. V první části studie „Lidová droga metamfetamin (1933–1938) autor přehledně popisuje „drogové dějiny“ německých zemí přibližně od počátku 19. století do konce Výmarské republiky, jakož i oficiální postoj nacionálních socialistů k drogám a drogově závislým. Do jisté míry však přebírá právě jejich slovník a hodnocení, respektive pohrdání nenáviděným systémem, když například uvádí, že „mladá republika se koupala v psychotropních a omamných látkách, dodávala heroin do všech světových stran a povýšila na globálního dealera“ (s. 30).

Ačkoli se autor nepochybně opírá o doposud nepublikované dokumenty a spisy z amerických a německých archivů, v některých pasážích zřejmě vychází z nepřilíceně a poznámkový aparát postrádající antologie, kterou uspořádal Werner Pieper (*Nazis On Speed. Drogen im Dritten Reich*, 2. Bde., Birkenau – Löhrbach 2002).

Druhý díl nese název „Ať žije rauš – blitzkrieg jako metamfetaminová válka (1939–1941)“. Sugestivní líčení účinků pervitinu začíná citacemi z frontových dopisů Heinricha Bölla, který od svých rodičů trvale požaduje zasílání dalších a dalších dávek této německé drogy. Hlavní náplní této části je hledání odpovědi na otázku, zda wehrmacht masově zneužívala pervitin a zda tedy „statisíce či dokonce miliony německých vojáků byly při bojovém nasazení pod vlivem metamfetaminu, jehož účinky de facto umožnily provedení a byly hlavní příčinou úspěchu „blitzkriegu“. Titul jedné z kapitol věnované generálu Rommelovi, totiž „Perníková liška“, nabízí jednoznačnou odpověď. A nejen to: masové užívání pervitinu prý významně ovlivnilo průběh prvních fází světové války, zejména polskou a francouzskou kampaň. Mezi dubnem a červnem roku 1940 bylo vojákům pozemního vojska i letectva přiděleno a zdravotními důstojníky rozdáno 35 milionů tohoto „léku“, vyráběného do roku 1937 mnichovskou firmou Temmler. Přesto je přinejmenším sporné, zda by jeho hromadná aplikace měla tak výrazný, ba téměř světodějný význam.

Třetí díl s názvem „Hitler v rauši – pacient a jeho osobní lékař (1941–1945)“ vlastně tvoří jádro celé práce a také asi i její nejčtivější část. Ohler v ní popisuje Hitlerovu rostoucí závislost, od vitamínů přes povzbuzující látky až k tvrdým drogám. Zajímavě, avšak až příliš románově zachycuje Ohler vztah Adolfa Hitlera k jeho osobnímu lékaři, profesorovi Theodoru Morellovi. Ten jej v letech 1941–1945 ošetřoval takřka denně a o „pacientovi A“ si vedl podrobné záznamy, které Ohler velmi pečlivě rekonstruoval a vyhodnotil. Tímto způsobem dospěl mimo jiné k tvrzení, že Morell Hitlerovi postupně a vlastně experimentálně podal na osmdesát různých léků a dalších prostředků. Pověštinou nitrožilně. K těmto látkám údajně patřil i kokain, pervitin a opioid Eukodal.

K podobným závěrům dospěl podstatně dříve – ve studii z roku 1983 – proskribovaný britský historik David Irving. V podrobném seznamu literatury a pramenů však jeho práce (*Die geheimen Tagebücher des Dr. Morell. Leibarzt Adolf Hitlers*, München 1983) jako zdroj – možná i z důvodu politické korektnosti – uvedena není. Stejný autor však ve své další práci z roku 1991 „Hitlerova válka a válečná stezka 1933–1945“ (Brno 1998) nabízí totožné citáty z Morellových záznamů jako Ohler. Irvingovy citáty (s. 568n.) jsou poněkud delší a vyplývá z nich, že Hitlerovi byla aplikována glukóza. Dle Ohlera se jednalo o zmiňovaný Eukodal (s. 162), ovšem Hitlerovi životopisci si prý této, ani dalších závislostí doposud nevěšili – v Kershawově monografii například stojí: „V každém případě Morellovi a jeho lékům nelze připisovat při vysvětlení katastrofální situace Německa na podzim roku 1944 žádnou velkou, ba ani menší roli. Tvrzení, že by snad byl Hitler obětí otravy strychninem a beladonou z pilulek proti plynatosti či jinými léky, že byl pod vlivem drog z opiátů, které se mu podávaly na úlevu při střevních křečích, či že by závisel na kokainu, obsaženém jedním procentem v očních kapkách, které mu na zánět spojivek předepisoval Dr. Giesing, lze brát se značnou rezervou. Není jisté, zda Hitler užíval amfetaminy proti únavě a na povzbuzení energie. Nelze dokázat, zda byl na nich závislý, ba ani, zda je vůbec bral; stejně tak nelze říci, zda nějak ovlivňovaly jeho chování.“ (Kershaw, *Hitler I. 1936–1945*, Praha 2004, s. 651) Ohler má však jasno: „Podívejte se mi, prosím, ještě jednou do nosu a dejte mi tam to kokainové svinstvo, abych se konečně zbavil toho tlaku v hlavě. Mám na práci spoustu důležitých věcí.“ „Pokud si slova „železná energie“ a „vůle“ nahradíme „eukodalem“ a „kokainem“ hned budeme pravdě trochu blíží. (Ohler, s. 200n.). Z této premisy však Ohler vyvozuje značně rozporné závěry. Na jedné straně totiž tvrdí, že konzumace drog natolik zastřela Hitlerův úsudek, že ztrácel kontakt s reálným světem a žil „v umělých rájích“ (s. 202), a nebyl tedy schopen velet, na straně druhé dochází k jednoznačnému závěru, že právě „pod vlivem těchto léků proti bolesti a omamných prostředků se Hitler zdál být příčetný. (...) Hitler rovněž nevráždil kvůli nějakému zatmění mysli, naopak zůstal při smyslech až do konce. Užívání drog u něj nijak neomezovalo možnost svobodného rozhodování.“ (s. 225n.) A k sebevraždě Hitlera dohnal vlastně abstrak: „Zdá se však, jako by prohraná světová válka trápila Hitlera méně než tělesná muka, kterými sám procházel a která neměla ustát až do jeho sebevraždy.“ (s. 265)

Vše to vede k domněnce, že si autor stanovil výsledek jaksi předem a poté pro něj dohledal, a to velmi důkladně, až akribicky vše, co jej mohlo podpořit, včetně barvitých scén před a po požití drogy. A to je – i k vzhledem k mnohaleté a pečlivé badatelské práci – škoda. Zůstává tak otázkou, zda má pravdu Hans Mommsen, když ve svém stručném – v českém vydání neuvedeném – doslovu, tvrdí, že Norman Ohler „nemilosrdně odhalil odvrácenou stranu německého vedení války“ a „kniha tak změnila její celkový vnímání“.

V každém případě však kniha *Totální rauš* zaujme, upoutá, ba strhne: Jako historický thriller nemá chybu. Nabízí dramatický, zasvěcený, a především neotřelý pohled na Třetí říši a její dějiny.

Miroslav Breitfelder

Pavel MÜCKE, *Místa paměti druhé světové války. Svět vojáků československého zahraničního odboje*, Karolinum, Praha 2014, 281 s.

Publikace *Místa paměti druhé světové války* se snaží hledat odpovědi na nejrůznější otázky týkající se novodobých dějin, zejména pak zprostředkovává informace, které se dochovaly prostřednictvím orální historie či historiografie. Obsah je rozložen do osmi kapitol a podkapitol. V úvodu se autor snaží nastínit osnovu, podle které by se mohl čtenář při čtení orientovat, přičemž vysvětluje výhody a nevýhody orálního předávání živého slova. Struktura této práce byla rozdělena na sedm klíčových okruhů. V první řadě se jedná o stopy velkých předválečných událostí – Mnichov 1938 či 15. březen 1939. Vzpomínkové práce nadále doplňují a prohlubují témata – vlast, domov, exilové okolí nebo přátelé, spolubojovníci či nadřízení. Poslední dvě kapitoly se věnují jednak obrazu vztahů k válečným spojencům a jednak obrazu tehdejších nepřátel, kde si může čtenář povšimnout, že tato témata, navzdory tomu, že se zdají býti dosti protikladnými, se po hlubším prozkoumání spíše prolínají.

Z kapitoly *Mnichov a rok 1939* vyplývá, že v rovině dobové měl na osobní život většiny pamětníků daleko větší vliv 15. březen než Mnichov. Právě trauma z vydání zbraní protivníkovi, byť třeba nařízeného politickými a vojenskými elitami, se mohlo stát jedním z motivů pozdějšího odchodu z vlasti. Tato kapitola představuje jakýsi odrazový můstek a končí slovy: „*Mnichov a březen 1939 patří k místům ve vzpomínkách na důležité místo, neboť dávají mnoha dalším, na ně navazujícím místům „vyšší“ smysl v podobě mýtu počátku a tím jim poskytují jakýsi ideologický základ, ať už je pamětníkovo politické či světonázorové přesvědčení jakékoliv*“.

Za velice zajímavou kapitolu považuji i tu o tehdejší každodennosti. Tato část líčí nejrůznější kolektivy vzniklé před i po válce. Během exilu přirozeně vznikly pamětní skupiny a kolektivní etnika, které my nyní nazýváme československými zahraničními vojáky. Lidé, kteří byli rozfázováni do vojenských jednotek, se téměř neznali, ale během války mezi nimi vzniklo takové pouto, že se stali přáteli na celý život – samozřejmě, jen mezi těmi, které válka „ušetřila“. Kapitola také na konci konstatuje pozoruhodný úkaz, že vzpomínající většinou mají tendence své blízké okolí vyzdvihovat a popisovat je jako kladné, zatímco negativní fakta jen lehce nastíní, nebo je úplně vynechají. Tak by mohlo dojít i k šíření zkreslených a nepřesných informací, ovšem z hlediska psychologického jde o přirozený rys vzpomínajících.

Poslední dvě kapitoly – spojenci a nepřátelé – byly rozčleněny, ale jen těžko se dají zcela oddělit, a proto jsou pro lepší orientaci v textu nazývány jejich skupiny jako vítězové a poražení. Část, která popisuje spojence, se přirozeně odkazuje na Mnichov a zradu našich „přátel“. V souladu s tím mají pamětníci dokonce sklon jednotlivé národy charakterizovat (např. „hrdí Britové“, „bohatí Američané“, „zdegenerovaní Francouzi“ apod.). Poslední kapitola řeší problematiku protivníků, spíše tedy nepřátel. První část nás více uvádí do děje, druhá se zaměřuje již na konkrétní obrazy z prvních linií a poslední, třetí, popisuje prostředí na základě vzpomínek veteránů.

Publikace je velice vhodným studijním doplňkem pro ty, které zajímá i každodenní život lidí, jež válku prožili. Velké pozitivum vidím i v tom, že jsou zde přeloženy texty zahraničních autorů, které byly v českém prostředí doposud málo známé. A v neposlední řadě je publikace velice čtivá, i díky tomu, že je doplněna nesčetnými kapitolami psanými v přímé řeči, takže čtenáře pohltnou do onoho hrůzného děje, kterému říkáme válka.

Aneta Čechová

Na jaře letošního roku spatřila světlo světa zajímavá publikace vztahující se k regionálním dějinám severního Plzeňska. Římskokatolická farnost Manětín vydala *Poutníka svatojánského* někdejšího dlouholetého manětínského děkana Františka Wonky (1900–1967). Na půl druhé stovce stran Wonka provází imaginárního poutníka reáliemi města a jeho bohatou historií. Jedná se sice především o historický místopis barokního Manětína, jehož byl Wonka bezesporu na slovo vzatým znalcem, ovšem Wonkův výkladový průvodce nepostrádá ani aktuální postřehy: na několika místech se poměrně kriticky vyjadřuje k necitlivému přístupu vedení města a jeho obyvatel k památkám. Kritizuje zejména stavební rozvoj v okolí Vysoké cesty, realizovaný „*bez nejmenšího citu*“ (s. 78) a spojený s devastací památek, kritikou nešetří ani v případě dobových proměn tzv. škarpy, které dle jeho soudu „*uráží a celou škarpu hyzdí*“ (s. 85).

Celkově se ovšem jedná o publikaci navýsost historickou. Ve čtyřech kapitolách v ní Wonka postupně provází návštěvníka svatojánské poutě Manětínem, městem mariánským a městem dvou svatých Janů. Pouť začíná u kostela sv. Barbory vyzdobeného sochařem Josefem Herschlem či malířem Janem Petrem Brandlem. Líčí událost roku 1742, kdy ve zdejší studánce zázrakem neutonula Anežka Petrlíková z Vladměřic, popisuje krásu kostelních varhan či vypráví příběh o založení kaple sv. Matouše. Od kostela pak poutník pokračuje Vysokou cestou alejí 14 soch svatých a světic až do samotného města. Zde poutníkovi představuje především náměstí, tzv. škarpu, svažitý prostor s vysokou cihlovou zdí, její bohatou sochařskou výzdobu od J. Herschla a Štěpána Borovce, zejména pak morové sousoší Nejsvětější Trojice, sousoší Kolébka či sochy sv. Václava a sv. Floriána. Také kašny a hlavně výstavbu na škarpě nabízí pozornosti poutníka: tři barokní domy na severní straně škarpy či dominantu Manětína, barokní zámek Lažanských na její jižní straně. Poslední část poutníkovy cesty vede k děkanskému kostelu sv. Jan Křtitele, který se nachází na západní straně škarpy. Wonka líčí jeho interiér s bohatou výzdobou, příběh obrazu Panny Marie Loretánské, manětínského paladia, který ochránil město při požáru v roce 1712 a s nímž jsou spojeny i další zázraky. Nemůže opomenout ani hlavní kostelní oltář s Brandlovým obrazem Křest Pána Ježíše v Jordánu, Mistrovo veledílo z roku 1716.

Následuje doslov, který obsahuje především Wonkovy biografické údaje a v němž se autor vyznává z úcty a lásky ke sv. Janu Nepomuckému. Publikaci uzavírá slovníček málo známých pojmů, které se v ní vyskytují.

Knižka je především oslavou krásy Manětína, západočeského Kuksu, oslavou jeho památek zbožnosti a umění. Emeritní plzeňský biskup Mons. František Radkovský v předmluvě o dílku napsal: „*Je to rozkošná knížka! (...) A vábila mě tolik, že jsem ji musel celou přečíst a nemohl se od ní odtrhnout.*“ (s. 7) Běžný čtenář či návštěvník ji vzhledem k jejímu hutnému obsahu naráz přečíst nejspíš nesvede, ale to také není jejím účelem. Při návštěvách Manětína či při vzpomínkách na něj se k ní bude moci kdykoliv vrátet a znovu si připomínat jeho krásy přírodní i umělecké. Proto díky za ni a ať potěší a inspiruje co nejvíce zájemců o historii, umění a město Manětín!

Karel Řeháček

Jakub ZOUHAR, *František Pubička S. I. (1722–1807): barokní historik ve století rozumu*, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014, 456 s.

František Josef Pubička (1722–1807). psán též Pubitschka, český jezuita, děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a jeden z prvních novodobých vědeckých historiků, je rozhodně osobností, která si zaslouží zájem současné české historiografie. V tomto případě jde však kupodivu o téma doposud opomíjené. O to více potěšil hradecký historiograf Jakub Zouhar výběrem Pubičkova životopisu coby námětu pro svou odbornou monografii, založenou povětšinou na prvovýzkumu.

Pubička, současník Gelasia Dobnera i o generaci mladšího Dobrovského, je autorem jednoho z prvních odborně pojatých kompendií k dějinám českého národa, sedmisvazkových *Chronologische Geschichte Böhmens: unter den ersten christlichen Herzogen. Zweyter Theil, welcher das christliche Böhmen enthält*. Poměrně trefně Jakub Zouhar zvolil podtitul své monografie – Pubička rozhodně patří k tomu nejlepšímu, co lze najít v české barokní historiografii, ale současně je oním základem, z něhož vycházejí a na nějž navazují první obrozenci a který je zdrojem i Františku Palackému.

Vzhledem k unikátnosti tématu v rámci současné historiografie je nutné vysoko ocenit zejména šíři pramenů i literatury Zouharem použitých a přehledně uvedených. Autor vycházel z pramenů uložených v Římě (archiv jezuitů), České republice (zejména Národní archiv, Moravský zemský archiv, Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Státní oblastní archiv Litoměřice, Státní okresní archiv Chomutov, Památník národního písemnictví – Literární archiv, Knihovna Národního muzea apod.) i Budapešti (Eötvös Loránd University v Budapešti) a z rozsáhlé evropské literatury k dějinám vzdělanosti.

Publikace je rozdělena do sedmi kapitol. První začleňuje Františka Pubičku do kontextu dějin české historiografie. Druhá líčí Pubičkovo mládí a gymnaziální studia. Třetí kapitola je věnována Pubičkovu řádovému životu v jezuitské koleji i dalšímu řádovému studiu. Čtvrtá kapitola se zabývá prvním Pubičkovým pedagogickým působením, na olomouckém gymnáziu od roku 1756, a počátky jeho odborné tvorby. Přibližně v té době se totiž Pubička začal vážněji zajímat o historii a bádát v národní minulosti. Roku 1767 jej jezuitský řád jmenoval historiografem provincie, pověřeným úkolem napsat dějiny Českého království. Jako takový v Tovaryšstvu Ježíšovu působil do jeho zrušení v roce 1773, i poté však ve své historiografické činnosti pokračoval. Další kapitola Zouharovy monografie se zabývá právě Pubičkovým dějepiseckým dílem v dobových souvislostech, zvláštní kapitolu pak tvoří Pubičkův přínos k dalšímu vývoji české historiografie. Zouhar se vyjadřuje k jeho názorům na význam sv. Jana Nepomuckého, jež se značně lišily od náhledů některých Pubičkových současníků, např. piaristy a historika P. Gelasia Dobnera a S. Catharina, či k souvislostem s díly V. V. Tomka, B. Dudíka nebo Z. Nejedlého. Závěrečnou kapitolu logicky tvoří vypsání Pubičkova stáří a skonu a samozřejmě zhodnocení přínosu jeho díla. Cennou částí monografie je úplná bibliografie děl Františka Pubičky, ale také příloha knihy, v níž čtenář najde antologii textů, které se vztahují k Pubičkovu životu a dílu (korespondence, dobová reklama a recenze jeho prací, vzpomínky jeho žáka Ignáce Cornovy či dokumenty spojené s publikací Pubičkových děl.). Přílohu autor doplnil i několika černobílými fotografiemi, většinou materiálové povahy.

Recenzovaná monografie se zařadila k významným a podstatným pracím v rámci novodobého výzkumu dějin národního dějepisectví a jako takovou je ji třeba ocenit. Bude jistě též cenným zdrojem studentům programů se zaměřením na historii a příbuzné obory, ať už v rámci dějin dějepisectví či úvodů do studia dějepisectví.

Naděžda Morávková

ZPRÁVY

11. sjezd historiček a historiků, Olomouc, 13. – 15. září 2017

Dne 13. září 2017 začalo na půdě hostitelské Univerzity Palackého v Olomouci 11. profesní setkání českých historiků. Bylo to největší setkání české historické obce od počátku této tradice v roce 1937, počet účastníků přesáhl číslo 800. Náročný program připravila Filozofická fakulta UP Olomouc ve spolupráci se Sdružením historiků ČR. Rovněž šíře spektra témat, jež setkání pokrylo, bylo v rámci 11. sjezdu historiků rekordní. Jedna z hlavních výkonných organizátorek setkání, doc. Radmila Švaříčková-Slabáková z katedry historie Filozofické fakulty UP, k tomu uvedla: „*Chtěli jsme uspořádat podobné setkání, jakým je Mezinárodní kongres historických věd. I proto jsme sjezd otevřeli všem oblastem historie, profesionálům i laikům. Ukazujeme tím, že je současné historické bádání pluralitní, že v něm neexistují jen mainstreamová témata. Reakcí na to je nebyvalý zájem účastníků.*“^{1]}

Program tvořily tři hlavní sekce: sekce **H01 Vytváření historického vědomí moderní společnosti. Výuka a společenská funkce dějepisu**, sekce **H02 Společnost v sítích – ekonomické, technické a sociální vazby a komunikační toky**, sekce **H03 Domácí a cizí – migrace a integrace očima české historiografie** a rekordních 80 diskusních panelů.^{2]} Vysoký počet panelů byl nezvyklý, mnohými i poněkud rozpačitě vnímaný, neboť nebylo možné při nejlepší vůli stihnout vše, co jedince-historika zajímalo. Široké pojetí sjezdu však nedávalo příliš jinou možnost organizace, i takto je potřeba se před olomouckými organizátory sklonit, jak vše manažersky zvládli na výbornou. Do Olomouce přijeli zástupci všech univerzitních pracovišť, Akademie věd ČR, muzeí, archivů, památkových ústavů i odborníci příbuzných oborů právních či pedagogických. Jednání sjezdu nebylo orientované jen úzce národně. A to ani tematikou, ani zastoupením řečníků. Mezi cizinci byli i špičkoví světoví odborníci. Pozvání přijala a poprvé do České republiky přijela přední americká historička Lynn Huntová. Emeritní profesorka University of California v americkém Los Angeles v úvodní přednášce sjezdu hovořila o postavení historie v postmoderní době, aktuálních historických trendech a takzvané globální historii. Sklidila veliké uznání a potlesk ve stoje, neboť mnohé z celosvětových problémů historické vědy, a možno říci i světové společnosti, které zmínila, trápí nemálo rovněž současnou českou obec historiků. Problémy jako: modernita versus tradice, migrace etnik, konzumnost současné světové společnosti versus tradiční hodnoty, role historické vědy a její odpovědnost ve změněném světě, historik a společnost, bohatý versus chudý svět, zodpovědnost západní civilizace, co a jak v rámci interpretace minulosti předávat dalším generacím, jak učit o dějinách atd. byly slyšet ostatně i v mnohých příspěvcích napříč diskusními panely i v kuloárních rozpravách mezi jednacími časy. V podstatě podobně vyzněla i přes své konkrétní a na první pohled užší zaměření také přednáška Charlese Ingra, emeritního profesora Purdue University v Indianě, jenž vystoupil v sále olomouckého kultovního kina Metropol ve čtvrtek večer a promluvil o trendech historického bádání nejen v rámci tématu habsburské monarchie.

Množství panelů a nečekaný zájem české historické obce o sjezd připravily organizátorům nejednu horkou chvíli při zajišťování důstojných a odpovídajících podmínek jednání. Využity musely být nejen všechny vhodné prostory Filozofické fakulty a Uměleckého centra Univerzity Palackého, ale také prostory komerční – sál NH Collection Olomouc Congress a Regionální centrum Olomouc.

1] Dostupné z: <http://historieolomouc2017.upol.cz/>.

2] Viz příloha č. 1.

Pořadatelé se tentokrát skutečně vyznamenali, olomoucký sjezd byl svátkem české historické vědy. Téměř se nabízí vyslovit myšlenku, že česká historická obec se se svým posledním setkáním opravdu nemusí, co do charakteru a celkového pojetí, obávat srovnání s renomovanými světovými kongresy odborníků. Nelze si než přát, aby otázky, které na sjezdu zazněly, a problémy, jež zde byly otevřeny, došly díky následné badatelské aktivitě českých historiků kýženého posunu (nebylo jich málo a nebude to lehké), a aby příští sjezd dokázal dostát této nově nastavené vysoké laťce úrovně tradičního celostátního odborného setkání historiček a historiků.

Naděžda Morávková

Seznam kongresových panelů

- P01 - Auslaufmodell oder Innovation? Zum Bedeutungswandel archivalischer Quellen in der digitalen Welt
- P02 - “Bezbožná republika“? Náboženský život Republiky československé
- P03 - Bilance a perspektivy regionálních dějin
- P04 - Čechoslovakismus I. Od Kollára k Masarykovi
- P05 - Čechoslovakismus II. 1918–1945
- P06 - Čechoslovakismus III. 1945–1992
- P07 - Češi v cizině
- P08 - Česká historiografie sportu: bilance, orientace, perspektivy
- P09 - Česká polonistická studia
- P10 - Československá společnost v kontextu poválečné evropské modernity i její krize
- P11 - Cesty k pochopení vypovídací hodnoty raně novověkých narativních pramenů. Klasifikace, evidence, interpretace
- P12 - Císařská diplomacie (1650-1750). Stav výzkumu, pramenná základna, desiderata
- P13 - Dějepis a národní identita
- P14 - Dějiny cestování či dějiny turismu? (1700–1900)
- P15 - Dějiny každodennosti: pojmy, problémy a perspektivy
- P16 - Dějiny ve veřejném prostoru: Proměny institucionální reprezentace minulosti
- P17 - Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v ČR: stav a perspektivy výzkumu
- P19 - Desideria et desiderata péče o farní písemnosti
- P20 - Doba **předbřeznová mezi mýty a realitou**
- P21 - Dvorský výzkum, metodika a využití
- P22 - Finanční aspekty středověké a raně novověké ekonomiky
- P23 - Fontes prohibiti. Situační zpráva pro 21. století (Zavřou se brány archivů? Přelud či reálná hrozba?)

- P24 - Funkcionalita **dějín v pozdní moderně**
- P25 - Globální perspektivy českých hospodářských a sociálních dějin
- P26 - Historická **věda v českých muzeích**
- P27 - Historické prameny ve výuce dějepisu
- P28 - Historie a historická etnologie. Blízcí příbuzní v měnícím se světě české vědy
- P29 - Historie **z občanských kruhů. Vliv neziskových organizací na interpretaci dějin**
- P31 - Jedeme na letní byt. Proměny „letního bydlení“ jako součást modernizačního procesu českých zemích v průběhu industrializace 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století
- P32 - Kanibalové, heretici a opilí králové: představy o Čechách ve středověku (900-1450)
- P33 - Katolická reforma mezi koncilem a reformací
- P34 - „Když se podaří, co se dařit má...“ Cíle a hranice výchovy v dobách socialistické diktatury
- P36 - Koncepty a metody dějin vojenství ve středoevropském prostoru
- P37 - Koncily 15. století mezi konfliktem a smířením
- P38 - Konverze jako náboženský, historický, antropologický a sociální fenomén. Prameny, přístupy, otázky
- P39 - Kulturní **dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru** / Cultural Heritage and Public History in Placemaking
- P40 - Kulturní fenomény ve středoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání
- P42 - Labor history
- P43 - Má historiografie církevních a náboženských dějin ujasněný předmět svého bádání? Specifika českého výzkumu religiozity
- P44 - Města za socialismu
- P45 - Mezi bohatstvím a chudobou středověkého města
- P46 - Mechanismy rozhodování a jednání mocenské elity KSČ
- P47 - Možnosti studia rodinných vztahů v 17.-19. století
- P48 - Na pomezí: možnosti dalšího rozvoje environmentálních dějin v českém prostředí
- P49 - Nadchází nutnost znovupromyslet narativní teorii (kritiku) dějepiscectví? Co dnes s narativními teoriemi dějepiscectví?
- P50 - New Approaches to the History of the First World War in the Light of its Centenary
- P51 - Nové výzvy výzkumu okupace a anexe: **České země, nacionální socialismus, modernita**
- P52 - Obchod s **uměním jako zdroj historického poznání**

- P53 - “Oborovost”, “interdisciplinarita” a publikační strategie: diskuse o proměně českých historických časopisů v posledním desetiletí
- P54 - Orální historie a její využití v bádání nad soudobými dějinami
- P55 - Osobní a kolektivní biografie v prostředí digital humanities
- P56 - Paměťové instituce a společnost ve 20. století
- P57 - Paralelní krajiny
- P58 - Prameny **přemyslovské doby: rukopisy – listiny – analýzy**
- P59 - Právní postavení menšin v meziválečném Československu
- P60 - Předmoderní **dějiny prizmatem genderu**
- P61 - Problémy edic jazykově německých pramenů
- P62 - Raně novověká střední Evropa mezi kulturními transfery a (sub)kulturní reprodukcí
- P64 - Římské právo v dějinách
- P65 - Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit
- P66 - Rusko a Evropa, dependence a protiklady. Možnost paralelních pohledů?
- P67 - Století změn? Kultura a společnost husitské epochy I
- P68 - Století změn? Kultura a společnost husitské epochy II
- P69 - Středoevropská šlechta jako politický, sociální a kulturní fenomén 20. století
- P71 - Středověk v textech – Jak z literatury udělat pramen
- P73 - The History of the Bohemian Reformation - Interdisciplinary Approaches
- P74 - Totenkultur: Umrlci a oživené hroby
- P75 - Vědecké poznání a příběh o pokroku jako mýtus moderní doby
- P76 - Vera ac falsa discernere. Nové promyšlení starých disciplín
- P77 - Východiska, současný stav a výhledy českého výzkumu dějin východní Evropy do roku 1918
- P78 - Vytváření sociálních sítí, jejich význam a role při utváření moderní společnosti
- P79 - Vývoj regionálních stranických elit a forem komunikace uvnitř KSČ v letech 1945-1956
- P80 - Vznik a proměny šlechtické obce podunajské monarchie 17. - 20. století
- P81 - Židé v Čechách a na Moravě v dějinách a historiografii

Fotografie z 11. sjezdu historiček a historiků 2017 v Olomouci^{1]}

Sjezd historiků 2017 v sále NH Collection Olomouc zahájila přednáška americké historičky Lynn Huntové.

Závěrečný sjezdový ceremoniál v sále Regionálního centra Olomouc byl svátkem české historiografie.

1] FOTO: Univerzita Palackého. Dostupné z: <http://historieolomouc2017.upol.cz/>.

Při práci v panelech. Doc. Naděžda Morávková (uprostřed první řady) reprezentovala katedru historie FPE ZČU v Plzni. Vedle doc. Morávkové je prof. Bohumil Jiroušek z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Historií žily i kuloáry. Dr. Karel Řeháček (v brýlích) reprezentoval katedru historie FPE ZČU a současně Státní oblastní archiv v Plzni. Vedle něj Mgr. Luděk Krčmář ze Západočeského muzea v Plzni.

Mezinárodní vědecká konference *Stopy polských šlechtických rodů na území České republiky v 16.–20. století, Telč, 25.–26. října 2017*

Půvabnou a historií sálající jihomoravskou Telč si za místo svého jednání vybrali Filozofická fakulta Ostravské univerzity, v čele s organizátory celého podniku Jiřím Brňovjákem a děkanem Alešem Zářickým, a s ní spřátelené polské instituce pro své další zasedání (předchozí se konalo ve Vranově nad Dyjí) k problematice polské šlechty na českém území. Jednání, jehož se z čestných hostů zúčastnila např. Jadwiga Czartoryská, probíhala v Panském dvoře, který po nedávné rekonstrukci nabízí ideální prostory a zázemí pro podobné podniky. Konferenci zahájil již v podvečer 25. října soliterní úvodní referát „domáciho“ Oldřicha Zdražila, v němž autor publikum stručně seznámil s historií města Telče a následně pak se zdejším pobyttem internovaných účastníků polského Lednového povstání v letech 1863–1864. Ostatně, i díky této souvislosti byla Telč vybrána coby místo rokování. Jednalo se tehdy asi o stovku osob, které byly rakouskými úřady internovány v bývalé telčské jezuitské koleji. Tito Poláci měli velmi dobré vztahy s místními a tři z nich zde v důsledku úmrtí zůstali již natrvalo. Během roku 2018 by jim zde dle sdělení O. Zdražila měla být odhalena pamětní deska. Po této přednášce proběhla v prostoru informačního střediska Panského dvora vernisáž panelové výstavy o polských šlechtických rodech na Moravě a v české části Slezska (mj. šlo i o Mniszky, kteří byli majiteli zmíněného Vranova nad Dyjí). Autory doprovodných textů jsou Jiří Brňovják a Jan Saheb.

Hlavním jednacím dnem konference byl ovšem čtvrtek 26. října, kdy zaznělo celkem devět referátů. Ještě před nimi proběhlo oficiální zahájení s proslovem, jak již uvedených Brňovjáka a Zářického, tak mj. Agnieszky Czajkowské, děkanky filozofické fakulty čenstochovské univerzity. Poté již vystoupil Marek Starý s příspěvkem *Panství Roudnice nad Labem jako cíl majetkové expanze polské aristokracie v 16. století*. Nejprve ovšem, coby osoba z nejpovolanějších, zkonstatoval, že do Čech před Bílou horou (a po ní tomu nebylo jinak) přišlo překvapivě jen minimum polských rodů. Na Roudnici to byli Tarnovští z Tarnova (od 1543) a po komplikovaném sporu o jejich dědictví posléze knížata Ostrozská; ani z jedněch přítom česká šlechta nebyla nijak nadšená. Starý se zabýval také okolnostmi zisku českého inkolátu oběma polskými rody. Marek Vařeka v referátu *Rytířský rod Tarnovských z Tarnůvky a jeho působení u Pernštejnů* přítomné plénium seznámil s dějinami drobného rytířského rodu původem z Velkopolska, jehož příslušníci byli perňštejnskými vrchnostenskými úředníky, Petr ve druhé polovině 16. století hejtmanem plumlovského panství. Na Moravě vlastnili pouze drobné majetky (domy, mlýn). Boguslaw Czechowicz nastínil osudy asi nejznámějšího polského rodu, který zakotvil v Čechách, aniž by se ale zatím dočkal adekvátní pozornosti domácí historiografie – *Rozdražovských z Rozdražova v 16. a 17. století*. Ti se angažovali takřka po celé Evropě, u dvorů i jako vysocí církevní hodnostáři, měli též rozsáhlé statky. V Čechách především Blatnou, ve Slezsku se jejich základna koncentrovala kolem města Paczków. Životní peripetie císařského generála Martina Maxmilána z Golče shrnul Jan Kilián, aby se poté věnoval jeho pomořanskému původu v oblasti Wałczska i dalším příslušníkům z bohatého golčovského (goltzovského) rozrodu, kteří se objevili v Čechách i na Moravě. Už před Bílou horou měli generálovi vzdálení příbuzní reprezentativní dům ve Znojmě, po ní expandovali do Čech na Mašřov a v Praze si v polovině 18. století vybudovali nádherný rokokový palác přímo na Staroměstském náměstí za účasti vynikajících architektů. Dopolední blok zakončil Zdeněk Hojda poutavým vylíčením životního příběhu mladého, avšak „zlého“ Jana Vejkarta Vřesovce z Vřesovic, který se dostal i do Sienkiewiczových

románů a během proslulé „potopy“ zahynul bídnou smrtí z rukou rozlícených polských sedláků. Během jediného roku se totiž tento syn nejvyššího českého mincmistra Viléma z Vřesovic a předešle účastník třicetileté války i válečník ve službách francouzského Condého, stihl coby švédský důstojník v Polsku „proslavit“ svou nezměrnou brutalitou.

Odpolední blok pokračoval referátem Jiřího Brňovjána o rodu Renardů a jejich působení v Horním Slezsku. Renardové byli francouzsko-německého původu, od roku 1741 se pyšili hraběcím titulem. V 18. století měli majetky v Polsku, ale vyprodali se z něj a zaměřili na Moravu (Deštné) a do Slezska (Strzelce Opolskie), kde v pruském politickém systému zastávali důležitá místa. Radka Polácha zaujala postava novojičínského okresního hejtmána Adama hraběte Chyszów-Romer a s ním spojená rodina Vetterů. Romer, jehož původ referent také objasnil, působil v Novém Jičíně jako úředník od roku 1879, za dalších osm let už zde byl hejtmánem. Sám byl majitelem polského zámku Inwald, zatímco Vetterové vlastnili půvabné sídlo Nová Horka u Studénky. Na závěr Polách zmínil rovněž osudy rodu Romerů ve 20. století. Krzysztof Czajkowski rozebral obsah knihy hostí vranovského zámku z 19.–20. století, která byla v majetku Adama Stadnického, příbuzného Mniszků (ti Vranov koupili od Althannů). Kniha zachycuje celou řadu předních polských šlechticů, ale nejen je, mezi hosty se objevil mj. též slavný spisovatel Henryk Sienkiewicz. Czajkovského pak subjektivními vzpomínkami doplnili potomci a příbuzní oněch polských majitelů vranovského zámku. Na závěr vystoupila Ewelina Mika s referátem o polské spisovatelce a literární historičce Marii Czapské a jejích českých vazbách. Czapská, rozená hraběnka (i když titul nepoužívala), přišla na svět v Praze – její matka pocházela z rodu Thun-Hohensteinů, považovala se za Češku a její dcera češtinu také ovládla.

Konference sice proběhla v poměrně komorní atmosféře a bez účasti širší veřejnosti (což je nicméně vzhledem k odlehlosti místa konání pochopitelné), ale v atmosféře velmi příjemné. Díky vydařenému počasí tak účastníci, zvláště polští, mohli ocenit krásy města zařazeného na seznam památek UNESCO již na počátku devadesátých let minulého století. Nezbývá než těšit se na další podobné česko-polské setkání a samozřejmě i na vydání konferenčního sborníku.

Jan Kilián

Mezinárodní konference Reformácia v strednej a juhovýchodnej Európe/Reformati-on in Mittel- und Südosteuropa/Reformáció közép- és délkelet Európában, 4.–7. prosince 2017, Prešov

Prešovská univerzita v Prešove, Univerzita Karlova v Praze a Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest uspořádali ve dnech 4.–7. prosince v Prešově při výročí pěti set let od vystoupení Martina Luthera ve Wittenbergu a 350 let od založení prešovského kolegia mezinárodní konferenci na téma reformace ve střední a jihovýchodní Evropě. Zasedání, na které přijalo pozvání takřka neuvěřitelných 130 referentů (byť někteří se nakonec z různých důvodů zúčastnit nemohli), proběhlo v historické budově prešovského evangelického kolegia, především v jeho hlavním sále, dvoraně s knihovnou, v podobě z konce 19. století. Ovšem i v jiných krásných místnostech této budovy zazněly referáty z konferenčních sekcí a ke shlédnutí byla speciálně k tomuto podniku připravená výstava o reformaci. Vše bylo součástí a vyvrcholením celoročních tematických akcí v Prešově,

kteřý na jaře 2017 získal společně s devíti dalšími slovenskými městy titul „evropské město reformace“.

Po přivítání hlavním organizátorem akce, rektorem Prešovské univerzity prof. Peterem Kónyou, a dalšími činiteli, zazněly z úst Heinze Schillinga a Zoltána Csepregiho úvodní hlavní referáty. Schilling, mj. autor nejnovější monografie o Martinu Lutherovi, představil ve svém příspěvku s názvem „1517 – Weltgeschichte eines Jahres. Luther und die Reformation globalgeschichtlich kontextualisiert“ široký světový kontext počátku německé reformace, od Habsburků přes Španělsko a americké předkolumbovské civilizace až po Turky, bez jejichž tlaku na střední Evropu by se podle autora referátu luterská reformace vlastně vůbec nerozvinula. Schilling také upozornil na souvislosti s tehdejší významem četby a potřeby Bible v národních jazycích. Zoltán Csepregi coby ústřední zástupce velmi početné skupiny maďarských referentů pojednal o počátcích recepce Lutherova učení v Uherském království za posledního jagellonského panovníka, ovšem také ve značně širokém kontextu.

Poté se již publikum rozdělilo do tří sekcí, z nichž v první se jednalo o reformaci ve střední Evropě, ve druhé o školství a ve třetí o kulturu a umění. Stejný model pak zůstal zachován rovněž v následujících třech konferenčních dnech – po dvou hlavních referátech vždy následovalo sekční dělení, pouze se měnila pojednávaná problematika (kromě uvedených též bloky s názvy církev a církevní politika, teologie, osobnosti, protestantismus a společnost, spolužití konfesí). Dominovali sice maďarští a slovenští odborníci, nechyběli tu ale ani další zástupci z německy mluvících zemí, z Polska, ze Slovinska. Za zmínku ze širokého spektra nabídky pro zájemce o raný novověk (k nimž se řadí i autor této zprávy) stojí mj. pokus Evy Kowalské dobrat se ke klíčovým otázkám uherského luterství na přelomu 17. a 18. století, pojednání hostitele P. Kónyi o prešovském kolegiu a jeho osobnostech v 17. století, Karla Schwarze o reformaci ve spišských městech, Barnabáse Guitmana o reformaci v Bardejově či hned dva příspěvky k bardejovskému humanistovi Leonardu Stöckelovi a jeho rodu. Zvláštní kapitolu tvořily referáty k postavě a dílu Martina Luthera, třeba i včetně jeho postoje k Židům. Samozřejmě, na pořadu dne nebyl jen raný novověk, na své si přišli rovněž zájemci o moderní dějiny a reformovanou církev a její osobnosti v 19. a 20. století. Některé příspěvky byly i vyloženy bilanční – jako ten rakouského evangelického biskupa Michaela Bünkera (2017. Versuch einer Bilanz).

A výrazná byla přirozeně i česká stopa. Prim tu přitom sehrály poměrně logicky severozápadní Čechy, do nichž německá luterská reformace pronikla nejdříve a nejtrvaleji, jak o tom mluvil i Jan B. Lášek. Michaela Hrubá představila kulturně-historické souvislosti průniku luterství do tohoto prostoru, přičemž zdůraznila význam šlechty saského původu. Naopak Jan Kilián se věnoval konkrétně čtyřem městům v uvedeném regionu, tomu, kdy a jak do nich pronikla luterská reformace a stala se v nich dominantní konfesí. Jan Royt v ikonograficky bohatém příspěvku publikum názorně seznámil s luterskými památkami v severozápadních Čechách, včetně unikátně dochované malby Martina Luthera v kostele sv. Anny v Krupce či mimořádných sepulkrálních památek luteránské šlechty. Marie Marečková stručně pohovořila o českých novokřtěncích, Lena Arava Novotná zaměřila svou pozornost na první jezuity a na jejich snahu o reformaci v rámci katolické církve, Jaroslav Hrdlička konfrontoval minulost a přítomnost v díle Daniela Adama z Veleslavína a Martin Wernisch se zamyslel nad konfesními poměry v Čechách a na Moravě kolem roku 1575, kdy vyvrcholil zápas o Českou konfesí. Jan B. Lášek navíc patřil k oceněným pamětní medailí Prešovské univerzity za výzkum na poli reformace a společně s Heinzem Schillingem tu byl během druhého konferenčního dne (5. 12.) jmenován čestným doktorem.

Navzdory bohatému a náročnému programu, kdy jen málokdy zbyl i prostor na diskusi (která se nicméně bohatě rozvíjela v kuloárech), zvládli pořadatelé konferenci s naprostou bravurou a účastníkům se postarali nejen o ubytování a catering, ale i doprovodný kulturní program. Hned 4. prosince proběhla vpoledvečer trojjazyčná (slovensko-maďarsko-německá) bohoslužba v evangelickém chrámu Svätej Trojice naproti evangelickému kolegiu, další večer se hosté mohli v Divadle Jonáša Záborského těšit na představení Študentského divadla PU v Prešově s názvem Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka a nakonec 6. prosince na stejném místě na VI. Adventný koncert PU v Prešově. Nezbyvá než organizátorům srdečně poděkovat a popřát hodně štěstí a pevné nervy při sestavování konferenčního sborníku – či spíše sborníků?

Jan Kilián

Budova evangelického kolegia v Prešově, kde konference ve dnech 4.–7. prosince 2017 probíhala.

Zahájení konference 4. prosince 2017 rektorem Prešovské univerzity prof. Peterem Kónyou.

Publikum při poslechu referátů ve dvoraně prešovského evangelického kolegia.

Prof. Heinz Schilling při pronesení úvodního referátu.

Polsko-český seminář Archiwa uczelniane. Perspektywa porównawcza, Wrocław, 19. – 20. října 2017

Spolupráce mezi vysokými školami neprobíhá pouze ve výuce, vědě či výzkumu, ale rovněž v oblastech, které sice nepatří mezi jejich hlavní aktivity, ale jež jsou důležité z jiných důvodů. Jednou z těchto oblastí je i péče o archiválie, které vznikají z jejich činnosti a které jsou nejcennějšími prameny k jejich historii.

Výměna zkušeností v oblasti vysokoškolského archivnictví není však pouze tuzemskou záležitostí. Ve dnech 19. a 20. října 2017 se na téma univerzitních archivů uskutečnil v knihovně univerzitního Institutu kulturních studií ve Vratislavi (Wrocław) polsko-český seminář, jehož cílem bylo informovat se navzájem o stavu univerzitního archivnictví v obou zemích.

Seminář pořádalo Mezinárodní centrum slezských studií při Konferenci rektorů slezských univerzit ve spolupráci s archivem Vratislavské univerzity. V jeho úvodu přivítal účastníky rektor Adam Jezierski, který stručně promluvil o úloze vysokoškolských archivů. S krátkou úvodní zdravicí vystoupila rovněž ředitelka vratislavského univerzitního archivu Teresa Suleja.

Následovaly tři úvodní referáty: Beata Kajzer-Pasternak ze Státního archivu ve Vratislavi přednesla příspěvek o univerzitních archivech v Polsku, Karel Řeháček ze Státního oblastního archivu v Plzni seznámil přítomné s vysokoškolským archivnictvím v českém prostředí. Na závěr prvního bloku vystoupil Antoni Barciak ze Slezské univerzity v Katovicích a vzpomínal na počátky budování univerzitního archivnictví v Horním Slezsku.

Poté zazněly příspěvky prezentující konkrétní vybraná archivní pracoviště. Většina z nich se týkala polských vysokoškolských archivů: Anna Bienek představila archiv Slezské univerzity v Katovicích, Sylwia Szulik archiv Hospodářské univerzity v Katovicích, Barbara Brandt-Golecka a Tomasz Broczek archiv vratislavské polytechniky a Anna Popłońska archiv Hospodářské univerzity ve Vratislavi. Z českých vysokoškolských archivů byl představen archiv Slezské univerzity v Opavě, který prezentovala proděkanka její Filozoficko-přírodovědecké fakulty Irena Korbelářová.

V následné diskusi se polští kolegové živě zajímali o dění v českém archivnictví. Jejich dotazy směřovaly k procesu akreditace archivů, pramenům k výzkumu národnostních menšin v univerzitním prostředí, podívali se i relativně nízkému počtu univerzitních archivů v České republice (je jich pouze 11).

Druhý den pokračoval prezentací činnosti hostitelského archivu. Jeho ředitelka Teresa Suleja seznámila přítomné s jeho dějinami i aktuálními úkoly a improvizovaně pokřtila právě vydanou informační brožurku o něm. Poté vystoupil archivář Krzysztof Koreń se zajímavým příspěvkem týkajícím se genealogických bádání v univerzitním archivu v letech 1990–2016. Následovala prohlídka archivu a poté již účastníky semináře čekala pouze závěrečná generální diskuse a jeho zhodnocení.

Z něho vyplynulo, že takto odborně zaměřený seminář byl pro jeho účastníky zajímavou příležitostí k výměně informací z prostředí univerzitního archivnictví v obou sousedících zemích. Navázal tak na dosavadní plodnou spolupráci plzeňské, opavské a vratislavské univerzity z předchozích let a jeho úspěšný průběh je zárukou toho, že podobné akce budou pokračovat i nadále.

Karel Řeháček

Konference Vodní mlýny VI, Vysoké Mýto, 16.–18. října 2017

Ve dnech 16. až 18. října 2017 se ve Vysokém Mýtě pod záštitou vysokomýtského muzea konalo již tradiční setkání molinologů, badatelů a příznivců zvláště vodních mlýnů. Letošní šestý ročník zahájil zástupce ředitele muzea ve Vysokém Mýtě a hlavní organizátor celé akce Radim Urbánek. Právě z jeho podnětu se v roce 2002 uskutečnila vůbec první konference zabývající se vodními mlýny a zájem účastníků v mnohém předčil pořadatelská očekávání. Do té doby spíše opomíjené a jen sporadicky zkoumané mlýny se i díky těmto pravidelným badatelským setkáním dostaly do zorného pole odborné i laické veřejnosti.

Pojednou se ukázalo, že tato pozoruhodná vodní hospodářství, obklopující od nejstarších dob i sebemenší vodní toky a nádrže, lákají nejen archeology, historiky či archiváře, ale především také etnology, památkáře, historiky umění, genealogy a v neposlední řadě podnikatele, elektrotechniky, stavební inženýry či umělecké tesaře. Kromě molinologů totiž podstatnou část publika tvoří majitelé mlýnů a architekti, jejichž společným cílem je transformovat postupně zanikající provozy v moderní stavby takovým způsobem, aby zůstala zachována jejich architektonická a historická hodnota, což by bezpochyby nebylo možné bez interdisciplinárního pohledu, jenž tato konference přináší.

Po úvodním slově Radima Urbánka promluvil ředitel muzea Jiří Junek a po něm patřil prostor zástupcům města Vysokého Mýta, starostovi Františku Jiraskému a místostarostovi Martinu Krejzovi. Právě město Vysoké Mýto je vedle muzea hlavním spon-

zorem a podporovatelem celé akce, vedení města totiž propůjčuje reprezentativní prostor zasedací síně městského úřadu, kde se konference pravidelně odehrává.

Hned po tomto oficiálním zahájení následoval první blok tzv. úvodních referátů, který otevřela Magda Křivanová. Její vystoupení bylo věnováno nestoru, zakladateli a v minulých letech pravidelnému účastníkovi molinologické konference Lud'ku Štěpánovi, jenž letos na jaře zemřel. Právě Luděk Štěpán znovu objevil vodní mlýny pro moderní badatele a jeho dvoudílná encyklopedie věnovaná mlynářství a sekernictví³⁾ patří dodnes k nepřekonaným počínům.

Po Magdě Křivanové vystoupil archivář Jan Škoda, který připomněl pro molinology neobvykle vydatný pramen, staré mapy. Ve svém výzkumu navíc do značné míry vycházel z vydařené a hojně využívané databáze Vodní mlýny.⁴⁾ Přednášející sledoval rozmístění mlýnů v krajině a z těchto poznatků vyvozoval jisté zákonitosti výběru mlýniště.

Třetí příspěvek, poukazující na technologickou a ekonomickou stránku vodních mlýnů v raném novověku, pronesla Jaroslava Škudrnová. Její výzkum se zaměřil na rozklíčování fenoménu tzv. rajonizace, díky němuž se podařilo definovat dosud málo prozkoumanou funkci mlýnů v rámci šlechtického velkostatku. Celý blok uzavřelo ryze technologicky zaměřené vystoupení Radima Urbánka, jenž vysvětlil techniku a proces výroby krup, včetně typologie krupníků a způsobu čištění.

Prostor před druhým blokem vyplnilo představení sborníku Mlynářská symbolika aneb 900 let mlynářského znaku, který letos na jaře konečně přinesl písemnou podobu loňské konference, připomínající výročí legendárního počátku mlynářské symboliky, za jejíhož zakladatele je považován Hájkem zmiňovaný Jiřík z Doupova jako první český mlynář odměněný za statečnost v boji vlastním erbem.

Další část s názvem mlynářské instituce a firmy na výrobu mlýnského technologického vybavení započal poněkud netradičně, avšak v návaznosti na představovaný sborník Lukáš Kovář, který se vydal po stopách nejstaršího vyobrazení mlynářského znaku. Po něm jsme se již společně s Jiřím Chmelenským dostali na Klatovsko, kde se nachází řada vodních provozů, které technologicky upravil slavný plánický rodák František Křížík. Neobeznámeného badatele by mohlo poněkud zarazit zařazení příspěvku o sladovnách a pivovarech mezi vodní mlýny, avšak již od středověku byla řada mlýnů specializována právě na výrobu lukrativního pivovarnického sladu. Touto problematikou se zabíral Milan Starec.

Nejen zakladatel a dodnes hlavní administrátor stránek *vodnimlyny.cz* Rudolf Šimek připravil archivářsky koncipovaný příspěvek, v němž vysvětlil způsob nabytí a následného zpracování hodnotného souboru firemního archivu firmy Appl. Upozornil mimo jiné na praxi prodeje vzácných archiválií na Síti a na často zoufalý boj se sběrateli, díky nimž se důležité soubory pramenů rozplynou v soukromých sbírkách a zcela tak ztratí svůj badatelský potenciál.

Večerní blok začal svým druhým vystoupením Jiří Chmelenský, kdy se především z hlediska památkové péče soustředil na zachycení zanikajících vodních mlýnů, na možnosti jejich identifikace v krajině a na způsoby rekonstrukce jejich minulosti. S netradičními a dodnes poněkud tajemnými lodními mlýny se letos uvedl František Ledvinka. Stálý účastník konference a vedoucí skanzenu v Zubrnících rozpoutal poměrně bouřlivou diskuzi, která pouze potvrdila, že lodní mlýny patří mezi široce rozšířený fenomén zda-

3) Magda KŘIVANOVÁ, Magda – Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000 a Luděk ŠTĚPÁN et al., *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*, Praha 2008.

4) *Databáze Vodní mlýny*. [on-line]. [Cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <<http://vodnimlyny.cz/>>.

leka se neomezující pouze na středověk, jemuž však byla dosud věnována jen pramalá pozornost.

O proměně tradičního českého vodního mlýna v moderní továrnu promluvil ředitel Národního památkového ústavu v Liberci Petr Freiwilling. Zmapoval poměrně hustou síť vodních zařízení na panství Frýdlant z pohledu archivních pramenů i památkového průzkumu dochovaných provozů či jejich fragmentů v terénu. Navíc poukázal na to, jak nosným tématem mohou být vodní mlýny pro památkovou péči a nezapomněl zdůraznit důležitost památkové ochrany technických památek, jejichž význam nebyl v mnohém do dnes doceněn.

S historičkou a archivářkou Šárkou Maškovou Janotovou jsme se přenesli do první poloviny 20. století na Sedlčansko. Přednášející se zaměřila na pohnuté osudy mlýnů a mlynářů za druhé světové války. Zdařile konfrontovala legislativní rámec se skutečným stavem a zdůraznila kromě tragických konců příběhů také osudy takových mlynářů, kteří dokázali na úkor svého okolí na nacistickém režimu profitovat.

O tom, že tragédie se mlýnům nevyhýbaly ani v době mírové, nás přesvědčil meteorolog Libor Elleder, který se dlouhodobě zabývá extrémními stavy na našich tocích. Kromě ničivých povodní, jež si jistě dokážeme dát do souvislosti se zastavením provozu ve mlýně a jeho možným poškozením, totiž vysvětlil, jak fatální pro řadu mlýnů bylo také dlouhodobé sucho a s tím spojené změny průtoku na řadě vodních toků v letech 1874 a 1875.

Druhý konferenční den započaly příspěvky, jejichž hlavním tématem byla technika vodních mlýnů se zvláštním zřetelem k renovaci mlynářské technologie a elektrických strojů. Výsledky své několikaleté práce předvedli jako už tradičně Jiří Svatoš, David Veverka a František Ledvinka. Dopolední část pak doplnila dvě spolu související vystoupení týkající se rekonstrukce Podhlavického mlýna. Měli jsme tak jedinečnou možnost vidět přípravu konverze dnes již zaniklého, avšak z památkového hlediska velmi cenného mlýnského provozu v moderní rekreační centrum. Cílem nového majitele bylo citlivě přeměnit bývalý mlýn tak, aby bylo nezbytné přistoupit pouze k nejnútnejším úpravám a nezasahovat do původní hmoty objektu. Za tímto účelem majitel oslovil nejprve památkový ústav, kde se stavebně historického průzkumu ujal Miroslav Kolka. A následně vybral takový ateliér, jenž by ve spolupráci s památkáři dokázal naplnit majitelova očekávání. Účastníkům konference představil svou práci jak památkář Miroslav Kolka, tak architekt Jan Mach a své úmysly vyslovil i zadavatel Tomáš Pochop.

Úterní odpoledne patřilo, jak je u vysokomýtských konferencí zvykem, workshopům s mlýnskou tematikou. Jan Unucka a Jan Šrejber z Českého hydrometeorologického ústavu předvedli konvenční a moderní metody měření průtoků v náhonu zdejšího Panského mlýna. David Veverka se pochlubil modelem parního strojků na výrobu elektřiny. Zároveň bylo možné vydat se na komentovanou prohlídku města s možností nahlédnout do jinak nepřístupných sakrálních památek či zhlédnout novou expozici firmy Stratílek v prostorách Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě.

V návaznosti na měření průtoku vystoupili ještě oba hydrometeorologové také na začátku odpolední teoretické sekce. Jejich přednáška s názvem Hydrologické a environmentální aspekty významu náhonů vodních mlýnů a příbuzných historických vodních děl v krajině nám umožnila poznat účinné metody zkoumání nejen vodních toků, ale také způsoby identifikace zaniklých provozů na vodní pohon a odhady jejich maximální výkonnosti.

Rudolf Šimek se postaral hned o dva odpolední příspěvky. Nejprve pouze stručně, formou diskuzního referátu, poukázal na to, jak hledat mlýn, který nestál novověkým kartografům za to, aby jej zanesli do map stabilního katastru a vojenského mapování, o němž se však v archívech přesto ukrývá řada zmínek ukrytých v nejrůznějších fondech. A v rámci druhého vystoupení pouze uvedl zajímavý nález učiněný na půdě vlastního mlýna, s jehož pozoruhodnou interpretací přišla Klára Posekaná, kurátorka sbírky textilu Hornického muzea v Příbrami. Oním nezvyklým objevem byl soubor povětšinou levých, velmi poškozených starých bot. Klára Posekaná osvětlila tento netradiční zvyk umísťování bot na půdy domu na základě poznatků anglického výzkumu, kdy obnošeným botám byla připisována magická moc. Zřejmý pozůstatek lidové zbožnosti měl totiž odhánět škůdce, ďábla, čarodějnice a také přinášet štěstí do domu, samozřejmě v podobě dítěte. Rudolfu Šimkovi se poté podařilo odhalit, že bývalí majitelé mlýna dlouhodobě usilovali o syna, přičemž jejich přání se jim splnilo až po mnoha letech (snad vlivem netradičních obětin).

Archeologii středověkých vodních mlýnů se dlouhodobě věnuje archeoložka Lucie Galusová, působilá v současnosti v památkovém ústavu v Praze. Spolu s Přemyslem Špráchalem se snažili nalézt zaniklý náhon směřující k mlýnu pod hradem Nistějkou, o jehož existenci se na základě pramenů dá spekulovat, avšak prozatím nebyl v současné krajině lokalizován. Oba autoři připomněli přednosti i limity nedestruktivní archeologie i předběžné závěry výzkumu.

Středověké molinologie se týkal i diskuzní referát Jiřího Slavíka, který zkoumal druhotné použití mlecích kamenů. Jejich nálezy ve fortifikaci hradu Vízmburka a města Havlíčkova Brodu můžeme považovat za důležitý pramen pro mediální molinologii. Především technicky orientované publikum docenilo výběr nálezů ojedinělé mlýnské technologie, kterou zdokumentoval David Veverka.

Poslední seminární blok započal Martin Petráš, inženýr a ochránce přírody, který se dlouhodobě se skupinou dobrovolníků stará o obnovu horského mlýna v Oblazech na Slovensku. Postupně se jim podařilo zprovoznit archaické mlecí zařízení a učinit mlýn celoročně obyvatelným. Jeho letošním hlavním tématem byla rekonstrukce katru firmy Topham. Zbytek večera naplnilo již pouze několik spíše diskuzních vystoupení a představení novinek na stránkách vodnimlyny.cz, což bylo plně v režii pyšného zakladatele stránek Rudolfa Šimka. Genealog Roman Tykal vyprávěl tragický příběh ze Lnářského mlýna v Podhájí a Zdeněk Procházka připravil krátký vzhled do své knihy Cestami krajanů, v níž zmapoval vodní mlýny a další specializované vodní provozy na Tachovsku.

Poslední konferenční den byl v duchu ryze praktickém, neboť jeho náplní byla celodenní exkurze. Naše cesta vedla nejprve do zdařile zrekonstruovaného mlýna s kompletně dochovaným mlecím zařízením v Horkách, který dnes slouží především jako prostor ke konání společenských akcí. Poté jsme se přesunuli do nedalekých Českých Heřmanic, kde jsme měli možnost vidět krásnou barokní sýpku s konvexně-konkávnými štíty. A naši poslední zastávku jsme učinili v Chocni. Nejprve nás čekala exkurze do Horního mlýna, kde je v provozu moderní vodní turbína, a pokračovali jsme expozicí cihlářství v místním muzeu. Pěknou tečkou byl s využitím vodní energie sice nesouvisející, avšak z hlediska technických památek bezpochyby zajímavý Boudův salónek v horních patrech choceňské nádražní budovy. Po prohlídce kreseb a maleb ilustrujících život na železnici nás již čekal návrat do Vysokého Mýta.

Závěrem nezbývá než říci, že letos se ve Vysokém Mýtu sešlo několik desítek badatelů a příznivců vodních mlýnů, za jejichž přispění se rozvinula mnohdy velmi bouřlivá

diskuze, kterou můžeme bezpochyby považovat za hlavní hnací sílu nejen molinologie, ale jakékoli vědní disciplíny. Právě za tento prostor k přednesení a sdílení nejnovějších poznatků ve výzkumu vodních mlýnů patří velký díky Radimu Urbánkovi a dalším pracovníkům vysokomýtského muzea. Ale v neposlední řadě se sluší poděkovat také Lukáši Kovářovi, který se dobrovolně ujal redakční a ediční práce sborníku Vodní mlýny VI, který snad již v příštím roce nabídne přednesené referáty široké veřejnosti i v písemné podobě.

Jaroslava Škudrnová

Ohlédnutí za výstavami na Plzeňsku

Plzeňská výstavní sezóna 2017–2018 nabídla návštěvníkům řadu historicky akcentovaných výstav, z nichž se ve svém hodnocení zaměřím na tři nejvýznamnější: **Pistole, pušky a samopaly československých zbrojovek v letech 1918–1968** v Západočeském muzeu, dále výstavu **Tenkrát v Evropě: Čeští umělci v totalitních režimech 1938–1953 v Západočeské galerii a konečně expozici Dvě století Rukopisů zelenohorského a královédvorského** v Muzeu jižního Plzeňska v Blovicích.

Mimořádným počinem byla především výstava **Pistole, pušky a samopaly československých zbrojovek v letech 1918–1968**. Vůbec poprvé tu byla prezentována v širokém spektru produkce ručních palných zbraní československé předválečné i poválečné produkce. Byla tu tak názorně dokumentována známá skutečnost, že Československo patřilo k největším výrobcům těchto zbraní na světě, pistolí, pušek a samopalů, které se díky své kvalitě – bez ohledu na ideologické konotace – těšily na světovém zbrojním trhu zasloužené oblibě. A přirozeně ve svých důsledcích pomáhaly jako žádaný exportní artikl plnit státní pokladnu a zvyšovat zaměstnanost, třeba i v odlehlejších regionech na Moravě (Uherský Brod) či na Slovensku (Považská Bystrica). Jádrem expozice byly samotné střelné zbraně. Jako exponáty s doprovodnou dokumentací a popisky tu byla divákovi představena patrně kompletní paleta v Československu do roku 1968 vyráběných ručních palných zbraní, zahrnující ve skleněných vitrínách velkého výstavního sálu 36 pistolí a 66 pušek a samopalů. Troufnu si tvrdit, že se jednalo zatím o nejkompletnější vystavenou kolekci těchto zbraní všech ráží a variant. **Návštěvník tu našel** pochopitelně i legendární samopal vzor 58 původní československé konstrukce, konkurující svého času i sovětskému kalašnikovu, pozornost upoutá i další legenda, skládací samopal „škorpion“ (vzor 61), používaný jednotkami speciálního nasazení doma i v zahraničí, hojně též tzv. bojovníky za svobodu, chcete-li „teroristy“ v rozvojových zemích Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Jen v letech 1962–1968 se v uherskobrodské zbrojovce vyrobilo na sto tisíc kusů této jedněmi obdivované, druhými zatracované zbraně. Zajímavé doprovodné exponáty tvořily i kolekce munice, často v originálních krabičkách a původem nejvíce z vlašimské továrny na střelivo (nynější firma Sellier a Bellot). Také tu bylo možno nalézt širokou škálu kožených artefaktů, pouzder (i podpažních), speciálních opasků, sumek a brašen na náboje. Svým způsobem technicky dokonalé československé výrobky, ať už pistole či samopaly, nepostrádají ani jistou designérskou, i když účelovou ladnost. Pochopitelně, takto rozsáhlá expozice nemohla vycházet z omezených fondů krajského muzea (mezi vystavenými zbraněmi tvořily jen malý zlomek). Je zásluhou vedení ZČM a zejména kurátora výstavy Bohumila Diviše, muzejního „zbrojíře“, že se podařilo ke spolupráci na

výstavě a zapůjčení exponátů získat šest největších soukromých sběratelů ručních československých palných zbraní. Největším vkladem expozice byla ovšem sbírka firmy Beareka, pražské firmy zaměřené na exportní obchod se zbraněmi. Součástí takové výstavy bývají kromě vitrín vždy i panely s vysvětlujícími texty a fotografickou dokumentací. A tak se tu návštěvník dočetl **v kostce o vývoji a historii jednotlivých československých zbrojovek, o jejich výrobní profilaci a produkční specializaci** (Strakonice, Brno, Uherský Brod, Považská Bystrica, Hrádek nad Nisou). Jako málo známá tu byla představena třeba i továrna na pistole ve **Kdyni, vyrábějící od 30.** let až do protektorátu. Ozdobou a ilustrativním doplňkem takto koncipované výstavy o moderních střelných zbraních by měly být samozřejmě fotografie, nemyslím jen záběry na výrobní linky zbrojovek, ale spíše „akční“ záběry, nejlépe asi odkazující na historický kontext použití zbraní doma i ve světě. Na výstavě proto byly desítky zvětšených černobílých snímků ukazující např. československé četníky při zásahu za první republiky či bojích proti freikorpsu **v pohraničí i momentky z vojenských předválečných či poválečných přehlídek vojáků a policistů s palnými zbraněmi. Ještě zajímavější** byly snímky rozjásaných bojovníků mávajících československými pistolemi, puškami a samopaly, též Izraelců z konce 40. let 20. století, později Íránců i Kubánců, různých afrických a latinskoamerických gerilových bojůvek a také kurdských pešmergů (s dnes již historickými zbraněmi československými výroby). Společným nedostatkem těchto fotopříloh byl buď jen stručný či spíše nedostatečný slovní doprovod (datace většinou chyběly, určení místa **těž, historicko-politické souvislosti nebyly** zpravidla vysvětleny). Výstavu, upořádanou **Západočeským muzeem v termínu 6. října 2017 až 28.** ledna 2018 již s ohledem na nadcházející stoleté výročí republiky, však jako celek **návštěvníci ocenili, o čemž svědčila** vysoká návštěvnost.

Další významnou událostí uplynulé výstavní sezóny byla výstava **Tenkrát v Evropě s vysvětlujícím podtitulem Čeští umělci v totalitních režimech 1938–1953.** Tu uspořádala Západočeská galerie v historických Masných krámech, které hostí obvykle ty nejprestižnější galerijní prezentace. Jako autoři výstavy, probíhající od 22. září 2017 do 21. ledna 2018, jsou uvedeni Marie Klimešová, Hana Rousová a Zbyněk Baladrán, za kurátorku expozice je označena Marcela Štýbrová. Podle autorského záměru měla být cílem výstavy umělecká reflexe období dvou totalit, nacistické a komunistické. Tuto dobu nesvobody, perzekuce a masových migrací se autoři pokusili prezentovat očima vybraných výtvarných děl a zvýraznit navíc doprovodnou fotografickou dokumentací. Výsledek působí emocionálně a výtvarně působivě, ale otazníky zůstávají nad výběrem prezentovaných obrazů. Určitě lépe ve srovnání umělecké reflexe obou sledovaných období vyšla první část, zaměřená na konec třicátých let a protektorátní éru. Českou výtvarnou obcí společně sdílený odpor proti fašismu i tísnivé obavy z války přesvědčivě dokládá výběr kvalitních děl, reprezentovaný zvláště působivě plátny Josefa Čapka (Mrak), Jana Kotíka (Útěk) či deprimujícími obrazy Františka Hudečka (opuštěné Surreálné městečko a sugestivní Tápající). Období druhé totality z let 1948–1953 (proč ne až do zlomového roku 1956?) bylo ve výtvarné rovině divákovi představováno jednostranně. Byly zde pouze díla „opoziční“ vůči socialistickému realismu, která vznikala víceméně v soukromí uměleckých ateliérů a byla ve své době nevystavitelná. Ani výběr této ve své době neoficiální či spíše „podzemní“ výtvarné kultury nebyl příliš široký. Nejpůsobivější obrazy představují díla Kamila Lhotáka (Nádraží – vstříc osudu, 1948), Josefa Istlera (Smrtihlav, 1949) a zejména Stanislava Podhrázského (Imaginace strachu, 1949). Očekával bych proto i aspoň částečnou prezentaci tvorby malířů a grafiků, stojících tehdy v popředí a na výsluní stalinistické „čumpelíkovské“ kultury. Tehdejší grafickou tvorbu reprezentoval

jen plakát Jindřicha Januse k propagandistické výstavě z roku 1952 o „řádní amerických okupantů v západních Čechách“. Podobně se vědomě i oportunisticky přiklonili k tehdejšímu oficiálnímu budovatelskému umění i další umělci, často později svých „hříchů mládí“ litující. Do výstavy bylo zahrnuto téměř šedesát uměleckých děl od více než třiceti umělců, většinou malířů, ale též uměleckých fotografů (např. Vilém Reichmann, Josef Sudek či Jiří Toman). Vybraná díla byla na výstavu zapůjčena z mnoha galerií a muzeí v České republice, symbolicky od Ostravy, Brna až po Hlubokou a Cheb. Samostatnou kapitolou výstavy byly velkoplošné černobílé fotografie, oboustranně totožně vytištěné. Byla to vlastně taková další výstava na výstavě. Snímky zobrazovaly válečná utrpení, a především strádání lidí při masových deportacích i nucených odsunech: Čechů ze Sudet 1938, Židů 1941–1943, Romů i nakonec i sudetských Němců 1945–1946, ale také politické emigrace předválečné a poúnorové. U fotografií vesměs chyběly údaje o čase a místě, doprovodné „nástěnkové“ texty působily až příliš edukačně a didakticky a byly hodně obecné, jako např. konstatování, že „v letech 1938–1953 došlo k největším nedobrovolným přesunům Evropanů v dějinách“. Osudy konkrétních lidí se tu jaksi ztrácely v mase postižených. Z hlediska umělekohistorické koncepce výstavy vybočuje i agitační aktualizace s akcentem na neutěšenou situaci současného světa. Autoři varovně upozorňovali, že je dnes ve světě odhadem podle odhadů na útěku přes 65 milionů lidí a „stejně jako tehdy je nikdo nikde nechce“ a že „my s evropskou arogancí“ dostatečně nepomáháme „uprchlíkům z válkou destruovaných území“. Výstavu, která měla být dle autorů „obrazovou esejí o zachování osobní integrity v krajní existenciální situaci“, hodnotím proto s jistými rozpaky. Nepochybuji o její vzdělávací prospěšnosti, zvláště pro četné hromadné žákovské výpravy. Výchovné aspekty ale poněkud převládly nad umělekohistorickým obsahem. K výstavě byl vytištěn osmistránkový průvodce ve formě velkoplošných barevných novin v souběžném dvoujazyčném provedení (česky a anglicky), ale opět v něm převládají reprodukce vystavených fotografií nad prezentovanými obrazy a z textu nezískáme žádné závažné informace o daných umělcích, jejich dílech a osudech. Sympatický byl však doprovodný program výstavy, komentované prohlídky a cyklus přednášek historiků, a to i uměleckých i literárních, hlavně z Pedagogické fakulty Západočeské univerzity.

Za třetí záslužný výstavní počín považuji ojedinělou výstavu s výstižným názvem **Dvě století Rukopisů zelenohorského a královédvorského**. Uspořádalo ji Muzeum jižního Plzeňska v prostorách zámku Hradiště v Blovicech ve dnech 1. září 2017 – 27. ledna 2018 u příležitosti 200. výročí nálezů slavného, údajně staročeského rukopisu na blízké Zelené Hoře u Nepomuka. Ostatně, blízkého regionu se týká i obsah Rukopisu zelenohorského, pojednávající básnickou formou o sporu dvou západočeských vladyků, bratrů Chrudoše a Štáhlava (a jeho následného řešení před Libušíným soudem). Krátce po otevření výstavy byl zde v sakristii zámecké kaple sv. Ondřeje na dva dny (7. a 8. října) k vidění i originál pergamenového Rukopisu zelenohorského, zapůjčený sem coby národní kulturní památka zcela výjimečně z knihovny Národního muzea. Muzeum pojalo dočasnou expozici jako součást tzv. rukopisného roku, ke kterému také patřily doplňující přednášky, konference a literární večery. Kurátorem výstavy byl mladý historik Michal Červenka, absolvent katedry historie Pedagogické fakulty ZČU, který se svého úkolu zhostil navýsost úspěšně, samozřejmě i se svými dalšími spolupracovníky. Samotná koncepce byla zdařilá a jasná. Nejednalo se o nějaký další „boj o rukopisy“ a nepřipomínaly se tu příliš rukopisné spory minulé i novější. Proto se zde ani neřešila již mnohokrát omílaná a dosud definitivně ne zcela vyřešená otázka jejich pravosti (spor historiků a chemiků pokračuje totiž dodnes). Záměrem výstavy bylo prezentovat Rukopisy jako nezpo-

chybnitelnou součástí české novodobé kultury, zdůraznit a vyzdvihnout jejich roli v závěrečné etapě českého národního obrození, poukázat na jejich inspirační úlohu i zásluhu při formování českého výtvarného umění, literatury i hudby, zejména ve druhé polovině 19. století v éře generace Národního divadla. Akcentován byl proto celkový výrazný otisk, které básnické skladby z Rukopisů zanechaly v českém kulturním dědictví, mj. v dílech Aloise Jiráska či Bedřicha Smetany. Autoři výstavy upozornili zcela přesvědčivě, jak nálezy Rukopisů (bez ohledu na otázku jejich pravosti) otevřely další kapitolu na cestě k českému jazykovému a národnímu sebeurčení. Z této koncepce vycházela i srozumitelná, přehledná a designérsky zvládnutá expozice, obsahující zajímavý výběr písemných dokumentů, korespondence, knih, hudebnin i starých fotografií a zejména artefaktů, ilustrací a plastik. I popisky byly věcné a informativní. Výstavní prostory, zahrnující čtyři menší sály, nebyly vystavenými předměty přehuštěné a umožnily návštěvníkovi dobrou orientaci. K jedinečným exponátům patřil kostým kněžny Libuše ze stejnojmenné opery Bedřicha Smetany, jež oblékaly její představitelky včetně Emy Destinové na počátku 20. století v Národním divadle. Záslužné bylo i edukační využití výstavy ke zpestření školní výuky. Svým společenským a kulturně-historickým dosahem blovická výstava výrazně překročila regionální rozměr okresního muzea.

Jan Kumpera

Nález náhrobníků rodu Vitzthumů ve františkánském kostele Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani

Františkánský klášter Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani představuje unikátní architektonický a umělecko-historický areál, který v nedávné době prošel náročnou rekonstrukcí. V klášterním kostele již několik let probíhají restaurátorské práce, přičemž město Kadaň usiluje ve spolupráci s Biskupstvím litoměřickým o zařazení celého komplexu, jenž je národní kulturní památkou, na tzv. národní indikativní seznam „kandidátů“ pro zápis do Světového dědictví UNESCO.

Už v 15. století byl tento klášter úzce spojen nejen s královským městem Kadani a aristokratickým rodem Lobkowiczů, ale též s Vitzthumy, rytířským rodem pocházejícím z Durynska. Právě ten stál kolem roku 1460 u založení poutní kaple Čtrnácti sv. Pomocníků, při níž v roce 1473 vznikl klášter františkánů-observantů. Stejně jako Lobkowiczové, tak i Vitzthumové si v klášterním kostele vybudovali svou rodovou nekropoli, a sice v jižní boční lodi u tzv. zázračného oltáře Čtrnácti sv. Pomocníků. Dosud byl viditelný pouze náhrobní kámen Bernharda II. Vitzthuma z Egerberku (†1544), ostatní náhrobníky byly od 17. století ukryty za barokními zpovědnicemi a pod kostelními lavicemi.

Dne 11. července 2017 byly v rámci pokračující rekonstrukce kostela demontovány zpovědnice, osazené před rokem 1682, díky čemuž došlo k objevení hned několika vitzthumovských náhrobníků. V podlaze jižní boční lodi tak byl odhalen náhrobní kámen s postavou ženy, zřejmě Magdaleny z Kolovrat (†1500), manželky zmíněného Bernharda II. Vitzthuma. Na stěně za zpovědnicemi se objevily další čtyři renesanční náhrobní kameny, které lze přibližně identifikovat podle dochovaných nápisů. První patří Magdaleně Vitzthumové (†1566), dceři kteréhosi Bussa Vitzthuma, z rodové genealogie zatím neznámého, která byla podle společně vyvedeného vitzthumovského a šlikovského erbu zasnoubena s příslušníkem hraběcího rodu Šliků. V pořadí druhý pak náleží Georgu

Vitzthumovi (†1566), synu Hanse Dietricha Vitzthuma z Egerberku († kol. 1570) a Barbory Hasištejnské z Lobkowicz. Dále byl odhalen náhrobek Magdaleny Vitzthumové starší (†1559), dcery uvedeného Bussa Vitzthuma, zpodobněné opět se znakem Vitzthumů a Šliků – zřejmě šlo rovněž o snoubenku některého ze Šliků, žádnou za Šlika provdanou Vitzthumovnu z tohoto období se však nepodařilo dohledat. Poslední (nefigurální) náhrobní kámen patří malíčkému Heinrichu Vitzthumovi (†1552), synu Bussa Vitzthuma. Poněvadž genealogie egerberské a šumburské větve Vitzthumů, usazených na Kadaňsku v severozápadních Čechách, je právě pro 16. století poněkud fragmentární, představuje nález těchto renesančních funerálních artefaktů zásadní příspěvek k poznání jejich rodinné struktury v raném novověku.

Petr Hlaváček

Náhrobník Magdaleny Vitzthumové (†1566) v kostele Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani. Foto: Aleš Mudra.

Náhrobník Georga Vitzthuma (†1566) v kostele Čtrnácti sv. Pomocníků v Kadani. Foto: Aleš Mudra.

„Dětská univerzita“ na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity

Umějí toho hodně... Připravit pečivo na ohništi ve středověké chýši, střilet z luku, rozpoznat léčivé bylinky používané v minulosti, a dokonce stvořit z hlíny pravěké venuše. A kdo vlastně? Děti ze základních škol a gymnázií Plzeňského kraje ve věku 7–15 let, které se v letošním roce přihlásily na Dětskou univerzitu Pedagogické fakulty ZČU v Plzni a pro své „studium“ si vybraly právě dějepis.

Populárně vzdělávací akci pro nadané děti, kterou Dětská univerzita bezesporu je, pořádá FPE v Plzni už třetím rokem. Po úvodních ročnících, v nichž dominovaly zejména technické a přírodovědné obory, se letos připojily s bohatou programovou nabídkou i humanitní a umělecky zaměřené katedry. Na katedře historie jsme se zaměřili především na oblíbené dějiny každodennosti, které pro děti skýtají nezměrné edukační možnosti, a to především ve formě exkurzí či workshopů s konkrétním zaměřením na různé etapy lidských dějin.

Jako první ze tří akcí pro zájemce z řad žáků a studentů plzeňských škol jsme nabídli „Cestu do středověku“, přičemž jsme zkoumali nejen vzdálenou historii, ale i relativně vzdálený region, neboť jsme na exkurzi překročili nynější státní hranice. Doslova několik minut od česko-bavorské hranice najdeme v posledních letech zcela jedinečný archeoskanzen odkazující prostřednictvím experimentální archeologie na dávnou historii Slovanů právě na tomto území. Středobodem programu byla bavorská vesnice Bärnau. Právě zde před několika lety vyrostl in situ Historický park, který v duchu cílů experimentální archeologie připravuje návštěvníkům doslova setkání s živou minulostí. Tato minulost je o to příjemnější, což byl hlavní motiv našeho výběru, že na německé straně najdeme starou slovanskou vesnici z roku 1000 n. l. Na staré středověké obchodní cestě z Norimberka do Prahy, kudy projížděl bezpočtukrát např. Jan Lucemburský, Karel IV. a kterou projížděl na podzim roku 1414 do Kostnice i Jan Hus, byla odhalena a následně rekonstruována osada, kterou dnes tvoří původní typy domů, tak jak se nám zachovaly po celá staletí. Archeoskanzen je znám mnohými aktivitami z období, které prezentuje, tedy z 9. až 13. století – chová se zde dobytek, obhospodařují polnosti, jsou zde uctíváni staří slovanští bohové apod. Ve středověké osadě je k vidění celá řada dobových stavení, obytné domy, sýpky, dílny řemeslníků, krčma, vysoká obranná věž na umělém pahorku obehnaném vodním příkopem coby správní sídlo a nedávno byl v samotném centru vystaven i dřevěný křesťanský kostelík. Dojem z tohoto místa byl unikátní. Slovanská vesnice je největším muzeem v přírodě svého druhu v Německu. 26 středověkých usedlostí měly děti možnost prozkoumat a vyzkoušet si cokoli z dostupných technologií, zkrátka středověk žít a užít.

Druhou akcí katedry historie byl didakticky přizpůsobený seminář na téma „Kdo byl kdo“ ve světových dějinách. Ve vybraných kapitolách z různých oblastí lidských dějin jsme pro žáky a studenty zpřehlednily důležité osobnosti podílející se na rozvoji evropského i světového myšlení a pokroku. Jako příklad uveďme Hippokrata, Johanna Guttenberga či Tychona Brahe.

Poslední akcí zimního semestru Dětské univerzity na KHI byl workshop s názvem „Na 2 hodiny pravěkým sochařem“. Děti měly tentokrát možnost představit si motivy a potřeby pravěkých „umělců“ doby kamenné a vytvořit své vlastní plastiky venuší. Výsledky byly úžasné. Podle návodu děti napodobovaly známé venuše, např. willendorfskou, petřkovickou, geometrickou z Předmostí a samozřejmě tu nejslavnější, věstonickou, anebo vytvářely podoby zcela nové, dosud neobjevené.

Helena Východská

Z cesty do historického parku v Bärnau.

NEKROLOG

**Zemřel český historik prof. PhDr. Josef Petráň, DrSc.
(23. srpna 1930 – 3. prosince 2017)**

S lítostí přijala redakce časopisu *Bohemiae occidentalis historica*, stejně jako celá česká historická obec, smutnou zprávu, že 3. prosince 2017 zemřel prof. Josef Petráň, významný český historik, v letech 1990–1994 prorektor Univerzity Karlovy, v letech 1992–2005 ředitel Ústavu dějin Univerzity Karlovy a archivu UK a od roku 1953 do roku 1992 pedagog tehdejší katedry československých dějin Filozofické fakulty UK (dnešního Ústavu českých dějin).

Josef Petráň se narodil v Ouběnicích na Podblanicku. Dospíval v temných protektorátních časech. V letech 1941–1949 studoval na reálném gymnáziu v Benešově, kde jako sekundán zažil heydrichiádu a její následky. Po maturitě se zapsal ke studiu dějepisu a českého jazyka na Filozofické fakultě Univerzity

Karlovy. Ani vysokoškolská studia a následná pedagogická a vědecká kariéra nebyla v poválečných letech pro demokraticky vychovaného Petráně zcela bezproblémová. Zůstal na své alma mater, roku 1963 obhájil kandidátskou dizertační práci *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*, v roce 1965 se habilitoval na základě své práce o nevolnickém povstání v roce 1775, v době normalizace však marně čekal na možnost profesury. Té se dočkal až roku 1990, kdy se také rozvinula druhá etapa jeho odborné kariéry, když byl jmenován prorektorem UK a následně ředitelem Ústavu dějin UK a archivu UK.

Nejvýznamnější oblastí vědeckého zájmu Josefa Petráně byly bezesporu dějiny pozdního středověku a raného novověku, a to zejména na příkladech z historie českého venkova, jeho hospodářsko-sociální, ale také, či dokonce zejména, jeho kulturní a ideový obraz. Práce ze sedmdesátých let, jejichž je autorem či spoluautorem, dodnes patří k zásadním textům v rámci daných tematických okruhů. Vrcholem jeho tvorby jsou pak práce věnující se hmotné kultuře.⁵¹ Zcela průkopnickým dílem v oblasti metodologické a interpretační je Petráňův dnes již klasický titul české národní historiografie *Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice*. Inspirován nejen moderní francouzskou a italskou historiografií vytváří plastický obraz dějin českého venkova za pomoci detailní historie rodné vsi. V rámci české historické obce jde skutečně o unikátní počín.

51] Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. I/1 a 2. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1985; Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

Dalším hojně rozvíjeným námětem Petráňovy vědecké práce byly dějiny pražské univerzity. Zásadní syntéza v rámci tématu, tedy velké čtyřsvazkové dějiny Univerzity Karlovy připravené k jejímu výročí (1995–1998)^{6]}, kde byl jedním z vůdčích autorů i redaktorů, je dílem, které v mnohém prozrazuje Petráňův rukopis. Je také autorem řady učebnic a vysokoškolských studijních textů, jež používají celé generace studentů historie.

V Josefu Petráňovi ztratila česká historiografie svého dalšího významného představitele. Jeho odkaz rozvíjejí pokračovatelé a žáci, jeho dílo je pevnou součástí národního dějepisceví druhé poloviny 20. a počátku 21. století. Čest jeho památce.

Výběr z bibliografie Josefa Petráňe:

90 let práce a bojů. Stručný přehled dějin ČKD Sokolovo, závodu n. p. ČKD Praha (1871–1961), Praha 1961 (spoluautor V. Fuchs).

Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století. Praha 1963.

Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války, Praha 1964.

Nevolnické povstání 1775. Prolegomena edice pramenů, Praha 1972.

Rebelie. Příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775, Praha 1975.

17. století – krize feudální společnosti?, Praha 1976 (spoluautor M. Hroch).

Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (do roku 1948). Praha 1983.

Kalendář. Velký stavovský ples v Nosticově Národním divadle v Praze dne 12. září 1791, Praha 1988; 2. vyd.: *Kalendář aneb Čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Francouzské revoluce*, Praha 2004.

Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století, Praha 1990 (vedoucí autorského kolektivu).

Příběh Ouběnic v podblanické krajině (do roku 1918), Vlašim – Ouběnice – Bystřice 2000; 2. vyd.: *Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice*. Praha 2001.

Rolník v evropské tradiční kultuře, Praha 2000 (spoluautorka L. Petráňová).

Staroměstská exekuce. Několik stránek z dějin povstání feudálních stavů proti Habsburkům v letech 1618–1620, Praha 1972; 4. vyd.: *Staroměstská exekuce*, Praha 2004.

Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova, Praha 2009.

České dějiny ve znamení kultury (výbor studií), Pardubice 2010 (uspořádali J. Pánek a P. Vorel).

Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic, Praha 2011 (spoluautorka L. Petráňová).

Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989), Praha 2015 (spoluautorka L. Petráňová).

Naděžda Morávková

6] František KAVKA – Josef PETRÁŇ – Michal SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, 1. díl, 1347/48–1622, Praha 1995.

Seznam autorů

PhDr. Miroslav Breitfelder

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
mbreitfe@khi.zcu.cz

PhDr. Irena Bukačová

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici;
bukacova@marianskatynice.cz

Bc. Aneta Čechová

Studentka FPE ZČU v Plzni;
anetacechova93@gmail.com

doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
hlavacek.kadan@seznam.cz

doc. PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
jankilian@email.cz

prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
jkumpera@seznam.cz

doc. PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
moravkov@khi.zcu.cz

PhDr. Eva Němečková, Ph.D.

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích
nemeckova@soaplzen.cz

PhDr. Karel Řeháček

Státní oblastní archiv v Plzni;
rehacek@soaplzen.cz

Mgr. Michal Tejček

Dům historie Přešticka;
michal.tejcek@seznam.cz

Michal Vokurka

Student FF UK v Praze;
misa.vokurka@seznam.cz

PaedDr. Helena Východská

Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
hvyhod@khi.zcu.cz

Pokyny pro autory příspěvků

Redakce časopisu *Bohemiae Occidentalis Historica* přijímá výhradně původní práce z oboru historie, případně příbuzných disciplín, a to v českém a slovenském jazyce, stejně jako ve dvou světových jazycích, v angličtině a němčině. Příspěvky mohou pocházet od jednoho i více autorů, za předpokladu, že dosud nebyly v identické či téměř identické podobě publikovány již jinde. Výjimkou mohou za určitých předpokladů a v závislosti na rozhodnutí redakce být jen jazykové variace již publikovaných statí. Každý příspěvek bude anonymně předložen jednomu recenzentovi z jiného pracoviště, než je autor, přičemž recenzent vyplní redakci vyhotovený formulář a příspěvek doporučí k otištění, doporučí k otištění po úpravách, nedoporučí.

1) Doručení příspěvků

Nabízené příspěvky mohou autoři zasílat na CD poštou na adresu: Katedra historie FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň, 301 00 nebo mailem na kilian@khi.zcu.cz.

2) Rozsah příspěvků

Minimální rozsah příspěvků není stanoven, jeho délka však bude rozhodující při zařazení buď mezi studie nebo mezi drobnosti. Maximální rozsah studií by neměl překročit 35 normostran – vytvořených ve Wordu písmem Times New Roman o velikosti 14 a s řádkováním 1,5. Tučně zvýrazněny či jinou velikostí odlišeny necht' jsou jen nadpisy.

3) Požadované součásti příspěvků

Každý příspěvek by měl kromě jména autora, adresy jeho pracoviště a kontaktu na něj obsahovat také stručný abstrakt o dvou až třech větách (ideálně v angličtině; není podmínkou), seznam klíčových slov (min. 4, max. 10) a shrnutí/resumé v anglickém jazyce nebo v jazyce příspěvku (1–2 normostrany).

4) Další součásti příspěvků

Případné obrazové ilustrace zasílejte výhradně ve formátu JPG, a to stejným způsobem jako příspěvky samotné (CD, mail – viz výše). Maximální počet přijímaných snímků k jednomu článku je 8 a podmínkou je, že autor je současně vlastníkem práv k jejich otištění. Snímky musejí mít odpovídající tiskovou kvalitu (alespoň 300 dpi) a být dostatečně popsány (název vyobrazení, zdroj, autor snímku, rok jeho pořízení). Tabulky a grafy vytvářejte výhradně v programech WORD a EXCEL.

5) Poznámkový aparát

Poznámkový aparát vytvářejte výlučně jako poznámky pod čarou, ve velikosti (Times New Roman) 10. Studie bez odpovídajících odkazů na prameny a literaturu přijímány nejsou.

6) Formální úpravy textu

Text ani poznámky pod čarou nijak neformátujte (!) a v žádném případě nikde neměňte fonty písma. První odstavec za nadpisem (-y) neodsazujte, ostatní ano. U citací zdrojů odlište citovaný text kurzívou a uvozovkami na počátku i na konci, uvozovky použijte případně i u dalších výrazů. které si to v jazykovém kontextu zasluhují. Důsledně odlišujte spojovníky a pomlčky, z nichž první jsou kratší (-), bez mezer a užívají se ke spojení slov, zatímco druhé jsou delší (–) a užívají se zvláště u letopočtů.

7) Citace

- a)** Monografie dle vzoru: Tomáš PARMA, *František kardinál Ditrichštejn a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 55. V případě, že má titul i podtitul, bude i tento kurzívou. U opakované citace: T. PARMA, *František kardinál Ditrichštejn*, s. 77. Název titulu by měl být zkrácen po první smysluplné podstatné jméno. V případě, že se jedná o monografii sestavenou redaktorem (redaktoři), je nutno za jméno (-a) před citací titulu uvést: (red.)
- b)** Kolektivní monografie dle vzorů: Josef PETRÁŇ a kol. (jsou-li autoři více než čtyři) nebo Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ (jsou-li autoři dva nebo tři).
- c)** Článek v periodiku dle vzoru: Martin BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise Adolfa Vratislava ze Šternberka. Švédské království v polovině 70. let 17. století očima císařského vyslance*, *Folia Historica Bohemica* 29, č. 1, 2014, s. 31–62. U opakované citace: M. BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise*, s. 43. Opakuje-li se v textu, resp. v poznámkách pod čarou, titul periodika, je záhodno jej zkrátit a při prvním výskytu na zkratku upozornit: *Folia Historica Bohemica* (dále jen FHB).
- d)** Článek ve sborníku nebo kapitola v knize dle vzoru: Tomáš JIRÁNEK, *Svědectví českých důstojníků o poměrech v armádě habsburské monarchie z 2. poloviny 19. století*, in: Vítězslav Prchal a kol., *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*, Pardubice, 2011, s. 117–132. Při opakované citaci: T. JIRÁNEK, *Svědectví*, s. 118.
- e)** Edice pramenů dle vzoru: Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996, s. 100. Při opakované citaci: J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 122.
- f)** Nepublikované prameny je nutno určit v této posloupnosti: Název archivu, název fondu, (inventární číslo), (signatura), (karton/číslo knihy), fol./pag./s. – (datace zdroje, případně další bližší určení, např. v případě korespondence místo sepsání, adresát a příjemce). Lze použít běžné zkratky, v případě prvního výskytu je nutno je rozepsat, např.: Archiv hl. m. Prahy (dále jen AHMP). U nezpracovaných archivních položek bude uvedeno: Název archivu, název fondu, nezpracováno. V případě, že se jedná o rukopis: 1. Místo uložení, signatura – (autor), název (zvláště u starých rukopisů); nebo 2. Autor, název, místo uložení (zvláště u novodobých rukopisů a nepublikovaných strojopisů).
- g)** Opakování stejných zdrojů v následných odkazech v poznámkách pod čarou: v případě autora následuje „Týž“, v případě dokumentu „T(t)amtéž“.

